

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Historický ústav FF

Diplomová práce

Vztah německé armádní elity k A. Hitlerovi
na východní frontě (1941-1945)

Vypracoval: Bc. Josef Slavata

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

České Budějovice 2016

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Vlašim, 1. 4. 2016

.....

Děkuji PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D. za odborné vedení, připomínky a cenné rady, kterými mi pomáhal při vypracování této diplomové práce, a za čas, jenž mi věnoval.

Anotace

Vztah německé armádní elity k A. Hitlerovi na východní frontě (1941-1945)

Cílem této práce je analyzovat vývoj vztahů Adolfa Hitlera k armádním elitám během tažení proti Sovětskému svazu v letech 1941-1945. Aby byl obraz komplexní, bylo třeba sledovat jejich vztahy od počátku Hitlerovy vlády, protože od roku 1933 do začátku války prošly bouřlivým vývojem. Ve stručnosti bude nastíněno, jak se Vůdce k armádním velitelům choval a jak zasahoval do bojů po vypuknutí konfliktu. Těžiště práce spočívá v analýze válečných operací se Sovětským svazem z hlediska vztahů německých generálů a jejich nejvyššího velitele. Práce se opírá o myšlenky samotných generálů a dalších osobností z Hitlerova okolí zachycené v jejich denících a pamětech, které konfrontuje s historickou literaturou.

Klíčová slova: 2. světová válka, východní fronta, Adolf Hitler, Wehrmacht, němečtí generálové

Anotation

The relationships of German elite generals towards Adolf Hitler on the Eastern Front (1941-1945)

The aim of this work is to analyse the development of relationships of German elite generals towards Adolf Hitler during Soviet Union Campaign in 1941-1945. It's necessary to follow these relationships from 1933, because they changed dramatically. In brief, Führer's behaviour to generals and his interventions to army issues will be describe. The main field of this work is the analysis of war operations during fights with Soviet Union from the point of view of Nazi generals and Führer. The basics of the work come from the ideas of generals and other important personalities close to Hitler written in their memoirs that are confronted with the historical literature.

Key words: The Second Wold War, Eastern Front, Adolf Hitler, Wehrmacht, German Generals

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Německá branná moc po první světové válce	17
2. 1. Struktura velení německé armády	17
2. 2. Německá armádní elita během druhé světové války	19
2. 3. Vybrané armádní elity	23
2. 3. 1. Franz Halder	23
2. 3. 2. Heinz Guderian	25
2. 3. 3. Wilhelm Keitel	28
2. 3. 4. Erich von Manstein	34
3. Adolf Hitler a německá armádní elita před začátkem války se SSSR.....	42
3. 1. Vztah A. Hitlera k armádě po převzetí moci.....	42
3. 2. Zásahy A. Hitlera do velení před začátkem války se SSSR.....	46
4. Vývoj vztahů A. Hitlera a německé armádní elity na východní frontě (1941-1945).....	51
4. 1. Příprava útoku na SSSR	51
4. 1. 1. Plán útoku.....	51
4. 1. 2. Podcenění síly SSSR	54
4. 1. 3. Zločinné rozkazy pro tažení v SSSR.....	56
4. 1. 4. Oprávněnost útoku	57
4. 2. Od zahájení útoku ke krachu pod Moskvou.....	58
4. 2. 1. Počáteční úspěch	58
4. 2. 2. Odbočka na Kyjev	60
4. 2. 3. Operace Tajfun – útok na Moskvu	63
4. 2. 4. Rozkaz o neustupování.....	65
4. 2. 5. Krize v nejvyšším velení	68
4. 2. 6. Zimní vybavení	70
4. 3. Od krachu před Moskvou k pádu Stalingradu.....	71
4. 3. 1. Německá ofenziva v roce 1942	71
4. 3. 2. Krize mezi Adolfem Hitlerem a Alfredem Jodlem	75
4. 3. 3. Výměna na postu náčelníka generálního štábu pozemního vojska	76
4. 3. 4. Cesta do obklíčení	77
4. 3. 5. Pevnost Stalingrad.....	78
4. 3. 6. Hodnocení bitvy u Stalingradu.....	81
4. 4. Od pádu Stalingradu ke Kursku	82
4. 4. 1. Vyhlídky Německa po bitvě u Stalingradu	82
4. 4. 2. Ústupové boje v první polovině roku 1943	83

4. 4. 3. Operace Citadela	84
4. 5. Od Kursku k zániku Třetí říše	86
4. 5. 1. Strategie A. Hitlera po porážce v bitvě u Kursku	86
4. 5. 2. Výměna náčelníka štábu pozemního vojska	88
4. 5. 3. Vývoj na frontě po porážce v bitvě u Kursku	89
5. Opozice proti A. Hitlerovi mezi generály na východní frontě a pokusy o změnu jeho velení	96
5. 1. Oslabování významu pozemního vojska a snižování kvality jeho divizí.....	96
5. 1. 1. Waffen-SS	97
5. 1. 2. Polní letecké divize	98
5. 2. Pokusy přimět A. Hitlera ke změnám ve velení.....	99
5. 3. Aktivní opozice proti A. Hitlerovi mezi armádní elitou na východní frontě	102
5. 3. 1. Atentát na A. Hitlera z 20. července 1944	102
5. 3. 2. Názory armádních elit na možnost svržení A. Hitlera	104
6. Adolf Hitler	106
6. 1. Kariéra do roku 1933.....	106
6. 2. Osobnost A. Hitlera očima německé armádní elity a jeho blízkých spolupracovníků	110
6. 3. A. Hitler jako vojevůdce a stratég.....	114
6. 4. Vztah A. Hitlera k armádním elitám	119
7. Závěr.....	123
8. Seznam pramenů a literatury	132
8. 1. Prameny.....	132
8. 2. Literatura	132
9. Přílohy	137

1. Úvod

Němečtí generálové byli mnohými považováni za výjimečně výkonné důstojníky, třebaže někdy byly jejich výkony i přeceňovány a mytizovány.¹ Postavení německé armádní elity bylo nadhodnocováno do takové míry, že jí byl připisován zásadní podíl na rozpoutání druhé světové války. I když byla většina německých generálů ve skutečnosti proti válce, po jejím vypuknutí se chopili vedení vojsk s vysokou výkonností a umem. Tvořili úzce provázané těleso, které by svou mocí mohlo sehrát v politice zásadní roli a otočit tak běh dějin jiným směrem. To se ale nestalo – v této práci se pokusím vysvětlit proč.

Cílem této práce je seznámit čtenáře s vývojem vztahů Adolfa Hitlera k armádním elitám během tažení proti Sovětskému svazu v letech 1941-1945. Aby byl obraz komplexní, bylo třeba sledovat jejich vztahy od počátku Hitlerovy vlády, protože od roku 1933 do začátku války prošly bouřlivým vývojem. Ve stručnosti bude nastíněno, jak se Vůdce choval a jak zasahoval po vypuknutí konfliktu. Těžiště práce spočívá v analýze válečných operací se Sovětským svazem z hlediska vztahů německých generálů a jejich nejvyššího velitele.

Při studiu vztahů mezi německými generály a A. Hitlerem je třeba sledovat dva směry vývoje. Za prvé jde o jejich vztah k režimu zosobněnému právě v osobě Vůdce, k válečným zločinům a dalším prohřeškům národně socialistické vlády. Druhým aspektem je pohled a vztahy k A. Hitlerovi jako nejvyššímu vojenskému veliteli, který se postupem času osobně zapojil do řízení válečných operací.

Práce ukazuje, jak na A. Hitlera pohlížely vojenské elity Německa a ozřejmuje, že jejich hodnocení nebylo jednotné a v průběhu let se podstatně měnilo. Na základě rozboru pramenů bude vysvětleno, jak němečtí generálové na A. Hitlera jako na vojenského velitele pohlíželi a jak hodnotili jeho kompetence k vedení války (talent, vědomosti, dovednosti, formální vystupování). Pozornost bude věnována tomu, jestli Adolf Hitler dokázal reflektovat svoje chyby ve vedení armády a poučit se z nich. Na základě analýzy vybraných pramenů a edic dopisů jsem se pokusil nastínit, jak si Adolf Hitler představoval ideálního velitele.

Východní fronta nebyla zvolena náhodně. Jednalo se o bojiště, které jako jediné spadalo pod Vrchní velitelství pozemního vojska, v jehož čele Adolf Hitler na konci roku 1941 sám stanul. Dostal se tak do přímého kontaktu s armádními elitami, což vedlo k jejich konfrontaci. Pozemní vojsko bylo vnímáno jako tradiční a konzervativní instituce a národně

¹ Christopher Chant napsal, že nepřátelé Třetí říše nedali dohromady tolik nadaných generálů jako samotné německé pozemní vojsko. Viz Christopher CHANT, *Hitlerovi generálové a jejich bitvy*, Praha 1998, s. 243.

socialistický režim se na něj díval s podezřením. Vedle toho bylo pozemní vojsko jedinou složkou Wehrmachtu, do které Adolf Hitler bez okolků zasahoval. Luftwaffe řídil jeho věrný spolustraník Hermann Göring,² který ji vedl nacionálně socialistickým duchu, navíc se jednalo o zcela novou složku Wehrmachtu. Kriegsmarine byla sice tradiční a rovněž konzervativní součástí branné moci, ale Adolf Hitler se v problematice války na moři nevyznal, a proto se do kompetencí vrchních velitelů námořnictva příliš nepletl.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol. První částí je úvod, ve kterém se seznámíme s cíli práce, její celkovou charakteristikou, prameny a metodikou. Druhá kapitola analyzuje vývoj a velitelskou strukturu německé branné moci od konce první světové války po vznik Wehrmachtu a nástup Adolfa Hitlera do jeho čela, ozřejmí čtenáři pojem armádní elita a definuje její příslušníky a podrobněji představí čtyři vybrané generály, jejich kariéru a vztah k nacismu a Adolfu Hitlerovi. Jedná se o muže, jejichž názorům bude v této práci věnován největší prostor, proto je užitečně blíže se seznámit s jejich charakterem a postoji. Třetí kapitola ukáže, jak se A. Hitler choval k armádní elitě v raném období v úřadě a jak se tento vztah vyvíjel až do počátku války s Polskem, poté bude nastíněno, jak A. Hitler zasahoval do vedení bojů od zahájení války po porážku Francie. Ve čtvrté části bude podrobně analyzován vztah Adolfa Hitlera ke generálům a jeho zásahy do operací v průběhu války proti Sovětskému svazu. Pátá kapitola je věnována oslabování významu pozemního vojska, pokusům přimět A. Hitlera ke změnám ve vedení armády a snahám některých generálů zbavit A. Hitlera od moci násilně. Šestá kapitola přiblíží život a kariéru Adolfa Hitlera před nástupem do křesla kancléře s důrazem na jeho účast v první světové válce, prostor bude věnován i názorům generálů a dalších významných svědků na osobnost Adolfa Hitlera a jeho předpoklady pro roli vojevůdce a stratéga. Poslední kapitolou je závěr, který odpoví na otázky stanovené v úvodu a stručně shrne celou práci.

Ve Wehrmachtu v letech 1935-1945 sloužilo 53 polních maršálů a generálplukovníků.³ Ve své práci jsem čerpal z pamětí a deníků několika z nich. Výběr pramenů, které budou analyzovány, proběhl tak, aby se jednalo o důstojníky, kteří byli s Adolfem Hitlerem v úzkém kontaktu a aktivně zasáhli do průběhu války se Sovětským svazem. Vybrané prameny zároveň komplexně pokrývají celé období tohoto konfliktu. Nespornou výhodou tématu druhé světové války je její podrobné zpracování odbornou

² Hermann Göring (1893-1946) byl vynikající bojový pilot v první světové válce. V meziválečném období se stal jedním z nejvýše postavených nacistických politiků. Zastával funkce předsedy říšského sněmu, ministra letectví, vrchního velitele Luftwaffe atd. A. Hitler ho označoval za svého nástupce. V roce 1946 byl odsouzen k trestu smrti za válečné zločiny, avšak před vykonáním popravy spáchal sebevraždu.

³ Correlli BARNETT (ed.), *Hitlerovi generálové*. Brno 2000, s. 30.

literaturou i vydanými prameny. Většina klíčových pramenů přitom byla přeložena do českého jazyka.

K memoárům je samozřejmě třeba přistupovat obezřetně, a to ze dvou hlavních důvodů. Za prvé jde o časovou proluku mezi sepsáním paměti a dobou, kdy se události opravdu odehrály. Z toho důvodu mohou autoři neúmyslně udávat nepřesné informace. Druhé nebezpečí vidím v tom, že je lidskou přirozeností vykreslovat se v lepším světle. V případě účastníků druhé světové války by mohla být tato motivace ještě vyšší. Proti této tezi hovoří argument britského historika Basila Liddell Harta,⁴ který zjistil, že němečtí důstojníci měli obecně menší sklony ke zkreslování reality než jejich soupeři. I tak je ale větší dávka pozornosti na místě. I k deníkům některých osobností nelze přistupovat nekriticky.

Pramen, který pokrývá celé období nacistického režimu a zejména druhé světové války, se vztahuje k osobě Wilhelma Keitela. Jádrem publikace jsou zápisky, které W. Keitel sepsal převážně po svém zatčení ve vězeňské cele. Vzhledem k nedostatku času se mu nepodařilo postihnout celé období, kdy působil jako náčelník štábu Vrchního velitelství Wehrmachtu, ale pouze ty nejdůležitější, zlomové úseky z tohoto období. W. Keitel tyto zápisky sepisoval bez jakýchkoli podkladů nebo map, takže zaměnil časovou posloupnost nebo umístění některých událostí. Styl, jakým je napsal, byl spíše strohý, dalo by se říci vojácký. Jsou zajímavé i proto, že v době, kdy vznikly, už W. Keitel věděl, že bude odsouzen k smrti, proto se dají brát jako jeho bilancování nad vlastním životem. Obraz o Keitelově osobnosti dokresluje výběr z jeho soukromé korespondence. Celou publikaci editoval německý historik Walter Görnitz,⁵ který Keitelovo dílo doplnil bohatým poznámkovým aparátem, zejména se zaměřil na doplnění faktografických nepřesností, kterých se W. Keitel dopustil, a na uvedení Keitelova vyprávění do širšího kontextu. V České republice vyšla pod názvem *Monografie náčelníka Hitlerova generálního štábu*.⁶

Mimořádně cenným pramenem pro období let 1939-1942 jsou deníkové záznamy tehdejšího náčelníka štábu pozemního vojska Franze Haldera, vyznačující se vysokou mírou autentičnosti. F. Halder si už od dob, kdy byl plukovníkem, každý den psával poznámky. Svazky z raných dob se bohužel ztratily, ale naštěstí pro nás ty z válečných let se dochovaly. Pokrývají období od 14. srpna 1939 do 24. září 1942. F. Halder tyto zápisky tvořil pro svou osobu a zřejmě nepřemýšlel o jejich pozdějším vydání, proto se v nich věnuje zejména podrobnostem, na které by mohl zapomenout, k hlavním tématům si zapisoval pouze stručné

⁴ Basil Liddell Hart (1895-1970) byl významný britský vojenský teoretik a historik.

⁵ Walter Görnitz (1913-1991) byl německý novinář a vojenský historik.

⁶ Walter GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel. Monografie náčelníka Hitlerova generálního štábu*, Praha 2015.

poznámky. To podstatné pro nás, obsah jednání s A. Hitlerem a názory na Vůdcovu osobu, je v nich ale zachyceno. Bohužel jsou dostupné jen v přetisku, kritické vydání chybí, rovněž český překlad zatím není k dispozici, proto jsem pracoval s anglickou verzí Halderových deníků.⁷

Svůj pohled na události let 1938 až 1944 čtenáři předložil polní maršál Erich von Manstein. Na úvod svých pamětí napsal: „*Snažil jsem se vylíčit pouze své vlastní zážitky, vzpomínky a rozhodnutí, a to takovým způsobem, jak jsem je viděl v oné době, nikoli podle pozdějších hledisek.*“⁸ Je třeba uznat, že jeho líčení po faktografické stránce je velmi přesné, což potvrzují i poznámky v kritické edici Mansteinova díla z pera českého historika Jiřího Fidlera.⁹ E. von Manstein popisoval pouze vojenské aspekty událostí, záměrně se vyhýbal politickému hodnocení. Jeho vyprávění je i přes svou strohost a profesionalitu velmi poutavé. Jediným momentem, kdy nechal čtenáře nahlédnout hlouběji do svého osobního života, je popis smrti a pohřbu jeho syna Gera. Pro tuto práci je nejcennější pasáž věnovaná období od závěru roku 1942 do března 1944, kdy byl jako velitel skupiny armád přímým podřízeným A. Hitlera. V České republice vyšly Mansteinovy paměti ve dvou svazcích pod názvem *Ztracená vítězství*.¹⁰

Dalším stěžejním pramenem byly paměti Heinze Guderiana. H. Guderian v nich vzpomínal na celý svůj život, věnoval se první světové válce, období Výmarské republiky, bouřlivým třicátým létům, ale hlavně období druhé světové války. Představil se v nich jako nacionalista, přesvědčený o velikosti svého národa. Pozornému čtenáři neunikne, že interpretace některých událostí, zejména v mezinárodní politice, jsou v Guderianově podání zkreslené. Rovněž se často dopustil faktografických nepřesností. To, co je pro nás nejpodstatnější, totiž jeho myšlenky a názory, jsou zachyceny přesně. Pro tuto práci jsou nejcennější pasáže věnované období v druhé polovině roku 1941, kdy H. Guderian stál v čele tankových divizí útočících na Moskvu, tehdy se dostal do konfliktu s A. Hitlerem. Další důležitou částí Guderianových pamětí je kapitola, která zachycuje jeho působení jako inspektora tankových vojsk a později náčelníka štábu pozemního vojska (březen 1943 až březen 1945), tehdy byl v přímém kontaktu s A. Hitlerem. V českém překladu vyšel přetisku Guderianových pamětí pod názvem *Vzpomínky generála*.¹¹

⁷ Franz HALDER, *War Journal of Franz Halder I - VII*. [USA], 1947.

⁸ Erich von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, Brno 2006, s. 7.

⁹ Jiří Fidler (nar. 1961) je český historik a překladatel.

¹⁰ Erich von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I, II*. Brno 2006.

¹¹ Heinz GUDERIAN, *Vzpomínky generála*, Brno 2009.

Posledním pramenem pocházejícím od důstojníků byly paměti polního maršála Alberta Kesselringa.¹² A. Kesselring popsal celé své působení v armádě, tedy od začátku služby v roce 1904, přes první světovou válku, meziválečný Reichswehr až po Wehrmacht a druhou světovou válku, věnoval se i svému životu po vyhlášení míru. Pro tuto práci byly cenné pasáže, ve kterých se vyjadřuje k osobě Adolfa Hitlera, a také část popisující Kesselringovu účast ve válce se Sovětským svazem. Needitovaný překlad v České republice vyšel pod názvem *Vojákem do posledního dne*.¹³

K doplnění obrazu o vztahu armádní elity a Adolfa Hitlera bylo využito i pramenů z provenience osob stojících mimo armádu. Mimořádně cenný obraz o tom, jak špičky nacistického režimu pohlížely na muže v čele Wehrmachtu, nabízí deníky Josepha Goebbelse.¹⁴ Ministr propagandy si vedl svůj deník relativně pečlivě, kromě agendy svého úřadu, které je věnován největší prostor, se dozvídáme, jak vypadaly vztahy mezi špičkami Třetí říše. Pro tuto práci je nejceněnější pohled Josepha Goebbelse jako jednoho z nejbližších Hitlerových spolupracovníků na válečné události a německou armádní elitu. Z deníků je cítit Goebbelsovův fanatismus ohledně židovské otázky. Když se v posledních letech vyjadřuje o válce, je patrné, že si, podobně jako jeho Vůdce, nechtěl nebo nedokázal přiznat, že se situace Německa stává neudržitelnou. Goebbelsovy deníky byly v České republice vydány v kritické edici z pera německého historika Ralfa Reutha¹⁵ v pěti svazcích pokrývajících léta 1924 až 1945.¹⁶

Mimořádně cenným pramenem, který nám dovoluje nahlédnout na fyzickou kondici Adolfa Hitlera v kritických obdobích druhé světové války, jsou zápisky jeho osobního lékaře doktora Theodora Morella.¹⁷ Je jasné, že Vůdcova tělesná kondice měla vliv na jeho psychiku a rozhodování. Studium Morellových záznamů ukázalo, že některá rozhodnutí musel A. Hitler učinit v době nemoci. Doktor Morell si průběh léčby svého prominentního pacienta zaznamenával a archivoval kvůli strachu z případného vyšetřování, které by po Hitlerově

¹² Albert Kesselring (1885-1960) byl německý polní maršál. Byl důstojníkem pozemního vojska i Luftwaffe. V taženích proti Polsku, Francii a Sovětskému svazu velel leteckým armádám. V rámci plánu Barbarossa podporoval skupinu armád Střed. Na počátku roku 1942 byl převelen do Itálie, kde se stal vrchním velitelem německých sil ve Středomoří. Z této pozice řídil boje v severní Africe, později na Sicílii a v Itálii. V březnu 1945 byl jmenován vrchním velitelem na západní frontě, kde byl zajat. Po válce byl odsouzen za válečné zločiny, ale kvůli špatnému zdravotnímu stavu byl propuštěn. Zemřel v Hesensku v roce 1960.

¹³ Albert KESSELRING, *Vojákem do posledního dne*. Praha 2015.

¹⁴ Joseph Goebbels (1897-1945) byl významný nacistický politik a jeden z nejfanatičtějších Hitlerových následovníků. Zastával funkce ministra propagandy, zmocněnce pro totální válku a po Hitlerově sebevraždě byl několik hodin říšským kancléřem. Dne 1. května po tom, co zabil všechny své děti, spáchal s manželkou sebevraždu.

¹⁵ Ralf Reuth (nar. 1952) je německý historik a spisovatel.

¹⁶ Joseph GOEBBELS, *Deníky. Svazek 4, 1940-1942*. Praha 2010; TÝŽ, *Deníky. Svazek 5, 1942-1945*. Praha 2010.

¹⁷ Theodor Morell (1886-1947) byl v letech 1935 až 1945 osobním lékařem Adolfa Hitlera.

smrti jistě následovalo. Po válce byly dokumenty uloženy v amerických archivech, kde je objevil britský historik David Irving.¹⁸ Ten je doplnil kritickým komentářem a vydal. V České republice vyšly pod názvem *Tajné deníky Hitlerova osobního lékaře*.¹⁹

Dalším mužem, který se pohyboval v blízkosti A. Hitlera a své dojmy zaznamenal, byl právník Henry Picker.²⁰ H. Picker sloužil ve Vůdcově hlavním stanu v letech 1941 až 1942, po té byl ještě několikrát k A. Hitlerovi povolán. H. Picker sestavil komentované záznamy Hitlerových debat s blízkými a spolupracovníky vedených v uvolněné atmosféře ve chvílích volna na základě stenografických záznamů. H. Picker zachytil období od 21. července 1941 do 31. července 1942. Kniha vyšla v českém překladu pod názvem *Hitlerovy rozhovory u kulatého stolu*.²¹

Zajímavý materiál poskytli němečtí historikové Henrik Eberle²² a Matthias Uhl²³ ve své kritické edici akt z výsledků Hitlerova komorníka Heinze Lingeho²⁴ a pobočníka Otto Günscheho.²⁵ Autoři zpracovali dokumenty, které vytvořila NKVD²⁶ pro J. V. Stalina,²⁷ a opatřily je kritickými poznámkami. Záznamy zachycují dění ve Vůdcově hlavním stanu od začátku války s Polskem až po Hitlerovu sebevraždu. Vzhledem k tomu, že se jedná o materiál sovětské proveniencí a oba Hitlerovi blízcí byli podrobena tvrdému zacházení a namáhavým výsledkům, je třeba přistupovat k němu s rezervou. Kritická edice vyšla v České republice pod názvem *Akta Hitler: tajná složka NKVD pro Josifa V. Stalina, sestavená na základě protokolů o výsledku Hitlerova osobního pobočníka Otto Günscheho a komorníka Heinze Lingeho, Moskva 1948-49*.²⁸

Pramenem, který by neměl být opomenut, je vlastní dílo Adolfa Hitlera *Mein Kampf*. Text nadiktoval svým asistentům ve vězení, kde si odpykával trest za pokus o převrat v roce

¹⁸ David Irving (nar. 1938) je britský historik a spisovatel.

¹⁹ David IRVING (ed.), *Tajné deníky Hitlerova osobního lékaře*. Praha 2013.

²⁰ Henry Picker (1912-1988) byl právník, stenograf a později spisovatel.

²¹ Henry PICKER, *Hitlerovy rozhovory u kulatého stolu*. Frýdek-Místek 2005.

²² Henrik Eberle (nar. 1970) je německý historik zabývající se zejména osobou Adolfa Hitlera.

²³ Matthias Uhl (nar. 1970) je německý historik. Oblastí jeho zájmu je zejména druhá světová válka.

²⁴ Heinz Linge (1913-1980) byl důstojníkem SS a osobní sluha Adolfa Hitlera (v letech 1935-1945), kterému sloužil až do jeho sebevraždy. Poté byl zajat Sověty a až do roku 1955 vězněn. Zemřel v Brémách v roce 1980.

²⁵ Otto Günsche (1917-2003) byl důstojníkem SS a Hitlerův osobní pobočník (1940-1941, 1943, 1944-1945). V době, kdy nesloužil ve Vůdcově hlavním stanu, bojoval v řadách Waffen-SS v Sovětském svazu i ve Francii. Po Hitlerově sebevraždě byl zajat Sověty, propuštěn byl v roce 1956. Zemřel v Severním Porýní-Westfálsku v roce 2003.

²⁶ NKVD (zkráceno z ruských slov Narodnyj komissariat vnutrennich děl, česky Lidový komisariát vnitřních záležitostí) byl sovětský úřad existující v letech 1934 až 1946 suplující ministerstvo vnitra. Nechvalně proslul tvrdým zacházením se sovětským obyvatelstvem i válečnými zajatci.

²⁷ Stalin, vlastním jménem Josif Vissarionovič Džugašvili (1878-1953) byl v letech 1924 až 1953 vládce Sovětského svazu.

²⁸ Henrik EBERLE – Matthias UHL (eds.), *Akta Hitler: tajná složka NKVD pro Josifa V. Stalina, sestavená na základě protokolů o výsledku Hitlerova osobního pobočníka Otto Günscheho a komorníka Heinze Lingeho*. Moskva 1948-49. Praha 2006.

1923. Kombinuje v něm autobiografické prvky a zároveň prezentuje svůj politický program, který začal postupně cílevědomě naplňovat. Pro tuto práci jsou nejdůležitější pasáže, ve kterých Adolf Hitler nechává nahlédnout do svého dětství a mládí, vysvětluje, co ho formovalo a ovlivňovalo. Vypráví i o své účasti v první světové válce, která měla velkou roli při jeho pozdějším působení v pozici vrchního velitele Wehrmachtu. Je samozřejmě nutné přistupovat k tomuto prameni obezřetně, protože A. Hitler má ke skutečnosti subjektivní přístup.²⁹ V České republice vyšel přetisk Hitlerovy knihy pod nezměněným názvem *Mein Kampf*.³⁰

Posledním pramenem jsou deníky italského ministra zahraničí Galeazza Ciana.¹ Poskytují zajímavý pohled osoby zvenčí na německou politiku a vedení války. G. Ciano se ve svých zápiscích většinou věnuje tématům jemu bližším, to znamená situaci v Itálii, popřípadě bojům v severní Africe. Nicméně se vyjadřuje i k nejdůležitějším osobnostem Třetí říše s Adolfem Hitlerem v čele, což je pro tuto práci nejdůležitější. Autenticita Cianových deníků byla ovšem zpochybněna. David Irving uvádí, že Ciano své zápisky během svého uvěznění v roce 1943 upravil.³¹ Proto je třeba k tomuto zdroji přistupovat kriticky. V českém překladu kniha vyšla pod názvem *Cianův deník 1939 – 1943*.³²

K pramenům by se částečně daly zařadit ještě dvě publikace. První je monografie britského historika Basila Liddell Harta *Válka z druhého břehu*.³³ B. Liddell Hart vedl ve druhé polovině roku 1945 rozhovory se špičkami německé armády, které se ocitly ve spojeneckém zajetí. Jejich výpovědi zaznamenal a zveřejnil právě v knize *Válka z druhého břehu*. Němečtí generálové se mimo jiné vyjadřovali ke způsobu vedení války Adolfem Hitlerem, což je pro tuto práci mimořádně cenné.

Druhým zásadním dílem je *Hitlerova válka a válečná stezka 1933-1945*³⁴ od Davida Irvinga. D. Irving podobně jako Liddell Hart vedl rozhovory s některými armádními elitami, navíc cituje i některé odposlechy ze sídla, kde byli němečtí generálové drženi. Závěry samotného Davida Irvinga byly vzhledem k jeho problematice pověsti posuzovány velmi kriticky.³⁵ Názory německých velitelů zaznamenané v těchto dvou knihách pomohly dotvořit obraz vzniklý z výše zmíněných pramenů.

²⁹ Publikaci o Adolfu Hitlerovi jako vojákovvi v první světové válce sepsal Thomas Weber pod názvem *Hitlerova první válka*. T. Weber reviduje obraz, jaký o sobě A. Hitler v *Mein Kampf* zanechal.

³⁰ Adolf HITLER, *Mein Kampf*. Praha 2000.

³¹ David Irving, *Hitlerova válka a válečná stezka 1933-1945*, Brno 1998, s. 18.

³² Galeazzo CIANO, *Cianův deník 1939-1943*. Praha 1948.

³³ Basil LIDDELL HART, *Válka z druhého břehu. Vzestup a pád německé armády očima Hitlerových generálů*. Brno 2004.

³⁴ David Irving, *Hitlerova válka a válečná stezka 1933-1945*, Brno 1998.

³⁵ David Irving je jedním z nejznámějších popíračů holocaustu, za což byl v Rakousku dokonce uvězněn.

Dále byla využita řada publikací a článků věnovaných jak samotnému Adolfu Hitlerovi, tak německým armádním elitám i druhé světové válce obecně. Ty jsou uvedeny v závěrečném seznamu literatury. Ve většině těchto prací jsou názvy pro německou armádu a její složky (Reichswehr, Wehrmacht, Luftwaffe, Kriegsmarine,...)³⁶ uváděny v jejich německé podobě a i v českých překladech je na začátku slova užíváno velké písmeno, proto jsem se rozhodl tohoto ustáleného pravidla držet a rovněž píši tyto názvy s velkými písmeny. Rovněž u titulu Adolfa Hitlera „Vůdce“ jsem se rozhodl psát velké písmeno, neboť je tato varianta v odborné literatuře běžnější. U názvů velitelství jsem použil jejich český překlad (př. Vrchní velitelství pozemního vojska), aby nedocházelo k nejasnostem při jednání o osobnostech v jejich čele. Němečtí generálové i jiné osobnosti psali a mluvili o obyvatelích Sovětského svazu téměř výhradně jako o „Rusech“, a i když toto označení není přesné, rozhodl jsem se ho v přímých citacích jejich výpovědí v zájmu autenticity ponechat. Sám důsledně používám označení „Sověti,“ popřípadě „vojáci Rudé armády“.

V práci je zohledněn především popisný přístup na základě klasické pozitivistické metody. Pozitivistický přístup k dějinám se nejvíce prosadil v 19. a na začátku 20. století, ale i v současnosti je hojně využívanou metodou. Podstatou pozitivismu je kritické zkoumání a interpretace pramenů za účelem neutrální rekonstrukce minulosti. Záměrem této práce je co nejvíce „nechat mluvit prameny“ a v kombinaci se studiem odborné literatury zodpovědět otázky stanovené v úvodu.

I když se jedná o nevelký vzorek osobností, byla využita i koncepce dějin mentalit vztahená na německou armádní elitu, její hodnoty, sebepojetí a obraz, jaký zanechala v dějinách. Počátek dějin mentalit je spojen s francouzskou školou Annales v první polovině 20. století, v jeho druhé polovině už byly dějiny mentalit pokládány za samostatný historický obor. Dějiny mentalit zkoumají jednotné strategie určitých sociálních skupin, jejich hodnotové systémy a postoje. Dějiny mentalit mohou zkoumat venkovskou i městskou společnost, lidové i elitní skupiny obyvatelstva, ale vždy pracují s kolektivem osob, jednotlivce neberou v potaz.

V kapitolách věnovaných vývoji vztahu mezi Adolfem Hitlerem a německou armádní elitou bude užito analýzy. Analyzován bude pohled generálů na osobu nejvyššího velitele a způsob řízení války. To znamená, že dojde k rozboru dílčích částí války, které budou jednotlivě zkoumány, aby byly objasněny názorové rozdíly a vztahy osob v nejvyšším vedení

³⁶ Je zajímavé, že pro německé pozemní vojsko se zpravidla jeho německý název Heereswaffe neuvádí. Z toho důvodu jsem se rozhodl důsledně pracovat s pojmem „pozemní vojsko.“ V případě, že je pojednáváno o německé armádě nebo branné moci, je myšlen celý Wehrmacht.

Wehrmachtu. Tento přístup umožňuje oddělit podstatné od nepodstatného a odlišit trvalé rozpory a vztahy od nahodilých. Naopak zejména v kapitolách věnovaných velitelským a strategickým kompetencím Adolfa Hitlera a v samotném závěru bude užito syntézy. Metoda syntézy je vhodná pro myšlenkové spojení poznatků získaných analytickými metodami v celek, takže je základem pro pochopení vzájemné souvislosti jednotlivých jevů. Syntéza vede k objasňování nových nebo dříve nedefinovaných vztahů a zákonitostí.

Zejména u stěžejních událostí, o kterých je pojednáno ve většině pramenů, bude využito komparativní metody. Tento přístup umožňuje porovnat, jak jednotlivé osobnosti hodnotily totožné situace, takže díky němu bude možno zjistit, jestli byla německá armádní elita ve svých postojích jednotná, či se naopak lišila.

2. Německá branná moc po první světové válce

2. 1. Struktura velení německé armády

Po první světové válce bylo německým ozbrojeným silám – Reichswehru – stanoveno Versailleskou a Locarnskou smlouvou mnoho omezení. Početní limit vojáků včetně důstojníků byl pro pozemní armádu stanoven na 100 000, Reichswehr nesměl vlastnit tanky, letadla ani těžší děla, válečné námořnictvo bylo rovněž omezeno. Německo muselo zrušit svůj velký generální štáb.³⁷ Formálně byl vrchním velitelem prezident republiky, prakticky ale velel ministr války.

V roce 1935 byl Reichswehr oficiálně přejmenován na Wehrmacht. Zároveň byla porušena ustanovení Versailleské smlouvy. Dne 26. února 1935 byla oficiálně oznámena existence válečného letectva – Luftwaffe – s Hermannem Göringem v čele. Wehrmacht měl tedy nyní tři složky (viz Tabulka 1): pozemní armádu (Heer), letectvo (Luftwaffe) a námořnictvo (Kriegsmarine). V čele každé dílčí složky stál vrchní velitel a náčelník jeho štábu. Až do roku 1938 existovala v německé armádě spoluzodpovědnost náčelníků generálních štábů. Adolf Hitler ji zrušil.³⁸

Poslední krok ke znovuvybrojení byl učiněn 16. března 1935, kdy byla obnovena všeobecná branná povinnost. Pod názvem Vrchní velitelství pozemní armády (Oberkommando des Heeres – OKH) byl v roce 1938 obnoven předválečný velký generální štáb.

Struktura velení zůstala zpočátku stejná jako v případě Reichswehru. V souvislosti s aférou ministra války Wernera von Blomberga³⁹ v roce 1938 byla funkce ministra zrušena, rozhodující kompetence přešly na Adolfa Hitlera a ten se stal i praktickým velitelem Wehrmachtu. V souvislosti s tím byl Truppenamt přejmenován na Vrchní velitelství Wehrmachtu (Oberkommando der Wehrmacht – OKW),⁴⁰ které bylo nadřízené všem dílčím složkám branné moci a mělo za úkol koordinaci jejich činnosti. Kvůli rivalitě mezi jednotlivými složkami, zejména pozemního vojska a Luftwaffe, se nikdy nepodařilo navázat optimální spolupráci.⁴¹ Progresivní velitelé, jako byl Heinz Guderian, schvalovali myšlenku

³⁷ Namísto velkého generálního štábu vznikl Truppenamt jako podřízený úřad ministerstva války. Byla to instituce, která v menším měřítku plnila funkci bývalého generálního štábu a obcházela tak nařízení Versailleské smlouvy.

³⁸ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 223; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 473.

³⁹ O Blombergově aféře je detailně pojednáno v kapitole *Vztah Adolfa Hitlera k armádě po převzetí moci*

⁴⁰ Werner MASER, *Adolf Hitler. Tak vedl a řídil*, Praha, 2014, s. 18.

⁴¹ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 223-224.

vzniku společného velení Wehrmachtu.⁴² Vrchní velitelství Wehrmachtu řídil vedoucí jeho úřadu, po celou válku jím byl Wilhelm Keitel, neměl však žádné rozhodovací pravomoci, ty byly v rukou Adolfa Hitlera.⁴³

Nejednotnost velení se ještě zvýšila během druhé světové války, když došlo k odebrání všech bojišť kromě východní fronty z kompetence Vrchního velitelství pozemního vojska, ostatní válčiště byla přímo podřízena Vrchnímu velitelství Wehrmachtu.

Tabulka 1. Struktura velení Wehrmachtu během druhé světové války (1939-1945)

Vrchní velitelství Wehrmachtu <i>Velitel: Adolf Hitler (1938-1945)</i> <i>Vedoucí úřadu: Wilhelm Keitel (1938-1945)</i> <i>Náčelník operačního štábu: Alfred Jodl (1940-1945)</i>		
Vrchní velitelství pozemního vojska <i>Velitel: W. von Brauchitsch (1938-1941)</i> <i>A. Hitler (1941-1945)</i> <i>Náčelník štábu: F. Halder (1938-1942)</i> <i>K. Zeitzler (1942-1944)</i> <i>H. Guderian (1944-1945)</i>	V. v. Luftwaffe <i>Velitel: H. Göring</i> <i>(1935-1945)</i>	V. v. Kriegsmarine <i>Velitel: E. Raeder</i> <i>(1928-1943)</i> <i>K. Dönitz (1943-1945)</i>
Skupina armád	Letecká armáda	Flotila
Armáda	Letecký sbor	
Sbor	Eskadra	Eskadra
Divize	Skupina	

Zdroj: autor

Když Wehrmacht 1. 9. 1939 napadl Polsko, sloužilo v něm 2,8 milionu mužů ve 102 divizích, kterým velelo 252 generálů.⁴⁴ Divize byla nejmenším vševojskovým svazkem. Velitelství (štáb) každé jednotky se skládalo z velitelské roty a několika speciálních jednotek zabezpečujících jeho ubytování a provoz, ochranu a administrativní činnost, v čele stál jeho velitel, který spolupracoval s náčelníkem štábu. Zatímco velitel měl na starosti takticko-operační řízení jednotky, náčelník štábu zodpovídal nejen za běžný chod velitelství (administrativa, personální složení atd.), ale zpravidla formuloval i přesné rozkazů svého

⁴² W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 264; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 473-474; Geoffrey MEGARGEE, *Triumph of the Null: Structure and Conflict in the Command of German Land Forces, 1939-1945*, *War in History* 4, 1997 (1), s. 61-63.

⁴³ W. MASER, *Adolf Hitler*, s. 18.

⁴⁴ Guido KNOPP, *Wehrmacht*. Praha, 2009, s. 29.

velitele a zajišťoval jejich předávání jednotkám. Početní velikost velitelství rostla s jeho hierarchickým postavením.

2. 2. Německá armádní elita během druhé světové války

V německém Wehrmachtu během druhé světové války sloužilo téměř 18 milionů mužů a žen.⁴⁵ Pro účely této práce je tedy třeba vymezit, koho lze zahrnout pod pojem armádní elita. Autor tímto označením míní důstojníky, kteří sloužili v klíčových funkcích (velitelé a náčelníci jejich štábů) na ústředních velitelstvích (jedná se Vrchní velitelství Wehrmachtu a Vrchní velitelství pozemního vojska) a velitelstvích největších vojenských svazků (armád a skupin armád). V této práci je věnován prostor těm příslušníkům armádní elity, kteří aktivně zasáhli do vedení války se Sovětským svazem.

Muži, kteří v druhé světové válce působili v nejvyšších patrech velení Wehrmachtu, byli zpravidla zkušenými vojáky, kteří prošli už první světovou válkou. Čtyřicátníci byli mezi nimi spíše výjimkou a jen několik málo generálů sloužilo ve věku přesahujícím 65 let. Dá se říci, že za ideální věk pro vysoké funkce bylo považováno rozmezí 50 a 60 let, kdy už měl důstojník dostatek znalostí, dovedností a zkušeností, ale zároveň měl ještě dostatek fyzických a psychických sil.

Německá generalita pohlížela na válku jako na legitimní prostředek k prosazení zahraničněpolitických cílů státu, ale i na možnost prokázat své schopnosti.⁴⁶ Když válka vypukla, chopila se jejího řízení s vysokou profesionalitou a umem.

V čele štábu Vrchního velitelství Wehrmachtu stáli po celou válku Wilhelm Keitel, o kterém bude pojednáno v následující kapitole, a Alfred Jodl.⁴⁷ Vrchním velitelem pozemního vojska byl na počátku druhé světové války Walter von Brauchitsch,⁴⁸ který ve funkci zůstal až do prvního vážnějšího neúspěchu v bitvě před Moskvou v prosinci 1941.

⁴⁵ G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 7.

⁴⁶ C. BARNETT (ed.), *Hitlerovi generálové*, s. 18.

⁴⁷ Alfred Jodl (1890-1946) byl německý generál dělostřelectva. Jako náčelník operačního oddělení Vrchního velitelství Wehrmachtu byl A. Jodl jedním z nejbližších Hitlerových spolupracovníků, podílel se tak nejen na vedení válečných operací, ale i na vydávání zločinných rozkazů. Dne 7. května 1945 podepsal v Remeši bezpodmínečnou německou kapitulaci. V norimberském procesu byl odsouzen za válečné zločiny a dne 16. října 1946 oběšen.

⁴⁸ Walter von Brauchitsch (1881-1948) byl německý polní maršál. Po aféře okolo W. von Fritsche byl roku 1938 na doporučení Wilhelma Keitela postaven do čela Vrchního velitelství pozemního vojska, sám A. Hitler s jeho jmenováním váhal. W. von Brauchitsch byl za vedení bojů v Polsku a západní Evropě v roce 1940 povýšen na polního maršála. Během operace Barbarossa narůstaly Brauchitschovy spory s A. Hitlerem, a to v kombinaci s jeho špatným zdravotním stavem vedlo k jeho žádosti o propuštění v prosinci roku 1941. Po svém odchodu žil v ústraní. Na konci války byl Spojenci zatčen, v britském zajetí v roce 1948 zemřel.

Do čela Vrchního velitelství pozemního vojska se potom postavil sám A. Hitler. Brauchitschovým a později i Hitlerovým náčelníkem štábu byl Franz Halder. Generál F. Halder i přes časté spory s A. Hitlerem působil ve funkci až do listopadu 1942, proto mu bude věnován prostor v samostatné kapitole. Po F. Halderovi si A. Hitler za náčelníka štábu vybral talentovaného Kurta Zeitzlera,⁴⁹ který se ovšem neukázal být tak poddajným mužem, jak si Vůdce představoval. Z toho důvodu byl K. Zeitzler v červenci roku 1944 nahrazen Heinzem Guderianem, který ve funkci zůstal až do konce března 1945. Protože H. Guderian byl jednou z nejvýraznějších postav německé generality, bude o něm pojednáno ve zvláštní kapitole. Posledním náčelníkem štábu pozemního vojska byl Hans Krebs.⁵⁰

Kromě důstojníků na ústředních velitelstvích bylo třeba i mužů, kteří by jejich představy realizovali. Během tažení proti Polsku, Dánsku, Norsku a Francii v pozemním vojsku vykryštovala skupina polních velitelů, kteří se těšili největší důvěře A. Hitlera. Za své výkony byli po vítězství nad Francií povýšeni na polní maršály, tedy do nejvyšších možných hodností, představovali tak to nejlepší, co mohla německá generalita nabídnout. Kromě Wilhelma Keitela z Vrchního velitelství Wehrmachtu a Waltera von Brauchitsche, vrchního velitele pozemního vojska, se jednalo se o Gerda von Rundstedta,⁵¹ Fedora von Bocka,⁵² Wilhelma von Leeba,⁵³ Wilhelma Lista,⁵⁴ Günthera von Klugeho,⁵⁵ Erwina von Witzlebena⁵⁶ a Waltera von Reichenaua.⁵⁷

⁴⁹ Kurt Zeitzler (1895-1963) byl německý generálplukovník. Během druhé světové války působil jako náčelník štábu u různých armádních svazků v Polsku, Francii i SSSR. Od září 1942 do července 1944 byl náčelníkem štábu pozemního vojska. Po propuštění byl Zeitzler vyšetřován kvůli podezření z účasti na atentátu z 20. července 1944, nic mu ale dokázáno nebylo. Do konce války už nebyl aktivován. Po válce byl Spojenci krátce vězněn. Zemřel v roce 1963 v Bavorsku.

⁵⁰ Hans Krebs (1898-1945) byl německý generál pěchoty. Během druhé světové války zastával různé štábní funkce na východní i západní frontě. V únoru 1945 byl převelen na Vrchní velitelství pozemního vojska a krátce na to, v březnu téhož roku, byl jmenován náčelníkem jeho štábu. Po Hitlerově smrti se Krebs pokusil vyjednat zastavení palby v Berlíně, ale nebyl úspěšný, protože Sověti požadovali bezpodmínečnou kapitulaci, na kterou Krebs přistoupit nechtěl a ani nemohl (neměl pravomoc). Po tomto neúspěšném pokusu spáchal 1. května 1945 sebevraždu.

⁵¹ Gerd von Rundstedt (1875-1953) byl německý polní maršál. Během polského tažení vedl skupinu armád Jih. V rámci útoku na Francii velel skupině armád A, už během přípravy operace podpořil plán svého náčelníka štábu Ericha von Mansteina, který se ukázal jako vítězný. Během operace Barbarossa vedl skupinu armád Jih, na konci listopadu roku 1941 byl ale po sporech o vedení bojů z funkce velitele skupiny armád Jih odvolán. Později velel vojskům v západní Evropě, definitivně byl propuštěn až březnu 1945. Zemřel v roce 1953 v Hannoveru. Jak německými generály, tak jejich soupeři byl vysoce váženým mužem, zároveň byl služebně nejstarším důstojníkem celého Wehrmachtu.

⁵² Fedor von Bock (1880-1945) byl německý polní maršál. Ve válce s Polskem velel skupině armád Sever, během tažení proti Francii skupině armád B. V rámci operace Barbarossa vedl skupinu armád Střed, z jejíhož čela byl 18. prosince 1941 odvolán. Dne 16. ledna 1942 převzal skupinu armád Jih, po nesouhlasu s jejím rozdělením byl 15. července 1942 propuštěn a více nebyl povolán. Zemřel 4. května 1945 na následky zranění utržených při spojeneckém náletu, byl tak jediným německým polním maršálem druhé světové války, který se stal obětí nepřátelské palby.

⁵³ Wilhelm von Leeb (1876-1956) byl německý polní maršál. Během bojů v Polsku vedl skupinu armád C, která kryla německou západní hranici před útokem Spojenců, ve stejné funkci působil i v tažení proti Francii, kdy se mu povedlo prorazit Maginotovu linii. Během tažení proti Sovětskému svazu velel skupině armád Sever,

Když dne 22. června 1941 německá vojska překročila hranice Sovětského svazu, všichni výše jmenovaní polní maršálové kromě E. von Witzlebena stanuli v čele armád nebo skupin armád tvořících toto vojsko. Vedle těchto osvědčených velitelů byli k operaci nasazeni talentovaní generálové, kteří se během tažení v Polsku a Francii ukázali jako vynikající velitelé tankových divizí a sborů. Jednalo se například o Heinze Guderiana, Hermanna Hotha,⁵⁸ Ericha Höpnera,⁵⁹ Ewalda von Kleista⁶⁰ a Waltera Modela,⁶¹ jen Erwin Rommel⁶²

na vlastní žádost byl ze zdravotních důvodů v lednu 1942 uvolněn ze služby, do války již nezasáhl. Po válce byl krátce uvězněn, zemřel v roce 1956 v Bavorsku.

⁵⁴ Wilhelm List (1880-1971) byl německý polní maršál. V tažení proti Polsku vedl 14. armádu, ve Francii a na Balkáně 12. armádu. Na Balkánském poloostrově působil i během operace Barbarossa jako vrchní velitel pro jihovýchod. V červenci roku 1942 byl pověřen velením nad skupinou armád A vedoucí útok na Kavkaz, ale už v listopadu téhož roku byl A. Hitlerem odvolán. Od té doby nebyl povolán, na konci války byl zajat Spojenci a odsouzen za zločiny proti civilnímu obyvatelstvu v Srbsku. V roce 1952 byl ze zdravotních důvodů propuštěn, zemřel v roce 1971 v Bavorsku.

⁵⁵ Günther von Kluge (1882-1944) byl německý polní maršál. Ve válce proti Polsku a Francii a v počátku tažení proti Sovětskému svazu velel 4. armádě v rámci skupiny armád Střed. Po odchodu Fedora von Bocka převzal od 18. prosince 1941 skupinu armád Střed, kterou vedl do října 1943. Dne 7. července 1944 převzal vrchní velení v západní Evropě. Kvůli tomu, že se nepřímou zapletl do atentátu z 20. července 1944, spáchal 19. srpna téhož roku sebevraždu.

⁵⁶ Erwin von Witzleben (1881-1944) byl německý polní maršál. Během války s Polskem velel 1. armádě, ale do bojů nezasáhl, neboť zajišťoval západní hranice Německa před vpádem Francouzů a Britů. Během tažení proti Francii velel stejné jednotce v rámci skupiny armád C útočící na Maginotovu linii. Do války se SSSR se aktivně nezapojil, neboť do roku 1942 působil jako vrchní velitel v západní Evropě, poté ze zdravotních důvodů odešel do zálohy. E. von Witzleben byl mezi generály jedním z nejvýraznějších kritiků národně socialistického režimu. Účastnil se přípravy atentátu na A. Hitlera z 20. července 1944, za což byl odsouzen k trestu smrti a téhož roku popraven.

⁵⁷ Walter von Reichenau (1884-1942) byl německý polní maršál. Během tažení proti Polsku velel 10. armádě, v bitvě o Francii působil u stejné jednotky, mezitím přejmenované na 6. armádu. V jejím čele působil rovněž během útoku na Sovětský svaz v rámci skupiny armád Jih. Po odvolání velitele skupiny armád Jih Gerda von Rundstedta byl v listopadu 1941 povolán na jeho místo. Krátce na to, dne 14. ledna 1942, zemřel při letecké nehodě. Byl považován za nejhrolivějšího nacistu v důstojnickém sboru a důsledného vykonavatele zločinných rozkazů, díky čemuž byl režimem protěžovaný.

⁵⁸ Hermann Hoth (1885-1971) byl německý generálplukovník. Během války s Polskem a Francií velel XV. tankovému sboru. V tažení proti Sovětskému svazu vedl 3. tankovou skupinu v rámci skupiny armád Střed. V roce 1942 vedl 4. tankovou armádu během operace Modrý, účastnil se bojů u Stalingradu i Kursku. Po ztrátě Kyjeva v roce 1943 byl odvolán. Po válce byl do roku 1954 vězněn za válečné zločiny, zemřel v roce 1971 v Dolním Sasku.

⁵⁹ Erich Höpner (1886-1944) byl německý generálplukovník. Během války s Polskem a Francií velel XVI. motorizovanému sboru. V tažení proti Sovětskému svazu velel 4. tankové skupině. Po ostrých sporech s Vrchním velením Wehrmachtu byl 8. ledna 1942 propuštěn z armády. Později se zapojil do spiknutí proti Adolfu Hitlerovi. Jeho účast byla odhalena, byl odsouzen k trestu smrti a dne 8. srpna 1944 popraven.

⁶⁰ Ewald von Kleist (1881-1954) byl německý polní maršál. Proslavil se zejména vedením tankových formací. V polském tažení vedl XXII. tankový sbor. Během bitvy o Francii řídil tankovou skupinu nesoucí jeho jméno. Na východní frontě velel 1. tankové skupině (později přejmenované na 1. tankovou armádu), 22. listopadu 1942 převzal skupinu armád A na Kavkaze, z jejího čela byl odvolán 30. března 1944 a převelen do zálohy. Po válce byl zajat a zemřel v sovětském zajetí.

⁶¹ Walter Model (1891-1945) byl německý polní maršál. Ve Francii a v prvních měsících války proti SSSR velel 3. tankové divizi. Poté mu byl krátce svěřen XLI. tankový sbor a v lednu 1942 9. armáda. V jejím čele odrazil několik sovětských útoků, vysloužil si tak pověst výborného velitele v obranných bojích. Proto byl často nasazován na nejhrovenější úseky fronty jako „hasič.“ Od ledna do března 1944 působil ve funkci velitele skupiny armád Sever, březen až červen strávil u skupiny armád Severní Ukrajina, od června do srpna se snažil stabilizovat situaci u zničené skupiny armád Střed. V srpnu 1944 byl poslán na západní frontu, kde do dubna 1945 velel Skupině armád B. Jeho vojska se tehdy dostala do obklíčení, Model neviděl jiné východisko, než sebevraždu.

jako jeden z nejslavnějších tankových velitelů se tažení proti SSSR neúčastnil, neboť v té době už bojoval v severní Africe. Tyto skutečnosti naznačují, jak významnou byla pro německé nejvyšší velení válka proti Sovětskému svazu. Wehrmacht k operaci Barbarossa soustředil většinu svých sil včetně nejschopnějších a nejosvědčenějších velitelů. Umožnila to i všeobecná válečná situace, neboť pozemní vojsko bylo v přímém styku s nepřítelem jen na vedlejších válčících v severní Africe, na ostatních územích bylo třeba zajistit jen obranu.

Obecně lze říci, že od 1. září 1939 až do přelomu let 1941 a 1942 na nejvyšších místech působili výše zmínění generálové. Během krize před Moskvou, kdy došlo k hromadné výměně ve vedení vojsk, byli do uvolněných funkcí velitelů skupin armád dosazeni muži, kteří během dosavadního průběhu války rovněž veleli velkým jednotkám (většinou armádám), takže měli velké zkušenosti a byli, co se týká schopností a způsobu vedení bojů, srovnatelní se svými předchůdci. Po porážce u Stalingradu na počátku roku 1943 docházelo k častým výměnám vysokých velitelů, na scénu se tak dostávali důstojníci, kteří ještě na začátku války zastávali nižší funkce. Tito vojáci se své postavení vysloužili zpravidla výbornými velitelskými výkony s využitím vlastního talentu a intuice (Heinz Guderian, Erich von Manstein, Erwin Rommel, Walter Model atd.) nebo naopak doslovným plněním rozkazů A. Hitlera a fanatickým odporem. S postupujícím průběhem války přibývalo spíše těch druhých (např. Ferdinand Schörner,⁶³ částečně i Walter Model atd.).

⁶² Erwin Rommel (1891-1944) byl německý polní maršál. Během války s Polskem působil jako velitel Vůdcova hlavního stanu. Do tažení proti Francii už vstoupil jako velitel 7. tankové divize, se kterou dosáhl mimořádných úspěchů a proslavil se. Na začátku roku byl jmenován velitelem německých vojsk v severní Africe a i když byla Osa nakonec v roce 1943 z Afriky vytlačena, získal si E. Rommel respekt jak v Německu, tak u nepřátel. V létě 1943 působil jako velitel skupiny armád v Itálii, ale už v listopadu téhož roku byl převelen do Francie jako inspektor Atlantického valu, později byl jmenován i velitelem skupiny armád B, která měla čelit spojenecké invazi. Dne 17. července 1944 byl Rommelův vůz napaden spojeneckým letadlem a polní maršál utrpěl těžká zranění. I když byl E. Rommel zpočátku velký příznivec A. Hitlera, s postupem času pochopil nutnost jeho odstranění a byl v kontaktu se spiklenci, kteří na Vůdce 20. července 1944 spáchali atentát. Během vyšetřování vyšla Rommelova účast najevo, proto byl 14. října 1944 donucen k sebevraždě, vše ale bylo drženo v tajnosti a za příčinu smrti bylo označeno zranění utrpěné v červenci toho roku.

⁶³ Ferdinand Schörner (1892-1973) byl německý polní maršál. Během války s Polskem velel 98. horskému pluku, ve Francii vedl 6. horskou divizi. V jejím čele byl i při zahájení východního tažení, poté velel XIX. horskému sboru. Během války se Sovětským svazem si, podobně jako Walter Model, vybudoval pověst výborného vojevůdce v obranných bitvách. Postupně velel skupinám armád Jižní Ukrajina (březen až červenec 1944), Sever/Kuronsko (červenec 1944 až leden 1945) a Sříd (leden až květen 1945). Po vyhlášení kapitulace opustil své vojáky a uprchl na západ, aby nebyl zajat Rudou armádou. I tak byl odsouzen a uvězněn za válečné zločiny, po několika letech byl propuštěn a dožil v ústraní, zemřel roku 1973 v Mnichově.

2. 3. Vybrané armádní elity

2. 3. 1. Franz Halder

Franz Halder byl muž důstojného vzezření, nadaný velikou inteligencí a pílí, které ho vynesly až do křesla náčelníka štábu Vrchního velitelství pozemního vojska. V této pozici pracoval na uskutečnění Hitlerových válečných plánů. Po téměř celý rok (od prosince 1941 do září 1942) byl i přímým Hitlerovým podřízeným, když Vůdce převzal osobně i velení nad pozemní armádou. Z tohoto důvodu jsou pro nás mimořádně cennými jeho deníky, ve kterých zaznamenal svůj pohled na tehdejší události.

F. Halder se narodil v roce 1884 v Bavorsku do rodiny s třistaletou vojenskou tradicí. I on následoval své předky a v roce 1904 se stal důstojníkem bavorského dělostřelectva. Ač se chtěl dostat na frontu, celou první světovou válku sloužil v různých štábech v zázemí. Po skončení války se rozhodl zůstat v omezeném Reichswehru.⁶⁴

Vrchol Halderovy kariéry přišel dne 1. září 1938. Po odstoupení velkého Hitlerova odpůrce generála Ludwiga Becka z funkce náčelníka štábu Vrchního velitelství pozemního vojska byl F. Halder, na Beckovo doporučení, jmenován do jeho pozice.⁶⁵

Jako náčelník generálního štábu byl jednou z hlavních postav při dobývání Polska. Připadla mu i úloha připravit plán útoku na Francii. O procesu vytváření této operace bude detailněji pojednáno v kapitole věnované Erichu von Mansteinovi. Důležité je, že Halderova koncepce byla nakonec odmítnuta. Zřejmě nejdůležitějším plánem, který pod Halderovým vedením vznikl, byla operace *Barbarossa*, invaze do Sovětského svazu.⁶⁶

Franz Halder byl svým založením aktivní křesťan a monarchista, což bylo jen těžko slučitelné s Hitlerovým světonázorem a vedlo to k antipatiím mezi těmito dvěma muži. Halderův nesouhlas s nacistickou politikou zosobněnou A. Hitlerem ho vedl ke spojení se spiklenci plánujícími státní převrat. Bohužel snahy této skupiny vrcholily v době sudetské krize. Když došlo k podepsání Mnichovské dohody, přišli o veškeré naděje na úspěch a od svého záměru ustoupili.⁶⁷ Od té doby se Halder přestal zabývat plány na Hitlerovo svržení.

Poté, co se A. Hitler sám dosadil do čela Vrchního velitelství pozemního vojska, začal se vztah mezi ním a F. Halderem vyostřovat. Erich von Manstein byl v létě 1942 svědkem jedné z jejich hádek. Šlo o to, že Adolf Hitler označil jisté jednotky za neschopné, a když se je

⁶⁴ Barry LEACH, *Halder*. In: Correlli BARNETT (ed.), *Hitlerovi generálové*. Brno 2000, s. 123.

⁶⁵ Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 216.

⁶⁶ B. LEACH, *Halder*, s. 136-137.

⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 122, 124-125.

F. Halder snažil hájit, Hitler se rozzuřil a upadl do jednoho ze svých typických záchvatů. Vyčítal F. Halderovi, že nemůže správně posoudit situaci na frontě, protože za války nikdy nesloužil v prvních liniích, kdežto on ano.⁶⁸ I přes časté ostré výměny názorů a očividný nesouhlas s Hitlerovou politikou vydržel F. Halder ve funkci až do 24. září 1942, kdy byl během letního tažení proti Kavkazu a Stalingradu odvolán a penzionován.⁶⁹ Nutno poznamenat, že Franz Halder ze svého pohledu sloužil Německu, nikoli Adolfu Hitlerovi.

Po atentátu na Adolfa Hitlera ze dne 20. července 1944 byl Franz Halder zatčen. I když mu nebyla dostatečně prokázána spoluúčast na spiknutí, zůstal v cele gestapa až do konce války. Paradoxně jeho pokus o účast mu byl po válce přičten k dobru a nebyl obviněn z válečných zločinů. Pak léta pracoval pro americkou armádu jako historik. Zemřel v roce 1972 v Bavorsku.⁷⁰

Samotný Adolf Hitler hodnotil generálplukovníka Haldera jako čestného, loajálního, spolehlivého a poslušného důstojníka.⁷¹ Zde Hitlerova schopnost správně posuzovat lidi jednoznačně selhala, takže postupem času svůj názor poupravil.

Vedoucí kanceláře Vrchního velitelství Wehrmachtu Wilhelm Keitel vyjadřoval od počátku obavy o možnosti spolupráce mezi Adolfem Hitlerem jako vrchním velitelem pozemního vojska a Franzem Halderem jako náčelníkem jeho štábu. Proto A. Hitlerovi navrhol, aby do funkce náčelníka štábu pozemní armády jmenoval Alfreda Jodla a na Jodlovo místo dosadil Ericha von Mansteina – neúspěšně. W. Keitel po válce vzpomínal, jak si A. Hitler dělal z F. Haldera legraci a označoval ho za „malého muže“.

Generálplukovník Franz Halder byl zajímavou osobností. Měl nepopíratelný organizační talent, kterým nemalou měrou přispěl k německým úspěchům v taženích proti Polsku, Francii, Balkánu i Sovětskému svazu. Po nástupu Adolfa Hitlera do čela Vrchního velitelství pozemního vojska ztratil veškerou výkonnou moc a staral se v podstatě jen o transformaci Hitlerových přání do vojenského jazyka a jejich předávání dál.

S Adolfem Hitlerem se generálplukovník rozcházel nejen ve vojenských záležitostech, ale i ve světonázorech. Z generálů, kterým bude v této práci věnován větší prostor, byl jediný, který dokázal zpochybnit svou poslušnost, dokonce porušit složenou přísahu vůči A. Hitlerovi. Byl jediným z nich, který se zapojil do pokusu o Hitlerovo svržení. Bohužel své snahy nedokázal dotáhnout k úspěšné realizaci. Hlavní překážku lze spatřovat v nervovém

⁶⁸ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 414-415.

⁶⁹ B. LEACH, *Halder*, s. 148.

⁷⁰ J. COLLINS, *Vojevodci*, s. 228-229; B. LEACH, *Halder*, s. 148.

⁷¹ W. GÖRLITZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 276.

vypětí, kterému byl v oněch kritických letech vystaven. Jeho protihitlerovský postoj došel po válce ocenění, když byl zaměstnán americkou armádou.

2. 3. 2. Heinz Guderian

Generálplukovník Heinz Guderian byl bezesporu jedním z nejprogressivnějších velitelů druhé světové války. Byl to vznětlivý muž, který těžko snášel, když se věci neděly podle jeho představ, potom svůj nesouhlas dával jasně najevo. Z toho důvodu byl považován za poněkud obtížného podřízeného.⁷² V žádném případě mu ale nelze odepřít lví podíl na úspěších Wehrmachtu v prvních letech války.

Heinz Guderian se narodil do tradiční vojenské rodiny dne 17. června 1888. Už v devatenácti letech následoval svého otce a nastoupil do 10. hannoverského mysliveckého praporu. Do první světové války vstoupil už v řadách jezdeckta, později sloužil i jako štábní důstojník. Na západní frontě byl svědkem vzniku patové situace v zákopové válce. Ze svých zážitků vyvodil závěr, že klíčem k vítězství je mobilita.⁷³

Po válce zůstal v Reichswehru a v různých funkcích se zabýval rozvojem mobility, radiového spojení a teorie tankových útoků (Versailleská smlouva zakazovala Německu vlastnit tanky). Dospěl k názoru, že nejúčinnější bude nasazení tanků ve formacích, kde budou mít převahu – v tankových divizích. V meziválečném období byl v Německu největším propagátorem tanku jako hlavní armádní zbraně. Sepsal mnoho článků a knihu *Achtung, Panzer!*, ve kterých své názory obhajoval.⁷⁴

V roce 1938 během Blombergovy⁷⁵ a Fritschovy⁷⁶ aféry se o H. Guderianovi uvažovalo jako o možném kandidátovi na post náčelníka štábu pozemního vojska. Nakonec ale nebyl zvolen, údajně kvůli chybějícímu vzdělání a praxi v pozici štábního důstojníka.⁷⁷ Tento argument je ale možné vyvrátit, protože H. Guderian před první světovou válkou studoval na válečné akademii a během války samotné působil v rozličných štábech. Hlavní

⁷² Známy je spor, který vedl s polním maršálem G. von Klugem od roku 1941 až do Klugeho smrti. Ozvěny jejich nepřátelství je cítit i v Guderianových pamětech. Viz Paul CARELL, *Operace Barbarossa*, Plzeň 1996, s. 65-66.

⁷³ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 57; Kenneth MACKSEY, *Guderian. Panzer General*. Meackpole, 1997, s. 18-22.

⁷⁴ K. MACKSEY, *Guderian*, s. 58-76, 81-84.

⁷⁵ Werner von Blomberg (1878-1946) byl německý polní maršál, vrchní velitel německé branné moci (1933-1938) a ministr války (1933-1938). Byl horlivým stoupencem národního socialismu. Po svém penzionování žil v ústraní, do druhé světové války aktivně nezasáhl, zemřel v americkém zajetí.

⁷⁶ Werner von Fritsch (1880-1939) byl německý generálplukovník a v letech 1935 až 1938 vrchní velitel pozemního vojska. Po svém očištění u válečného soudu velel dělostřeleckému pluku, v jehož čele ve válce s Polskem 22. září 1939 padl.

⁷⁷ Basil LIDDELL-HART, *Válka z druhého břehu*, Brno 2004, s. 68.

důvod je nutné hledat spíše v tom, že pro mnoho lidí byl díky svému temperamentu a názorům nepřijatelný.

Ve válce proti Polsku velel H. Guderian XIX. tankovému sboru, s nímž dosáhl velkých úspěchů korunovaných obsazením Brestu Litevského. Potvrdil tak účinnost tankových divizí a umlčel své kritiky.⁷⁸

Významnou roli sehrál H. Guderian i při plánování útoku na Francii. Erich von Manstein ho požádal o posouzení možnosti průchodu obrněných jednotek přes Ardeny. Heinz Guderian, který tuto krajinu dobře znal z první světové války, Mansteinův plán podpořil jako proveditelný.

Během samotného útoku byl H. Guderian se svým tankovým sborem přímo v centru dění. Podařilo se mu překročit řeku Meuse u Sedanu a pokračovat až ke kanálu La Manche, kde odřízl celé severní křídlo spojeneckých armád. Ve druhé fázi operace pokračoval v úderu jižním směrem až ke švýcarským hranicím. Za své výkony byl povýšen na generálplukovníka.⁷⁹

Při tažení proti Sovětskému svazu velel 2. tankové skupině (během tažení přejmenované na 2. tankovou armádu) v rámci skupiny armád Střed. I přes obrovské úspěchy se nepodařilo dotáhnout tažení do úspěšného konce. Po krachu pod Moskvou byl H. Guderian po sporech s nadřízenými na Vánoce 1941 odvolán.⁸⁰

Po 14 měsících v záloze byl znovu aktivován a od 1. března 1943 byl dosazen do nově vzniklé funkce inspektora tankových vojsk. Jeho úkolem bylo cvičit obrněné divize a spolupracovat na vývoji a výrobě nových tanků.⁸¹

Po odvolání Kurta Zeitzlera zastával funkci náčelníka štábu Vrchního velitelství pozemního vojska, působil zde od 21. července 1944 do 28. března 1945.⁸² Britský historik Basil Liddell Hart Guderianovo jmenování zdůvodňoval tím, že A. Hitler chtěl demonstrovat svoji preferenci revolučních myšlenek.⁸³ Heinz Guderian se snažil posílit svou pozici náčelníka generálního štábu, ale bylo mu to znemožněno. Ve svých pamětech tvrdí, že to byl W. Keitel, kdo sabotoval jeho snahy o posílení pozice náčelníka štábu Vrchního velitelství pozemní armády.⁸⁴ O osudech generálplukovníka H. Guderiana od roku 1941 bude podrobněji pojednáno v dalších kapitolách.

⁷⁸ Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 54.

⁷⁹ K. MACKSEY, *Guderian*, s. 134-170.

⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 163, 201-203.

⁸¹ TAMTÉŽ, s. 211-215.

⁸² K. MACKSEY, *Guderian*, s. 234-236.

⁸³ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 92-93.

⁸⁴ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 358.

Na konci války se H. Guderian vzdal Američanům. Polský stát se ho pokoušel obžalovat z válečných zločinů, údajně spáchaných ve Varšavě v roce 1944, ale neuspěl. Generálplukovník Heinz Guderian zemřel v roce 1954 ve Schwangau v Bavorsku.⁸⁵

S A. Hitlerem se H. Guderian poprvé setkal na manévrech v lednu 1934, kde Guderian představoval základní prvky budoucích tankových divizí. A. Hitler se podle Guderianových slov rozplýval nadšením. Údajně zvolal: „*Tohle potřebuji! Tohle chci mít!*“⁸⁶ V Guderianovi to vyvolalo naději, že nový kancléř by mohl sdílet jeho představy o moderním vojsku.

Obnovení všeobecné branné povinnosti přivítal H. Guderian s nadšením, A. Hitler tak zbavoval jeho vlast jednoho z ponižujících pout Versailleské smlouvy.⁸⁷ Rovněž anšlus Rakouska v březnu 1938 líčí ve svých pamětech s velkým dojetím a zadostiučiněním zároveň. V té souvislosti poznamenal, že se „*děti jednoho národa, jež na dlouhá desetiletí rozdělila nešťastná politika, se znovu našly a s jásotem se vítaly.*“⁸⁸ Z „tažení“ na Vídeň si H. Guderian odnesl i řadu poznatků ohledně použitelnosti obrněných divizí při přesunech na dlouhou vzdálenost.

Kdybychom se měli zamyslet nad Guderianovými politickými názory, mohli bychom s jistotou říci, že byl nacionalista a odpůrce komunismu. Jeho vztah k samotnému národnímu socialismu byl kladný. V rozhovoru se svými kolegy ve spojeneckém zajetí, netuše, že je odposloucháván, řekl, že „*základní myšlenky (národního socialismu) byly dobré.*“⁸⁹ Domnívám se, že toto prohlášení lze nejlépe interpretovat tak, že některé body nacistického programu se shodovaly s životním přesvědčením H. Guderiana, které nabyl dávno před nástupem NSDAP k moci. Ostatně jednu z hlavních příčin, proč se A. Hitler dostal k moci, viděl generálplukovník v neprozíravé politice vítězných mocností vůči Německu po první světové válce.

Heinz Guderian ve svých pamětech připomněl, že A. Hitlerovi je třeba přičíst k dobru, že snížil nezaměstnanost, odstranil stranické šarvátky⁹⁰ a pozvedl morálku a národní sebevědomí.⁹¹

A. Hitler byl podle H. Guderiana hrubý v chování i mluvě, to připisoval Hitlerově nedostatečné výchově z domova a nízkému vzdělání. H. Guderian uznává, že přes tento nedostatek dokázal A. Hitler své myšlenky předávat ve snadno pochopitelné formě tak, aby si

⁸⁵ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 57; K. MACKSEY, *Guderian*, s. 256-261.

⁸⁶ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 25.

⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 31.

⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 49.

⁸⁹ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 14.

⁹⁰ H. Guderian se ovšem nezmiňuje, že tak učinil zrušením konkurenčních politických stran.

⁹¹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 445.

je jeho posluchači zapamatovali. Hitlerovo řečnické umění ocenil H. Guderian jako mimořádné, všiml si toho, jak se A. Hitler dokáže přizpůsobit svým posluchačům.⁹²

Jako voják byl Heinz Guderian významným inovátorem a teoretikem, zároveň zručným praktikem a uznávaným velitelem. Bez něj by Wehrmacht pravděpodobně tak oslňujících úspěchů v prvních letech války nedosáhl. Naproti tomu byl ale i dosti vzpurným podřízeným, což se ukázalo jak během tažení proti Francii, tak později v Sovětském svazu. Když bychom ho měli hodnotit jako člověka, můžeme říci, že byl čestný, inteligentní a odvážný jak v boji, tak při jednání s nadřízenými včetně A. Hitlera. Zároveň je třeba zmínit, že byl přesvědčený, že Německá říše má nárok na to, aby se územně rozšiřovala na úkor svých sousedů, v čemž se s Adolfem Hitlerem shodovali. H. Guderian byl v těchto otázkách podobně radikální jako jeho Vůdce. Ve svých pamětech naznačil, že by byl ochotný vyvolat válku i kvůli připojení Sudet. Je paradoxní, že ačkoli byl jedním z nejotevřenějších Hitlerových kritiků a jejich spory byly na denním pořádku, zůstal mu věrný prakticky až do konce.

2. 3. 3. Wilhelm Keitel

Životní příběh polního maršála Wilhelma Keitela je ukázkou toho, jak se ze slušného člověka a svědomitého vojáka mohl stát věrný služebník jednoho z nejhorších tyranů lidské historie. Je to příběh hluboké oddanosti nejvyššímu veliteli, nenaplněných očekávání a osobního neštěstí, které vyústilo v potupnou smrt na šibenici, tak trochu v zastoupení Vůdce, který se vyhnul zodpovědnosti vůči pozemské spravedlnosti.

V mnoha ohledech byli ti dva pravými opaky. W. Keitel byl statný muž, který se rád dobře najedl, nepohrdl dobrým vínem a byl milovníkem doutníků, jeho celoživotní láskou byl lov a jízda na koni. Naproti tomu A. Hitler byl vegetarián a abstinent, kouření ve svém okolí zakázal, koně nesnášel a lov považoval za vraždu.⁹³

Budoucí polní maršál Wilhelm Keitel se narodil dne 22. září 1883 na rodinném panství. Narodil se do rodiny, která tradičně sloužila hannoverskému královskému rodu. Loajalita byla v domácnosti Keitelových vysoce ceněnou vlastností, a jak uvidíme později, byla jednou z nejvýraznějších Wilhelmových vlastností. V mládí se rozhodoval mezi hospodařením na rodinném statku a vojenskou dráhou. Nakonec se rozhodl pro druhou možnost a v roce 1901 vstoupil 46. pruskému dělostřeleckému polnímu pluku. Zde prokázal,

⁹² TAMTÉŽ, s. 440-441.

⁹³ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 415.

že je schopný, inteligentní a velmi pracovitý. V řadách této jednotky vstoupil do první světové války, ale už v březnu 1915 byl díky své pracovitosti a organizačním schopnostem povolán do generálního štábu.⁹⁴

Po válce v armádě zůstal. Byl zaměstnán v Truppenamtu⁹⁵ jako vedoucí odboru, kde mohl dále uplatňovat své schopnosti. Zajímavostí je, že z titulu této funkce několikrát navštívil Sovětský svaz. V roce 1933 opustil své v podstatě úřednické místo a postupně byl jmenován velitelem několika rozličných jednotek.⁹⁶ Sám tvrdil, že když mohl být v přímém kontaktu s vojáky, byl spokojený.

Když mu ale bylo nabídnuto místo vedoucího kanceláře Wehrmachtsamtu,⁹⁷ neodolal a 1. října 1935 do funkce nastoupil. Zde se W. Keitel věnoval činnosti, která mu byla vlastní – administrativě. Zároveň ale podporoval snahy svého nadřízeného, ministra války Wernera von Blomberga, vytvořit operační oddělení Wehrmachtsamtu, které by řídilo činnost všech tří dílčích složek: pozemní armády, námořnictva a letectva.⁹⁸

Po aférách okolo W. von Blomberga a velitele pozemní armády Wernera von Fritsche, které vedly k jejich odvolání, A. Hitler rozpustil ministerstvo války a sám se postavil do čela Wehrmachtu. Místo ministerstva bylo založeno Vrchní velitelství Wehrmachtu⁹⁹ a W. Keitel dne 4. února 1938 stanul v jeho čele jako vedoucí úřadu, aniž by měl nějakou výkonnou pravomoc.¹⁰⁰ I přes vytrvalé vnitřní rozpory mezi Hitlerovými požadavky a vlastním přesvědčením zůstal W. Keitel ve své funkci až do posledních dnů Třetí říše.

Jednou z typických Keitelových vlastností byla jeho skromnost a snad až příliš tvrdá sebekritika. Ve svých zápiscích několikrát tvrdí, že nebyl na tak vysoký post vhodným kandidátem, protože mu chybělo potřebné vzdělání i schopnosti. Uvádí, že během války celkem třikrát navrhoval A. Hitlerovi, aby byl nahrazen Erichem von Mansteinem (na podzim 1939, v prosinci 1941 a září 1942). Když po válce seděl v cele a sepisoval své poznámky, vyjádřil se v tom smyslu, že tehdy netušil, jaký danajský dar přijímá.¹⁰¹

W. Keitel napsal, že byl proti válce v Polsku, zároveň nechápal, proč se Velká Británie a Francie do tohoto konfliktu zapojily. Už během září 1939 se ke Keitelovi donesla hlášení

⁹⁴ Walter GÖRLITZ, *Keitel, Jodl a Warlimont*. In: Correlli BARNETT, *Hitlerovi generálové*. Brno 2000, s. 159-160; W. GÖRLITZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 14.

⁹⁵ Truppenamt byl instituce vzniklá po první světové válce, plnila funkci bývalého generálního štábu. Generální štáb byl Německu Versailleskou smlouvou zakázán.

⁹⁶ W. GÖRLITZ, *Keitel, Jodl a Warlimont*, s. 163-165.

⁹⁷ Wehrmachtsamt byl štábem ministra obrany, vrchního velitele Wehrmachtu. Měl za úkol koordinaci obrany Německa, spravovat válečný průmysl a řídit vojenské finance a právo.

⁹⁸ W. GÖRLITZ, *Keitel, Jodl a Warlimont*, s. 166-167.

⁹⁹ Německy Oberkommando der Wehrmacht - zkratka OKW.

¹⁰⁰ W. GÖRLITZ, *Keitel, Jodl a Warlimont*, s. 169.

¹⁰¹ W. GÖRLITZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 84, 107-109.

o zločinech páchaných Himmlerovými¹⁰² jednotkami na okupovaných územích. A. Hitlerovi o tom předložil memorandum, ale byl odbyt. Zřejmě již tehdy začal tušit, jak zločinné úmysly jeho Vůdce má.¹⁰³

Při útoku na Francii W. Keitel samozřejmě nemohl chybět ve Vůdcově hlavním stanu. Za vrchol své kariéry sám W. Keitel označil uzavření příměří s poraženou Francií dne 22. června 1940 na historickém místě v Compiègne.¹⁰⁴ Po tomto tažení povýšil A. Hitler devět svých generálů na polní maršály, mezi nimi i Wilhelma Keitela. Sám W. Keitel o svém povýšení pochyboval, tvrdil, že maršálskou hůl si voják může vybojovat pouze na bitevním poli, nikoli za kancelářským stolem.

Podstatnou roli sehrál W. Keitel při událostech dne 20. července 1944. Tehdy byl na A. Hitlera spáchán bombový atentát a v Německu proběhl pokus o převrat. Polní maršál Keitel po výbuchu bomby sám vyvedl šokovaného Vůdce ze zničené místnosti. Později odpoledne toho dne A. Hitler před jedním stenografem prohlásil, že nyní už může věřit, že Keitel je spolehlivý. W. Keitel měl velkou zásluhu na potlačení spiknutí, když vyvinul horečnou aktivitu a pomocí telefonů a dálnopisů dokázal situaci ovládnout.¹⁰⁵

Během východního tažení se W. Keitel na Hitlerovo přání na delší dobu nevzdaloval z hlavního stanu. Zajížděl pouze do Berlína, aby vyřídil nejnnutnější služební záležitosti.¹⁰⁶ O jeho úloze v letech 1941-1945 bude podrobněji pojednáno v dalších kapitolách.

Po vyhlášení míru se W. Keitel uchýlil na velitelství velkoadmirála Karla Dönitze,¹⁰⁷ kde byl dne 13. května 1945 zatčen. V norimberském procesu byl uznán vinným z válečných zločinů a dne 13. října 1946 byl oběšen.¹⁰⁸

Názory na polního maršála jsou většinou negativní.¹⁰⁹ Americký historik Christopher Chant W. Keitela označil za „ochotného, servilního patolízala,“ který si své postavení udržel díky tomu, že A. Hitlerovi odmítal sdělovat nepříjemné zprávy. Celkově W. Keitela označil za hlupáka a nenašel na něm ani jedinou kladnou vlastnost.¹¹⁰ Podobně italský ministr

¹⁰² Heinrich Himmler (1900-1945) byl říšský vůdce SS, šéf gestapa, velitel Waffen-SS a říšský ministr vnitra. Byl hlavní organizátor holokaustu. Po skončení 2. světové války spáchal sebevraždu.

¹⁰³ W. GÖRLITZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 206-207, 212-213.

¹⁰⁴ TAMTÉŽ, s. 226.

¹⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 442-444.

¹⁰⁶ TAMTÉŽ, s. 254.

¹⁰⁷ Karl Dönitz (1891-1980) byl německý velkoadmirál. Velel ponorkovému loďstvu (1939-1945) a od roku 1943 i celému německému válečnému námořnictvu. Po Hitlerově sebevraždě krátce zastával funkci říšského prezidenta.

¹⁰⁸ W. GÖRLITZ, *Keitel, Jodl a Warlimont*, s. 176.

¹⁰⁹ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 227; G. MEGARGEE, *Triumph*, s. 63.

¹¹⁰ Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 206, 212-214.

zahraničí Galeazzo Ciano¹¹¹ si do svého deníku zapsal Mussoliniho¹¹² hodnocení na adresu Keitela: „*Keitel je člověk, který se raduje, že je Keitelem.*“ Sám Ciano o něm soudil, že „*je pitomec*“.¹¹³ Německý ministr propagandy o Keitelovi soudil, že „*je hlupák a kromě toho bezcharakterní a bezzásadový.*“¹¹⁴

Hasso von Manteuffel¹¹⁵ se v zajetí svěřil Basilu Liddellu Hartovi s názorem na Keitela a jeho kolegy ve štábu Vrchního velitelství Wehrmachtu: „*Keitel, Jodl a Warlimont¹¹⁶ ve válce nikdy nebyli. Nedostatek bojových zkušeností je současně vedl k tomu, aby podceňovali praktické potíže a utvrzovali Hitlera ve víře, že lze dokázat věci, jež byly zcela nemožné. Hitler byl však ochoten naslouchat i vojákům, kteří měli bojové zkušenosti a praktické nápady.*“¹¹⁷

Polní maršál Erich von Manstein připisoval W. Keitelovi podíl na svém odvolání z funkce velitele skupiny armád Jih v březnu 1944¹¹⁸ a celkově se o Keitelovi povětšinou vyjadřoval v negativním kontextu. Zde se ale zřejmě E. von Manstein zmýlil. Alespoň tak můžeme soudit podle toho, že W. Keitel si Mansteina velmi cenil a jak bylo zmíněno výše, dokonce navrhoval A. Hitlerovi, aby Mansteina dosadil na jeho místo.

Naopak Franz Halder W. Keitela hodnotil kladně.¹¹⁹ Snad se to dá vysvětlit tím, že sám dobře věděl, jak je těžké sloužit v denním kontaktu s A. Hitlerem a nepodlehnout jeho moci.

Heinz Guderian o W. Keitelovi napsal, že to byl v podstatě slušný člověk, který dělal vše pro to, aby splnil své povinnosti. Přiznával mu velké schopnosti v oblasti správy a administrativy, naopak jeho strategické nadání hodnotí jako chabé. Keitelovými největšími slabiny podle H. Guderiana byly slepá důvěra a oddanost, se kterou A. Hitlerovi sloužil, a neschopnost postavit se mu na odpor, když po něm žádal vydání rozkazů, které se mu přičily. Právě zde vidí tragédii Keitelova života, který skončil potupnou smrtí na šibenici.¹²⁰

I když A. Hitler dlouho W. Keitelovi nedůvěřoval kvůli jeho aristokratickému původu a tomu, že byl typickým představitelem tradičního pruského generála, zvykl si mít ho neustále

¹¹¹ Galeazzo Ciano (1903-1944) byl Mussoliniho zeť a v letech 1936 až 1943 italský ministr zahraničí.

¹¹² Benito Mussolini (1883-1945) byl italský diktátor a vedoucí osobnost fašismu.

¹¹³ G. CIANO, *Cianův deník*, s. 326-327.

¹¹⁴ Joseph GOEBBELS, *Deníky 1943-1945. Svazek 5*, Praha, 2010, s. 120.

¹¹⁵ Hasso von Manteuffel (1897-1978) dosáhl hodnosti generála tankových vojsk. Během války velel obrněným jednotkám střídavě na východní a západní frontě.

¹¹⁶ Walter Warlimont (1894-1976) byl německý generál dělostřelectva. Za druhé světové války sloužil na Vrchním velitelství Wehrmachtu.

¹¹⁷ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 445.

¹¹⁸ Erich von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, Brno 2006, s. 439.

¹¹⁹ Peter BOR, *Gespräche mit Halder*, Wiesbaden 1950, s. 16.

¹²⁰ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 474.

při ruce.¹²¹ Dosvědčil to i Hermann Göring před norimberským tribunálem, kde podal výpověď o polním maršálu W. Keitelovi. Mimo jiné prohlásil, že „si (Keitel) *neuvědomoval, jak nepostradatelným pro Vůdce byl.*“¹²² Svým způsobem se H. Göring snažil polního maršála W. Keitela obhajovat, když tvrdil, že žádný z generálů, který by se dostal do Keitelovy pozice, by proti A. Hitlerovi nic nezmohl.

Vztah W. Keitela k nacismu a k A. Hitlerovi osobně prošel zajímavým vývojem. V raných třicátých letech nebyla rodina Keitelových nacistům vůbec příznivě nakloněna.¹²³ V době, kdy se národní socialisté dostávali k moci, léčil se W. Keitel v lázních Tatranská Poljanka, takže situaci vnímal jen zprostředkovaně. A. Hitlera v té době označil za „vybubnovávače,“ který se svezl na vlně nacionalismu, jehož kariéra nebude mít dlouhého trvání.¹²⁴ Neuplynul ani půl rok od nástupu NSDAP k moci a postoj Keitelových se začal měnit.¹²⁵ Lisa Keitelová v dopise své matce z 5. července 1933 popsala první setkání svého manžela s A. Hitlerem. W. Keitel byl prý přímo nadšený a nabitý energií.¹²⁶

První příležitostí, při které mohl W. Keitel s A. Hitlerem spolupracovat, byla remilitarizace Porýní v roce 1936. W. Keitel se přiznal, že po tomto triumfu Hitlerovy zahraniční politiky jeho respekt vůči němu vzrostl. S dalšími Hitlerovými úspěchy nabýval W. Keitel, jak se sám přiznal, přesvědčení, že A. Hitler je génius.¹²⁷ Tento názor neopustil až do posledních dnů Třetí říše.

I když při výslechu uvedl, že jeho politické přesvědčení bylo národně socialistické,¹²⁸ nemůžeme o polním maršálu Keitelovi tvrdit, že by byl přesvědčený nacistou, který by souhlasil se všemi aspekty jejich politiky. Jeho věrnost k A. Hitlerovi plynula spíše z jejich profesionálního vztahu nejvyššího velitele Wehrmachtu a vedoucího jeho kanceláře.

W. Keitel usiloval o to, aby byl A. Hitler udržován v jakési umělé atmosféře, která by ho udržela v dobré náladě. V tomto smyslu instruoval i nově jmenovaného náčelníka štábu pozemního vojska Kurta Zeitzlera: „*Nikdy Führerovi neodporujte. Nikdy mu nepřipomínejte, že byly doby, kdy si možná o něčem myslel něco jiného. Nikdy mu neříkejte, že následné události daly za pravdu vám, a nikoli jemu. Nikdy mu nepodávejte zprávy o obětech*

¹²¹ W. GÖRLITZ, *Keitel, Jodl a Warlimont*, s. 171.

¹²² W. GÖRLITZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 258-259.

¹²³ Keitelova manželka Lisa píše v dopise z první poloviny roku 1932 své matce o „příbblých nacistech“. Viz W. GÖRLITZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 48.

¹²⁴ W. GÖRLITZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 56-57.

¹²⁵ Lisa Keitelová už píše o fenomenálních Hitlerových projevech a přirovnává je k uměleckým dílům. Viz W. GÖRLITZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 50-51. Dopis z 18. května 1933.

¹²⁶ W. GÖRLITZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 51.

¹²⁷ TAMTÉŽ, s. 88, 405.

¹²⁸ TAMTÉŽ, s. 416.

na životech – musíte nervy tohoto muže šetřit,¹²⁹ nabádal ho. I generálu Guderianovi po jeho hádce s Adolfem Hitlerem¹³⁰ Keitel jeho chování vyčítal: „*Jak můžete Vůdci takhle odmlouvat? Copak jste neviděl, jak se rozčílil? Co by se stalo, kdyby ho při takové příležitosti trefila mrtvice?*“¹³¹

Ke komunikaci s A. Hitlerem polní maršál uvedl: „*Byl jsem samozřejmě oprávněn mluvit o svých názorech. Nicméně Vůdce si většinou rychle a impulzivně vzal slovo a předložil pak svoje stanovisko. Pak nebylo lehké prosadit se s námitkou.*“¹³²

Často, když se dostali do rozepře, používal A. Hitler argument, že W. Keitel nemá žádnou odpovědnost, že tu nese pouze on sám.¹³³ Pro W. Keitela bylo velkým zklamáním, že se A. Hitler na konci války zastřelil, a tak utekl před svou, tolikrát proklamovanou, odpovědností.

Alfred Jodl před norimberským soudem na Keitelovu adresu prohlásil: „*Je tak odvážný, že by se lvovi postavil holými pěstmi, ale proti Hitlerovi byl bezmocný jako dítě.*“ W. Keitel si toho byl sám vědom. I mnohem silnější osobnosti, například velkoadmirál Karl Dönitz nebo ministr zbrojní výroby Albert Speer, dosvědčili, že v Hitlerově blízkosti pociťovali jeho sugestivní sílu.¹³⁴ Jak by jí potom mohl vzdorovat polní maršál Keitel, který byl s A. Hitlerem v denním kontaktu...

W. Keitel se sám pokusil obhájit ve svých zápiscích, když napsal: „*Netušil jsem, že se stanu objektem ničím netlumeného Hitlerova diktátu. Aby mohl (A. Hitler)¹³⁵ provádět pro nás neznámé plány, potřeboval nástroje, které ho nebudou moci a ani smět omezovat, které budou poslouchat a věrně sloužit podle tradičního vojenského způsobu. Pro ty, kteří byli od něho dále a nebyli dennodenně v bezprostřední blízkosti takového démona, je kritika na mou adresu snadná... Jistě jsem také dělal chyby, možná jsem promeškal chvíli, kdy jsem mohl všemu učinit přítrž. Je mým svatým přesvědčením, že ani jinému generálovi, který by byl o něco tvrdší, kritičtější a chytřejší, by se stejně nepodařilo cestě do neštěstí zabránit.*“¹³⁶

Tak jako každý německý důstojník byl i W. Keitel velký vlastenec. Trápilo ho postavení Německa po první světové válce. Proto propadl muži, který dokázal jeho milovanou vlast pozvednout k bývalé slávě. Keitelovo neštěstí spočívalo v tom, že se tomuto muži,

¹²⁹ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 539.

¹³⁰ Ke střetnutí Adolfa Hitlera a náčelníka štábu pozemního vojska došlo 13. února 1945, šlo o spor ohledně jmenování Heinricha Himmlera velitelem skupiny armád.

¹³¹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 423.

¹³² W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 415.

¹³³ TAMTÉŽ, s. 415.

¹³⁴ TAMTÉŽ, s. 386, 424.

¹³⁵ Poznámka autora.

¹³⁶ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 108.

A. Hitlerovi, nedokázal postavit na odpor, když se jeho cíle začaly ubírat špatným směrem, snad mu v tom bránil i smysl pro věrnost, který získal v rodině, a vnímání role důstojníka jako bezpodmínečně poslušného podřízeného svého velitele.

Zůstává samozřejmě otázkou, jak dlouho by ve své funkci vydržel, kdyby v sobě našel sílu protestovat. Po válce objevilo mnoho Keitelových kritiků, kteří věděli naprosto přesně, jak měl postupovat. Je ovšem typické, že během Hitlerova života se nikdo na Keitelovo nevděčné místo nesnažil prosadit, i když intriky mezi vysokými funkcionáři Třetí říše byly častým jevem.

2. 3. 4. Erich von Manstein

Erichu von Mansteinovi se podařilo dosáhnout hodnosti polního maršála a vydobýt si slávu, zejména na východní frontě. Podle mnohých názorů byl jedním z nejlepších německých generálů druhé světové války. V jeho osobě se snoubily geniální strategické myšlenky a výborné operační dovednosti, které mu umožnily dosáhnout značných úspěchů.

E. von Manstein se narodil v roce 1887 v Berlíně jako desáté dítě generála dělostřelectva, poté byl adoptován jeho bezdětnou sestrou.¹³⁷ Vzhledem k tomu, že jak jeho pravá, tak i adoptivní rodina pocházela z tradiční pruské vojenské aristokracie, byl osud malého Ericha už předem daný. Ve třinácti letech vstoupil do kadetky, ve dvaceti nastoupil k 3. gardovému pluku, kde se poprvé setkal s Walterem von Brauchitschem, budoucím vrchním velitelem pozemní armády v letech 1938 až 1941. Později nastoupil na Válečnou akademii, ale jeho studia přerušila vypuknuvší první světová válka. Hned na jejím počátku byl E. von Manstein na východní frontě zraněn, po vyléčení se pohyboval ve štábních funkcích jak na východě, tak na západě, ale sám nikdy nevelel. Po válce zůstal v početně omezeném Reichswehru, kde většinou působil ve štábních funkcích, k velení v boji se dostal až při útoku na Francii na jaře 1940.¹³⁸

Po nástupu nacistů k moci se E. von Manstein účastnil příprav plánů na obsazení Porýní v roce 1936, při invazi do Sudet byl náčelníkem Leebovy armády a při zahájení války s Polskem pracoval jako náčelník štábu skupiny armád Jih.¹³⁹ Velitelem skupiny armád byl jeden z Mansteinových vzorů, Karl Gerd von Rundstedt. Po ukončení války v Polsku bylo

¹³⁷ Michael CARVER, *Manstein*. In: Correlli BARNETT, *Hitlerovi generálové*. Brno 2000, s. 246.

¹³⁸ M. CARVER, *Manstein*, s. 246-249.

¹³⁹ M. CARVER, *Manstein*, s. 249.

velitelství skupiny armád jih přesunuto na západ, kde dostalo nové jméno: skupina armád A.¹⁴⁰

V plánu „Žlutý“ (útok proti Francii) E. von Manstein nesouhlasil hned s několika faktory. Za prvé ho považoval za polovičaté řešení, protože by Německo dovedl v nejlepším případě jen k dílčímu úspěchu, chyběla mu myšlenka vedoucí k úplnému vítězství ve válce. Další chybou podle něj bylo, že útok severním křídlem přes Belgie bude očekáván, proto nejspíš dojde k čelnímu střetu zneprátelených uskupení, což by bylo pro Němce potřebující rychlý postup značně nevýhodné. Rovněž se nenaskýtal dostatečné možnosti pro využití tankových a leteckých sil.¹⁴¹

Velitelé skupiny armád A se tedy rozhodli vypracovat alternativní plán, jehož hlavním tvůrcem byl E. von Manstein. Vycházel z následujících tezí: útok musí vést k úplnému vítězství nad Francií, hlavní úder nepovede skupina armád B (severní křídlo), ale skupina armád A (jižní křídlo), a to přes Ardeny k ústí řeky Sommy, aby obklíčila spojenecká vojska vyslaná do Belgie a vytvořila tak příznivé podmínky pro dokončení invaze do Francie.¹⁴²

Velitelství skupiny armád opakovaně zasílalo všemi cestami na Vrchní velitelství pozemního vojska dokumenty, které rozpracovávaly jejich pojetí útoku. Nedostalo se jim pozitivní odpovědi, proto ve svém snažení pokračovali. V lednu 1940 se Manstein dozvěděl, že byl jmenován do funkce velitele armádního sboru, což byl kariérní postup. On sám důvod této změny viděl v tom, že ho nadřízení z Vrchního velitelství pozemního vojska chtěli přesunout z pozice náčelníka štábu skupiny armád dále od centra dění.¹⁴³

U příležitosti svého jmenování se 17. února setkal s A. Hitlerem, který ho požádal o předestření jeho plánu. A. Hitler s ním vyjádřil naprostý souhlas, bylo to přesně to, co hledal. A. Hitler pak o tři dny později vydal novou směrnici, která v sobě obsahovala myšlenky Mansteinova plánu.¹⁴⁴ Polní maršál Wilhelm Keitel ve svých vzpomínkách nový plán zmiňuje, ale veškerou zásluhu připisuje Adolfu Hitlerovi, o úloze E. von Mansteina se ani slovem nezmiňuje.¹⁴⁵ Je to jeden z příkladů, jak Hitlerovi blízcí spolupracovníci zveličovali jeho schopnosti a zásluhy.

Bojů na západě se neúčastnil od počátku, ale až od 27. května 1940 ve funkci velitele XXXVIII. armádního sboru.¹⁴⁶ Jeho sbor byl nasazen na řece Sommě, po jejím překonání

¹⁴⁰ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 13, 85.

¹⁴¹ TAMTÉŽ, s. 132-134, 139.

¹⁴² M. CARVER, *Manstein*, s. 252; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 136.

¹⁴³ M. CARVER, *Manstein*, s. 253; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 159.

¹⁴⁴ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 160-163.

¹⁴⁵ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 217.

¹⁴⁶ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 178.

pokračoval dál a jako první se dostal za Seinou, před uzavřením příměří se jeho jednotky pohybovaly dokonce jižně od Loiry.¹⁴⁷

Po ukončení bojů se Manstein až do odvolání operace Seelöwe věnoval výcviku svých jednotek pro chystané vylovení na Britských ostrovech. Od 1. března 1941 změnil své působíště, když byl jmenován velitelem LVI. motorizovaného sboru, s nímž se v rámci skupiny armád Sever zúčastnil počátku tažení proti SSSR.¹⁴⁸ Zde uplatňoval své představy o vedení rychlého svazku, tedy velení co možná nejvíce vpředu s maximální mobilitou jednotek. V září 1941 byl pověřen velením 11. armády, která jako součást skupiny armád Jih bojovala na Krymu.¹⁴⁹ Ovládnutí poloostrova korunoval dobytím Sevastopolu, označovaného za nejsilnější pevnost tehdejšího světa. Za tento výkon byl povýšen na polního maršála.

V létě roku 1942 byl s velitelstvím 11. armády odvelen na sever, aby vedl útok proti Leningradu, k čemuž už ale nedošlo, protože po vypuknutí krize u Stalingradu se vrátil na jih, aby se postavil do čela nově vzniklé skupiny armád Don. Jeho další působení ve válce budeme sledovat v následujících kapitolách, proto zde zmíníme jen základní fakta. Jako velitel skupiny armád Don E. von Manstein řídil pokusy o vysvobození 6. armády od Stalingradu, asistoval při stahování skupiny armád A z Kavkazu a na jaře 1943 se mu povedlo zastavit sovětskou zimní ofenzivu znovudobytím Charkova. Tento úspěch měl být zužitkován při operaci Citadela,¹⁵⁰ která ovšem skončila německým neúspěchem a odstartovala další sovětské útoky. E. von Manstein se jim snažil vzdorovat a přes časté spory s A. Hitlerem se mu dařilo řízeně ustupovat. Dne 31. března 1944 byl ze své funkce odvolán a přemístěn do velitelské zálohy.

Po válce byl Rusy obviněn z válečných zločinů a předveden před britský soud. Byl odsouzen na osmnáct let vězení, ale odseděl si pouze čtyři roky. Po svém propuštění pomáhal při vybudování západoněmeckých ozbrojených sil. Zemřel roku 1973 v Bavorsku.¹⁵¹

Jak již bylo zmíněno výše, E. von Manstein pocházel ze staré vojenské aristokracie a sám přiznával, že na to byl náležitě pyšný. Na mnoha místech je z jeho líčení patrné, že se cítil být pokračovatelem rytířských tradic a že se snažil se podle toho i chovat. Uvádí se, že byl velmi inteligentní, rozhodný, extrémně pečlivý, což někdy přecházelo až v pedantskost. Vyžadoval pořádek a disciplínu, což se mnohým jeho podřízeným nelíbilo, na druhou stranu obdivovali jeho upřímnost, jasnost jeho názorů a rychlost, se kterou se rozhodoval. Byl

¹⁴⁷ M. CARVER, *Manstein*, s. 255.

¹⁴⁸ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 214. 242-243.

¹⁴⁹ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 90-91; Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 166.

¹⁵⁰ Operace Citadela byl krycí název pro dvoukřídlý obchvatný útok německých vojsk na výběžek fronty u Kursku. E. von Manstein velel jedné části těchto kleští. O bitvě bude pojednáno později.

¹⁵¹ M. CARVER, *Manstein*, s. 272-3.

jedním z mála mužů, který se nebál Hitlerovi říkat otevřeně své mínění z očí do očí.¹⁵² Popis mnoha výměn názorů mezi nimi můžeme nalézt právě v Mansteinových pamětech.

Při vedení válečných akcí vycházel Manstein ze zásad stanovených Clausewitzem¹⁵³ a Moltkem st.¹⁵⁴ Vycházel z toho, že pokud není správná strategie, nedokáže ani vynikající taktika, početní či materiální převaha, odvaha nebo vůle dovést operaci ke kýženému cíli. Ve svých plánech se snažil o co nejvyšší možnou míru flexibility, aby mohl reagovat na různé varianty vývoje, k tomu účelu se snažil vytvářet dostatečné rezervy, které by mohl nasadit při vhodné příležitosti. V souvislosti s tím ponechával svým podřízeným velkou volnost ve vedení operací, aby mohli využívat momentálně vzniklé příležitosti.

Za hlavní přednost německé armády považoval její mobilitu a schopnost řídit rychlé útočné akce. Proto odmítal vázání jednotek do pevné obrany, místo toho požadoval obranu pružnou, která by vedla k ničení nepřátelských ozbrojených sil, což podle něj jedině mohlo vést k úspěšnému ukončení války.¹⁵⁵

O E. von Mansteinovi nelze v žádném případě tvrdit, že by byl politický generál nebo dokonce nacista. Dá se ovšem říci, že byl rasista,¹⁵⁶ ale zřejmě ne v míře, která by vybočovala z dobového normálu. Odsuzoval územní ústupky ve prospěch Polska a těžko nesl oddělení Východního Pruska od zbytku země, v této souvislosti použil termín „zmrzačená vlast“. Ostře se vymezoval proti Polákům, obviňoval je z příprav útoku na Německo v meziválečném období a z útlaku německých menšin na polském území. Paradoxně se nikdy nezmínil o útlaku, kterému byli vystaveni jak Poláci, tak obyvatelé Sovětského svazu, o Židech ani nemluvě, ze strany Němců. Ve svých pamětech ostatně opakovaně změkčuje zločiny německých ozbrojených sil. Například útěk z boje označuje jako „známku nervozity v místních bojích“, případy rabování a znásilňování za „nekázeň“.¹⁵⁷

Byl velkým odpůrcem Versailleské smlouvy – nelíbilo se mu omezení armády. Proto mu A. Hitler zaimponoval, když dokázal s velkou energií vybudovat nové ozbrojené síly a vymanit tak Německo z omezení daných nenáviděnou Versailleskou smlouvou. Manstein

¹⁵² TAMTÉŽ, s. 246.

¹⁵³ Carl von Clausewitz (1780- 1831) byl pruský generál a válečný teoretik. Jeho kniha *O Válce (Vom Kriege)* se stala jednou ze základních příruček pro německé generály. Některé z jeho doktrín byly stále používány jak v první, tak ve druhé světové válce.

¹⁵⁴ Helmuth von Moltke (1800-1891) byl německý polní maršál a náčelník štábu pruské armády. Je považován za hlavního strůjce vítězství Pruska ve válkách proti Dánsku, Rakousku a Francii, které vedly ke sjednocení Německa.

¹⁵⁵ M. CARVER, *Manstein*, s. 249.

¹⁵⁶ Jako příklad můžeme citovat větu z jeho paměti vztahující se k bojům proti Francii: „Protivník bojoval velmi statečně. Černoši z koloniální divize se sobě vlastní krvelačností a pohrdáním vlastními životy.“ Viz E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 184.

¹⁵⁷ TAMTÉŽ, 16, 36-37, 114.

přiznal, že byl doslova ohromen Hitlerovými diplomatickými úspěchy při řešení územních sporů, důvěřoval jeho politickému instinktu a štěstí. Nevěřil, že by se spor s Polskem mohl vyhrotit natolik, že by přerostl ve válečný konflikt.¹⁵⁸

Nacistické straně vyčítal zosnování falešného obvinění tehdejšího velitele pozemního vojska von Fritsche a jeho odvolání, spolu s ním museli odejít i jeho blízcí spolupracovníci včetně Mansteina.¹⁵⁹ Ve svých pamětech se ostře vymezoval proti Hermannu Göringovi, Himmlerovi a dalším vysokým činníkům nacistického režimu, se kterými přišel z titulu své funkce do styku. Mnozí z nich proti E. von Mansteinovi intrikovali, například Heinrich Himmler ho označoval za příčinu pocitu poraženectví na východní frontě v letech 1943 a 1944.¹⁶⁰ Joseph Goebbels o Mansteinovi psal jako o podlém muži.¹⁶¹ H. Himmler s H. Göringem později sehráli i důležitou roli při Mansteinově odvolání z funkce velitele skupiny armád Jih v březnu 1944.

Několik autorů usuzuje, že jeho vztah k režimu byl více než vřelý. Činili tak na základě interpretace události z 27. ledna 1944. Tehdy se v Hitlerově hlavním stanu konalo setkání s nejvyššími veliteli. A. Hitler je seznámil s všeobecnou situací, slíbil, že obrat ve válce díky novým zázračným zbraním se blíží a podle své doktríny na ně apeloval, aby se do té doby snažili udržet, co se dá. Podle stenografického záznamu závěrem svého projevu prohlásil, že kdyby došlo na nejhorší, očekává, že jeho polní maršálové se kolem něj seskupí se zbraní v ruce k poslednímu odporu. Tehdy ho E. von Manstein přerušil výkřikem: „*To také udělám, Můj Vůdce!*“¹⁶² Sám Manstein se k tomuto výroku vrátil ve svých pamětech – byl Hitlerovým výrokem natolik uražen, že cítil nutkání přerušit ho, s jeho vztahem k režimu nebo samotnému A. Hitlerovi to nemělo souvislost.¹⁶³ Mansteinovo tvrzení podpořil zápisem ve svém deníku Joseph Goebbels, který napsal, že Manstein svým hloupým a provokativním zvoláním Hitlera urazil.¹⁶⁴

V Mansteinových pamětech nenajdeme ani jedinou zmínku o zločinech, které Němci za války spáchali. Tvrdil, že na frontu se žádné zprávy o nich nedonesly. Navíc byl příliš zaměstnán na to, aby mohl přemýšlet o otázkách režimu.¹⁶⁵ Zdá se mi ovšem

¹⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 15, 115.

¹⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 11.

¹⁶⁰ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 659.

¹⁶¹ J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 56.

¹⁶² Henrik EBERLE-Matthias UHL (eds.), *Akta Hitler: tajná složka NKVD pro Josifa V. Stalina, sestavená na základě protokolů o výslechu Hitlerova osobního pobočníka Otto Günscheho a komorníka Heinze Lingeho, Moskva 1948-49*. Praha, 2006, s. 211-212; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 668.

¹⁶³ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 399.

¹⁶⁴ J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 120-121.

¹⁶⁵ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 426.

nepravděpodobné, že by se k E. von Mansteinovi vzhledem k vysokým funkcím, které zastával, nedostalo ani jediné hlášení o krutostech na civilním obyvatelstvu.

Osobní setkání s Hitlerem E. von Manstein zažil častěji až jako velitel skupiny armád. Popisoval, že A. Hitler byl mistr v přizpůsobení se partnerovi v rozhovoru, věděl, co si ke komu může dovolit. Diskuse mezi A. Hitlerem a E. von Mansteinem probíhaly vždy na věcné úrovni, i když často prosazovali protichůdná stanoviska. Typická pro ně byla Hitlerova neústupnost, Mansteinovi většinou trvalo několik hodin, než ho přemluvil k požadovanému rozhodnutí. Když Hitlerovi vyvrátil jeho operační důvody, vyrukoval s argumenty politickými a hospodářskými, o kterých neměli frontovní velitelé informace, proto na ně nemohli věcně reagovat.¹⁶⁶

Typický Hitlerův výbuch vzteku zažil jen jednou. Bylo to v srpnu 1942. Tehdy se A. Hitler na poradě rozzuřil na náčelníka štábu pozemního vojska Franze Haldera a nepřičetně na něj křičel. E. von Manstein nato opustil místnost a vrátil se, až když se Hitler uklidnil.¹⁶⁷

To, že se Hitlera opravdu nebál, potvrdil Liddell Hartovi i Günther Blumentritt¹⁶⁸. Prohlásil: „*Byl to nejlepší stratég, které jsme měli, měl ale i slušný smysl pro politiku. Muž, jako byl on, byl pro Hitlera příliš velkým soustem na to, aby s ním vydržel delší dobu. Na poradách v přítomnosti ostatních se Manstein s Hitlerem často rozcházel, a dokonce prohlásil, že některé z myšlenek předložených Hitlerem jsou nesmyslné.*“¹⁶⁹

E. von Manstein nepopíral Hitlerovy úspěchy, ale právě ty podle něj vedly k tomu, že se A. Hitler začal sám přeceňovat. Ve vztahu k vojenským hodnostářům měl A. Hitler podle Mansteina hlavní výhodu v tom, že jako vrchní velitel byl jejich nadřizeným, dále těžil z toho, že dokázal výborně využívat politické a hospodářské argumenty, kterým mohli vojáci jen těžko oponovat. K nárůstu jeho zasahování do vojenských operací A. Hitlera vedla jeho touha po absolutní moci. Také se snad obával, že by mu sláva jeho generálů mohla v očích lidu ubrat na lesku, a proto se snažil stylizovat do role vojevůdce.¹⁷⁰ E. von Manstein ve svých pamětech napsal, že nemůže být řeči o tom, že by se mezi ním a A. Hitlerem vytvořil osobní vztah. Domníval se, že „*Adolf Hitler se o lidi vůbec nezajímal, viděl v nich pouhé nástroje, jež měly sloužit jeho politickým cílům.*“¹⁷¹

¹⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 27, 186.

¹⁶⁷ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 414.

¹⁶⁸ Günther Blumentritt (1892-1967) byl vysoký štábní důstojník, krátce velící generál 4. armády před Moskvou a později na západní frontě. V zajetí poskytl historiku Basilu Liddell Hartovi mnoho informací o fungování nejvyšších stupňů velení nacistického Německa.

¹⁶⁹ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 97.

¹⁷⁰ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 97-98.

¹⁷¹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 27.

Proč mu tedy sloužil? Proč sváděl stále další a další bitvy o zásadní rozhodnutí? „*Bylo to přesvědčení, že žádné jiné velení, než to naše, tak jak se osvědčilo v letech nejtěžších bojů, nebude pravděpodobně schopno zvládnout úkoly, které čekaly na velení v našem rozhodujícím frontovém úseku. Můj odchod by neznamenal jen změnu v osobě velitele skupiny armád Jih, nýbrž ještě mnohem více. Byl to pocit, že nesmím nechat na holičkách podřízené jednotky, které našemu velení důvěřovaly,*“¹⁷² vysvětloval ve svých pamětech.

V mnoho publikacích bývá označován za nejlepšího německého velitele účastnícího se druhé světové války. Christopher Chant ho společně s Albertem Kesselringem označil za nejlepšího velitele na úrovni skupiny armád, jaké Wehrmacht měl. Britský historik a vojenský teoretik Liddell Hart o něm napsal, že to byl „*muž, ve kterém se snoubily moderní myšlenky manévrového boje s mistrovstvím technického detailu a s výraznou schopností útočit.*“¹⁷³ Tento názor napanuje jen mezi historiky, ale sdíleli ho i někteří Mansteinovi kolegové z nejvyšších armádních kruhů; v tomto smyslu se o něm po válce vyjádřil například Gerd von Rundstedt.¹⁷⁴ Heinz Guderian ho označil za nejlepší operativně uvažující hlavu v německých řadách.¹⁷⁵ Malé výtky se vůči Mansteinovi dopustil polní maršál Wolfram von Richthofen,¹⁷⁶ když o něm prohlásil, že „*to byl nejlepší taktik a velitel, jakého (Němci) měli, ale jako všichni armádní velitelé se zajímal pouze o operace a taktiku.*“¹⁷⁷

Wilhelm Keitel, zastávající po celou válku pozici náčelníka štábu Vrchního velitelství Wehrmacht, o něm uvažoval jako o svém nástupci. Po válce W. Keitel vyjádřil názor, že tak silnou osobnost, jakou E. von Manstein byl, by vedle sebe A. Hitler nestrpěl.¹⁷⁸ Nejen Keitel uvažoval tímto směrem. I H. Guderian měl podobný názor a v době, kdy zastával funkci náčelníka štábu pozemní armády,¹⁷⁹ se několikrát snažil A. Hitlera přesvědčit, aby Keitela nahradil právě von Mansteinem. Hitler mu prý odpověděl, že „*Manstein je možná nejlepší hlava z generálního štábu. Dokáže však operovat jenom s čerstvými, dobrými divizemi, ne s troskami, které teď máme k dispozici. Protože mu nemohu žádné čerstvé a bojeschopné jednotky dát, nemá jeho jmenování smysl.*“ Tento argument Guderian nepřijal, tušil,

¹⁷² TAMTÉŽ, s. 426.

¹⁷³ Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 166.

¹⁷⁴ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 94.

¹⁷⁵ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 88.

¹⁷⁶ Wolfram von Richthofen (1895-1945) byl německý letec v první světové válce. V druhé byl jedním z nejschopnějších velitelů letectva a dosáhl hodnosti polního maršála.

¹⁷⁷ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 581.

¹⁷⁸ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 53, 276.

¹⁷⁹ Bylo to v letech 1944 a 1945.

že pravým důvodem je, že by A. Hitler vedle sebe tak silnou osobnost, která se nebojí říkat své názory nahlas, nesnesl.¹⁸⁰

Právě vysoké, možná až příliš vysoké sebevědomí vidím jako jednu z mála Mansteinových slabin. Jinak se bez pochyby jednalo o nadaného a úspěšného velitele, který stejně jako miliony jeho spoluobčanů plnil svou povinnost, neohlížeje se na to, komu slouží.

¹⁸⁰ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 310.

3. Adolf Hitler a německá armádní elita před začátkem války se SSSR

3. 1. Vztah A. Hitlera k armádě po převzetí moci

Věnujme se nyní Hitlerově vztahu k armádě po nástupu k moci. Krátce po jmenování kancléřem, dne 3. února 1933, se A. Hitler sešel s generály Reichswehru. Potěšil je, protože se věnoval tématům, na které měli stejný názor, tedy na revizi Versailleské mírové smlouvy a na znovuvybudování německých ozbrojených sil. Oznámil, že bude pokračovat v tajném vyzbrojování země, které zahájily už předešlé vlády. Generály rovněž uklidnil slibem, že je nebude povolávat k řešení vnitropolitických krizí.¹⁸¹

Armádní velení se ovšem nadále obávalo nacistické polovojenské organizace SA, která sdružovala asi 2,5 milionu členů. Jejich velitel, Ernst Röhm, vedl politiku, která byla do značné míry v opozici k Hitlerem nastavenému kurzu. SA si představovali hlubší revoluci, měli ambici pohltnout Reichswehr a stát se jedinou ozbrojenou složkou ve státě. A. Hitler se snažil svého starého přítele E. Röhma přesvědčit k poslušnosti, ten ale neustoupil. Byla proto zahájena příprava likvidace velení SA, v jejímž rámci byly shromažďovány kompromitující informace (například o Röhmově homosexualitě).

Operaci naplánovali H. Himmler a H. Göring, její realizací byly pověřeny jednotky SS. Byla provedena v noci z 29. na 30. června 1934 a do historie vešla jako tzv. Noc dlouhých nožů. Během ní byli zatčeni a popraveni velitelé SA včetně E. Röhma. Na významu nyní nabyly jednotky SS. Vedle samotných příslušníků SA došlo i na mnohé odpůrce nacistů. Mezi oběti patřili i bývalí generálové Kurt von Schleicher¹⁸² a Ferdinand von Bredow.¹⁸³ I přes to, že byli odstraněni i muži z jejich středu, nebyla akce vedením armády kritizována. Generálové byli spokojeni, že se zbavili hrozby ze strany SA.¹⁸⁴ Sám A. Hitler poznamenal, že najít cestu k armádě bylo podstatně snazší než sblížení s politiky (P. von Hindenburg) v době uchopení moci.¹⁸⁵

Když dne 30. června 1934 zemřel starý prezident Paul von Hindenburg, zmizela poslední překážka k soustředění absolutní moci v Hitlerových rukou, nyní měl pravomoci kancléře i prezidenta.¹⁸⁶ Ministr války Werner von Blomberg, údajně bez Hitlerovi iniciativy prosadil změnu vojenské přísahy. Nová formulace zněla: „*Přisahám svatosvatě před Bohem bezpodmínečnou poslušnost vůdci německé Říše a národa, nejvyššímu veliteli branné moci*

¹⁸¹ G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 20.

¹⁸² Kurt von Schleicher (1882-1934) byl generál Reichswehru a Hitlerův předchůdce ve funkci kancléře.

¹⁸³ Ferdinand von Bredow (1884-1934) byl generál Reichswehru a vedoucí informační služby Abwehr.

¹⁸⁴ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 13-14; Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 15; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 201-202.

¹⁸⁵ Henry PICKER, *Hitlerovy rozhovory u kulatého stolu*. Frýdek-Místek 2005, s. 101-102.

¹⁸⁶ A. BULLOCK, *Hitler*, s. 338.

*Adolfu Hitlerovi, a jako udatný voják za tuto přísahu kdykoli ochotně nasadím život.*¹⁸⁷ Generál Heinz Guderian po složení přísahy napsal své ženě: „*Dej Bůh, ať obě strany dodržují tyto sliby pro dobro Německa. Armáda vždy plní svou přísahu. Kéž tak může se ctí učinit i tentokrát.*“¹⁸⁸ Jeho naděje se bohužel nenaplnily. Tato zdánlivě marginální změna bude v budoucím jednání hrát důležitou roli.

Nyní mohl A. Hitler přistoupit k realizaci svého programu: zbavení se „okovů“ Versailleské smlouvy prostřednictvím znovuvyzbrojení Německa, připojení všech Němců k Říši a přípravě na dobytí „životního prostoru“ na východě.

Již před Hitlerovým nástupem německé vlády podnikaly utajované kroky k většímu vyzbrojení země, než povolovala Versailleská a Locarnská smlouva. Po nástupu nacistů se tempo vyzbrojování zvýšilo na maximální možnou úroveň. Dne 9. března 1935 Adolf Hitler oficiálně oznámil, že Německo disponuje válečným letectvem, o týden později vyhlásil obnovení všeobecné branné povinnosti a vytvoření armády o síle 550 000 mužů.¹⁸⁹ Francie ani Velká Británie se nezmohly na důraznější reakci než oficiální protest. Mezi vojáky se toto opatření setkalo se všeobecným souhlasem.¹⁹⁰ Německo se zbavilo jednoho z nejpotupnějších okovů Versailleské smlouvy a jim se otevřela možnost ke kariéernímu růstu.

A. Hitler získal na jistotě, o rok později využil roztržky mezi Mussoliniho Itálií na jedné straně a Francií a Británií na straně druhé, šlo o válku v Etiopii. Vydal rozkaz k vojenskému obsazení Porýní, které bylo podle Versailleské smlouvy demilitarizovanou zónou. K akci došlo dne 7. března a ze strany západních spojenců opět nepřišla výraznější reakce. Jak sám A. Hitler později přiznal, kdyby francouzská armáda vyrazila na pochod, musel by se stáhnout, protože Wehrmacht ještě nebyl dostatečně silný.¹⁹¹

Rok 1938 byl na události velmi bohatý. Vše začalo nečekanou výměnou na postu vrchního velitele pozemní armády a odvoláním ministra války.

Generálplukovník Werner von Fritsch, velitel pozemní armády, byl začátkem roku 1938 obviněn z homosexuality. Adolf Hitler Fritsche s tímto obviněním konfrontoval, ten jej rozhodně odmítl. Protože bylo eticky neúnosné, aby mohl s tímto obviněním zůstat ve funkci, dne 4. února 1938 rezignoval.¹⁹²

¹⁸⁷ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 14; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 32-33.

¹⁸⁸ K. MACKSEY, *Guderian*, s. 70.

¹⁸⁹ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 14-15; A. BULLOCK, *Hitler*, s. 511.

¹⁹⁰ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 115, H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 31.

¹⁹¹ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 17; A. BULLOCK, *Hitler*, s. 519.

¹⁹² Robert O'NEIL, *Fritsch, Beck a Führer*. In: Correlli BARNETT, *Hitlerovi generálové*. Brno 2000, s. 53-55.

Adolf Hitler uvažoval o Walterovi von Reichenau jako o Fritschově nástupci. Wilhelm Keitel mu to rozmlouval a místo Reichenaua doporučoval W. von Brauchitsche.¹⁹³ A. Hitler se nakonec rozhodl pro W. von Brauchitsche a dne 4. února 1938 ho jmenoval velitelem Vrchního velitelství pozemního vojska.¹⁹⁴

Fritschův právník před vojenským soudem později dokázal, že došlo k záměně generálplukovníka a jiného důstojníka jménem Frisch, a tak byl W. von Fritsch osvobozen, ovšem do funkce už navrácen nebyl. Ukázalo se, že kauzu iniciovali H. Himmler a R. Heydrich¹⁹⁵ prostřednictvím gestapa, které se snažilo docílit generálplukovníkova očernění.¹⁹⁶

Heinz Guderian označil datum odvolání W. von Fritsche za druhý černý den pro Wehrmacht (po 30. červnu 1934).¹⁹⁷ Wilhelm Keitel po válce dospěl k názoru, že aféra okolo W. von Fritsche byla dílem gestapa pod vedením H. Himmlera nebo R. Heydricha, v roce 1938 takové podezření neměl.¹⁹⁸

Několik generálů proti odstavení Wernera von Fritsche protestovalo, požadovali jeho rehabilitaci a návrat do funkce.¹⁹⁹ Ovšem nebyli dostatečně důrazní, takže W. von Brauchitsch v úřadu zůstal a W. von Fritsch byl uklizen do ústraní.²⁰⁰ Je možné, že pozornost armádní elity od Fritshova případu odpoutal mezitím proběhnuvší anšlus Rakouska.

V případě ministra války Wernera von Blomberga se o žádné intriky ze strany Hitlera nebo jeho straníků nejednalo. Šlo spíše o neopatrnost ze strany Blomberga. W. von Blomberg byl nadšený nacistou, proto měl blízko ke špičkám nacistického režimu. Když se v lednu 1938 rozhodl podruhé oženit, nebylo divu, že mu šli za svědky Adolf Hitler s Hermannem Göringem. O měsíc později policie zjistila, že nová paní Blombergová je bývalou prostitutkou. Bylo společensky nepřijatelné, aby muž v tak vysokém postavení žil s bývalou nevěstkou. H. Göring s A. Hitlerem se snažili W. von Blomberga přesvědčit, aby sňatek zrušil, než se tato informace dostane na veřejnost, ale W. von Blomberg to odmítl.

A. Hitler s H. Göringem usoudili, že je W. von Blomberg zneužil, protože tušili, že o minulosti své nevěsty věděl, a proto je požádal, aby mu svědčili a tak svatbu

¹⁹³ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 105.

¹⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 106.

¹⁹⁵ Reinhard Heydrich (1904-1942) byl vysoký příslušník policie a SS, vedoucí bezpečnostní služby SD. Jako jeden z nejbližších Himmlerových spolupracovníků se podílel na holokaustu. V letech 1941-1942 zastával funkci zastupujícího říšského protektora v Protektorátu Čechy a Morava. Zde na něj byl spáchán atentát.

¹⁹⁶ IRVING DAVID, *Göring*. Český Těšín 1997, s. 236.

¹⁹⁷ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 46.

¹⁹⁸ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 107.

¹⁹⁹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 44-46.

²⁰⁰ R. O'NEIL, *Fritsch, Beck a Führer*, s. 56.

„posvětili“. ²⁰¹ Dne 4. února 1938 byl polní maršál W. von Blomberg propuštěn a penzionován.

Rovněž v tomto případě se objevily spekulace o možném podílu nacistických špiček. Wilhelm Keitel ve svých zápiscích odmítl, že by za aférou stál H. Göring nebo gestapo. W. von Blomberg se později svěřil W. Keitelovi, že o manželčině minulosti věděl, ale doufal, že před ostatními zůstane utajena. ²⁰²

Blombergův odchod mezi jeho kolegy žádnou bouři nevyvolal. Heinz Guderian s Blombergovým odchodem souhlasil, považoval za nemožné, aby v dané situaci zůstal v úřadě. ²⁰³

Bylo třeba najít Blombergova nástupce na post ministra války a vrchního velitele Wehrmachtu. Kandidátů bylo několik, mezi hlavní můžeme zařadit Wernera von Fritsche, jenže na toho už bylo tehdy podané trestní oznámení, a Hermanna Göringa, toho ale A. Hitler odmítl, protože už zastával mnoho jiných funkcí. ²⁰⁴

Nakonec se Blomberga rozhodl nahradit sám Adolf Hitler. Úřad ministra obrany byl zrušen, část pravomocí, hlavně rozhodovacích, přešla na Adolfa Hitlera, zbytek, zejména administrativu, dostal na starosti Wilhelm Keitel, jehož funkce byla přejmenována na „náčelníka Vrchního velitelství Wehrmachtu“. Znamenalo to, že na svou osobu soustředil pravomoci kancléře, prezidenta i vrchního velitele vojska. Wilhelm Keitel s tímto řešením bez výhrad souhlasil, ²⁰⁵ ani mezi ostatními armádními elitami se neobjevily výraznější protesty.

Anšlus Rakouska i připojení Sudet generály, tak jako většinu národa, nadchlo. ²⁰⁶ A. Hitler splnil jedno z jejich přání – spojení národa v jednom státě a vytvoření velkého Německa. Další omezení z Versailles bylo zlomeno.

Během akcí vedoucích k likvidaci Československa se objevily spory mezi Hitlerem a některými členy Vrchního velitelství pozemního vojska. Ty se netýkaly strategické či taktické roviny operací, ale točily se okolo problému, zda v případě invaze do Československa nedojde k vojenské akci ze strany západních mocností. Nejhlasitějším kritikem byl tehdejší náčelník štábu Vrchního velitelství pozemního vojska generál Ludwig Beck, možnosti války na dvou frontách se velmi obával a doslova bombardoval A. Hitlera

²⁰¹ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 102.

²⁰² TAMTÉŽ, s. 100, 106.

²⁰³ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 44.

²⁰⁴ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 102-103.

²⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 104.

²⁰⁶ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 31, 49; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 88.

memorandy proti této akci.²⁰⁷ Jak ukázal pozdější vývoj, zbytečně. Jeho vytrvalé protesty vedly k roztržce jak s A. Hitlerem, tak i s velitelem Vrchního velitelství pozemního vojska W. von Brauchitschem. Generál Beck usoudil, že za dané situace už nemůže ve své funkci setrvat a podal demisi, dne 27. srpna 1938 ho nahradil Franz Halder.²⁰⁸

To byla poslední zásadní změna ve vedení Wehrmachtu a ve vztazích armádních elit s Adolfem Hitlerem před začátkem druhé světové války. Další vývoj bude popsán v následujících kapitolách.

3. 2. Zásahy A. Hitlera do velení před začátkem války se SSSR

Vývoj vztahů mezi Adolfem Hitlerem a vojenskou elitou prošel zajímavým vývojem. Zpočátku bylo na A. Hitlera pohlíženo tak trochu skrz prsty, postupně si ale u generálů získal respekt. Adolf Hitler se po nástupu do úřadu kancléře k velitelům armády choval uctivě a dával najevo, že respektuje jejich schopnosti a postavení.²⁰⁹ Ale s tím, jak dosahoval dalších a dalších úspěchů, rostlo jeho sebevědomí a začínal se chovat mnohem suverénněji i k armádě.

Hitlerovy politické úspěchy v Porýní, v Rakousku a naposledy v Československu postupně vedly německou generalitu k víře, že i nároky vznesené směrem k Polsku se nakonec podaří urovnat mírovou cestou. I to, že byl těsně před zahájením odvolán plánovaný útok (na 26. srpen 1939) posilovalo podle Mansteina dojem velitelů, že se A. Hitler opravdu snaží dosáhnout svých cílů bez války.²¹⁰

Když válka dne 1. září 1939 opravdu vypukla, nevyvolala v armádě žádné velké nadšení.²¹¹ Nevyskytují se informace o tom, že by se Adolf Hitler nějak výrazněji vměšoval do průběhu vojenských operací proti Polsku.²¹² Erich von Manstein v tomto duchu zhodnotil polské tažení, přičemž si neodpustil špetku patetičnosti: „*Nový německý Wehrmacht obstál se ve své první zkoušce. V té době navíc mohl jednat bez cizího vměšování. V té době ještě vojenští velitelé drželi plnou moc velení ve svých rukou. V té době ještě mohlo vojsko vést*

²⁰⁷ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 95.

²⁰⁸ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 20-21; R. O'NEIL, *Fritsch, Beck a Führer*, s. 56.

²⁰⁹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 101.

²¹⁰ TAMTÉŽ, s. 26-27.

²¹¹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 64.

²¹² Podařilo se mi nalézt pouze dva případy, a to ve vzpomínkách polního maršála E. von Mansteina. V jednom mu bylo vyhověno, ve druhém nikoli. První se týkal vedení útoku z Východního Pruska, ale protože se v podstatě shodoval s názorem OKH, nedošlo ke sporu. Ve druhém požadoval A. Hitler letecké bombardování Varšavy, to mu ale Hlavní velitelství pozemního vojska rozmluvilo, protože k tomu nebyly taktické důvody; přistoupilo k němu až při samotném obléhání města.

čistě vojenský boj, který proto také mohl být veden rytířsky.“²¹³ Rovněž polní maršál Keitel dosvědčil, že A. Hitler do polského tažení zasahoval jen minimálně, i když si každý den nechával podávat podrobná hlášení a často navštěvoval frontu a různá velitelství.²¹⁴

Přesto je zde možné zmínit jednu událost, která může posloužit jako dobrá ilustrace pohledu A. Hitlera na armádní elity. 5. října 1939 se za Vůdcovy přítomnosti ve Varšavě konala vojenská přehlídka u příležitosti vítězství nad Polskem. Po ní bylo v letištním hangáru plánováno jeho setkání s vyššími veliteli, kteří od něj očekávali vyjádření uznání za jejich výkon. Když A. Hitler dorazil na místo a uviděl v připraveném hangáru bohatě prostřený stůl, otočil se a odešel. Venku pak snědl pár lžic polévky z polní kuchyně s obyčejnými vojáky, potřásl si s několika z nich rukou a odletěl.

Tato příhoda podle Ericha von Mansteina ilustruje, jak se A. Hitler snažil dávat najevo svou sounáležitost s řadovými vojáky. Domnívám se, že zde hrála roli i jeho nedůvěra a pohrdání vyššími důstojníky.²¹⁵ Na tuto situaci si vzpomněl rovněž polní maršál W. Keitel. Uvedl, že ho tehdejší Hitlerův postoj zaskočil a považoval ho za netaktní. Podle W. Keitela pak A. Hitler svého jednání ke generálům cestou do Berlína litoval.²¹⁶

Po úspěšném dotážení války s Polskem se Hitlerova pozornost obrátila na západ. Vrchní velitelství pozemního vojska mělo představu, že po zbytek roku zůstane na západě v defenzívě, přičemž počítalo s možností útoku spojenců, do jisté míry by jim tento útok přišel i vhod.²¹⁷ A. Hitler se ale rozhodl, že zaútočí ještě před koncem roku 1939. Galeazzo Ciano si zaznamenal své dojmy ze setkání s A. Hitlerem ze dne 30. září 1939. A. Hitler na Ciana působil velmi energicky a rozhodně, nejvíce ho ochromila Hitlerova víra ve vítězství. „*Tento člověk buď trpí přeludy, nebo je génius,*“ uzavřel Ciano.²¹⁸

Své rozhodnutí oznámil velitelům všech tří částí Wehrmachtu jako fakt, bez možnosti diskutovat, a nařídil vypracování plánů. Mezi generály se tento postup setkal s nesouhlasem, až odporem. Jednak se jim nelíbilo, že se A. Hitler takto rozhodl svévolně, bez konzultace s nimi, vlastně jejich funkci omezil na technické plánovače. Dalším důvodem byl nevhodně zvolený čas, kvůli špatnému počasí pro vedení „bleskové války“. Za jediný správný moment k zahájení invaze považovalo Vrchní velitelství pozemního vojska jaro 1940.²¹⁹ Vrchní velitel pozemního vojska Walter von Brauchitsch se nepouštěl do přímé konfrontace, protože věřil,

²¹³ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 73.

²¹⁴ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 207-208.

²¹⁵ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 71.

²¹⁶ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 211.

²¹⁷ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 110.

²¹⁸ G. CIANO, *Cianův deník*, s. 148.

²¹⁹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 96, 111.

že se mu později podaří Hitlera přesvědčit na základě racionálních argumentů (např. špatné počasí nebo nedokončená konsolidace vojsk po polském tažení) o odložení operace na později.

Vrchní velitelství pozemního vojska plánovalo (případ Žlutý) podobný útok jako během první světové války, tedy nasadit silné pravé křídlo za účelem obsazení Nizozemí, Belgie, Lucemburska a severní Francie jako základny pro boj proti Velké Británii ve vzduchu a na moři.²²⁰ Adolfu Hitlerovi se tento plán nezdál dostatečně originální a hledal jinou alternativu. Tu mu nakonec nabídl Erich von Manstein svým plánem hlavního útoku přes Ardeny.

Adolf Hitler se o plán útoku neobyčejně zajímal. Znal i jeho nejmenší detaily, z map měl podrobně nastudovaný terén, vedl mnoho jednání s veliteli rozličných jednotek o jejich úkolech a snažil se promýšlet všechny alternativy, které by mohly nastat.²²¹ Generál Kurt Student²²² po válce Basilu Liddell Hartovi vyprávěl, že akce parašutistů proti Albertově kanálu a pevnosti Eben Emael byl přímo Hitlerův nápad.²²³ V intermezzu mezi polským a francouzským tažením – při invazi do Norska – se ukázalo, že A. Hitler je v kritických chvílích vojenských tažení schopen ztratit nervy. Při dočasné krizi v okolí Narviku požadoval okamžité stažení německých sil z ohroženého místa. Díky zásahu Hitlerova štábu se nakonec podařilo situaci stabilizovat i bez tohoto opatření.²²⁴

Když bylo Norsko zabezpečeno, mohl být spuštěn i plán Žlutý. Po zahájení úderu došlo k prvnímu vážnějšímu Hitlerovu zásahu do vedení bojů na západě 16. května 1940, když nařídil vybudování obrany na některých úsecích fronty, protože se obával možného spojeneckého protiútku. Toto opatření podle Mansteina ještě neznamenalo pochybení zásadního významu, poskytlo ale šanci Spojencům, aby vybudovali nové obranné linie, které museli Němci poté znovu prolamovat.²²⁵

Závažnější důsledky mělo Hitlerovo rozhodnutí o zastavení tanků před přístavem Dunkerque, z něhož se Spojencům podařilo evakuovat přes 300 000 vojáků. Manstein uváděl tři možné příčiny tohoto jednání: 1. Hitler chtěl šetřit své tankové divize pro druhou fázi útoku, 2. Göring slíbil, že letectvo jakékoli evakuaci zabrání, což Manstein považoval za nejpravděpodobnější, a za 3. Hitler nechal protivníka uniknout schválně, aby mohl

²²⁰ TAMTÉŽ, s. 129.

²²¹ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 223.

²²² Kurt Student (1890-1978) byl bojový pilot v první světové válce. Později se stal architektem a velitelem německých výsadkových vojsk.

²²³ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 166.

²²⁴ W. GÖRLITZ, *Keitel, Jodl a Warlimont*, s. 181-182.

²²⁵ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 175-177.

s Velkou Británií snáze dojednat mír.²²⁶ Teorii o hlavní úloze Göringa potvrzuje i zápis z deníku Franze Haldera, který si 24. května 1940 večer do deníku zapsal, že na schůzce s Vůdcem bylo rozhodnuto, že o obklíčeného protivníka se postará letectvo.²²⁷ Ať už se za Hitlerovým rozhodnutím skrývalo cokoli, E. von Manstein ho považoval za jednu z jeho největších chyb během války.²²⁸

Wilhelm Keitel se vyjádřil v tom smyslu, že Hitlerův rozkaz se nakonec ukázal jako nesprávný, ale v době, kdy se o něm rozhodovalo, ho i on považoval za nejlepší možný. Hlavním důvodem jeho vydání byl podle polního maršála podmáčený terén, který by znemožnil rozvinutí tankových sil.²²⁹ Generálplukovník Heinz Guderian, který na místě bojoval a stav terénu znal, toto zdůvodnění odmítl jako neopodstatněné.²³⁰

E. von Manstein právě zde viděl počátek rozkolu v systému velení. Uvedl, že Vrchní velitelství Wehrmachtu začalo zasahovat do pravomocí Vrchního velitelství pozemního vojska, a tak se omezilo jen na jakési „operační oddělení“, které jen zprostředkovávalo rozkazy z vyšších míst. Často se pak stávalo, že činovníci Vrchního velitelství pozemního vojska byli nuceni vydávat rozkazy, které byly v rozporu s jejich názoru a přesvědčením.²³¹

K celkovému hodnocení zásahů Adolfa Hitlera do vedení válečných operací před začátkem útoku na Sovětský svaz lze říci, že se jejich množství i závažnost postupně zvyšovaly. Můžeme souhlasit s tvrzením Ericha von Mansteina, který napsal, že v podstatě všechna Hitlerova vojenská rozhodnutí až po Dunkerque byla správná a ta, která byla špatná, se v konečném důsledku závažněji neprojevila.²³² Jak se nakonec ukázalo, zastavení před Dunkerque mělo pro celkový vývoj války větší význam, než se mohlo v roce 1940 zdát.

Po překvapivě rychlém pádu Francie stálo německé velení před otázkou, jak naložit s Velkou Británií. Adolf Hitler jí nabídl mírová jednání, ale byl odmítnut. Poté byly zahájeny přípravy na invazi na ostrovy (operace Seelöwe). Od tohoto plánu bylo nakonec ustoupeno, protože se nepodařilo vybojovat nadvládu ve vzdušném prostoru a zároveň by k vylodění mohlo dojít až v druhé polovině září, tedy v době, kdy už v kanálu La Manche zpravidla panovaly nepříznivé klimatické podmínky.²³³ Franz Halder si sklesle k 6. srpnu 1940

²²⁶ TAMTÉŽ, s. 165.

²²⁷ Franz HALDER, *War Journal of Franz Halder IV*. [USA] 1947, s. 35.

²²⁸ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 165.

²²⁹ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 228-229.

²³⁰ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 118.

²³¹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 97.

²³² E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 10.

²³³ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 222.

poznáměl, že jedině Vrchní velitelství pozemního vojska mělo opravdu zájem podniknout invazi na Britské ostrovy, námořnictvo ani letectvo opravdovou snahu neprojevíly.²³⁴

Manstein viděl hlavní problém v tom, že kromě Hitlera neexistoval jiný člověk či organizace, která by zodpovídala za celkové vedení války, proto po vítězství nad Francií nebyl připravený plán invaze do Británie, čímž došlo k rozhodujícímu zdržení. Dále viděl pochybení v předčasném nasazení letectva a změně jeho cílů z vojensko-hospodářských na civilní. Důvod, proč sám A. Hitler neměl připravenou nějakou koncepci, shledává v tezi, že A. Hitler nejspíš nevěřil v tak rychlé vítězství nad Francií, a také v tom, že si z politických důvodů nepřál úplnou porážku Velké Británie.²³⁵ Druhé myšlenky je zřejmě třeba přiklonit vyšší váhu, protože A. Hitler opakovaně prohlašoval, že porážka Britského impéria by Německu žádné výhody nepřinesla, naopak by oslabilu pozici bílé rasy ve světě.²³⁶

Heinz Guderian ve svých pamětech načrtl plán, který by podle něj mohl Británii srazit na kolena. Zavrhl plán invaze na Britské ostrovy jako neproveditelný, místo toho by se vylodil v Africe, vytlačil Brity odtamtud a tak ovládl Středozevní moře, pro Británii životně důležité.²³⁷ Kolo dějin se ovšem už točilo jiným směrem a Adolf Hitler nyní svůj zrak upíral na východ, na Sovětský svaz.²³⁸

²³⁴ F. HALDER, *War Journal of Franz Halder IV*, s. 159.

²³⁵ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 235-237.

²³⁶ Hitler považoval Brity za národ blízkce příbuzný s Němci, proto k nim choval sympatie.

²³⁷ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 136.

²³⁸ H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 124-125.

4. Vývoj vztahů A. Hitlera a německé armádní elity na východní frontě (1941-1945)

4. 1. Příprava útoku na SSSR

4. 1. 1. Plán útoku

Po vítězství nad Francií panovalo v Německu radostné nadšení. Převládalo mínění, že válka skončí dohodou s Velkou Británií a zavládne mír. Dokonce se už plánovalo rozpuštění některých divizí.²³⁹ Adolf Hitler měl ale jiné plány, přišel s myšlenkou napadnout Sovětský svaz.

Dne 31. července 1940 se konala schůzka A. Hitlera s W. Keitelem, A. Jodlem, W. von Brauchitschem, F. Halderem a E. Raederem. Zde Vůdce svým podřízeným oznámil svůj úmysl během roku 1941 napadnout a zničit SSSR.²⁴⁰

A. Hitler argumentoval tím, že dříve nebo později musí dojít ke středu nacionálního socialismu a komunismu jako dvou nesmiřitelných světónázorů, navíc pozoroval rostoucí nebezpečí ze strany Sovětského svazu (měl tím na mysli útok na Finsko a obsazení Besarábie a Pobaltí). Dále tvrdil, že vojsko nesmí zahálet, dokud je silné, a protože nemůže zaútočit přímo na Britské ostrovy, musí se vypořádat s poslední nadějí Britů na kontinentu, za kterou považoval právě SSSR. Uzavření smlouvy o neútočení ze Stalinovy strany A. Hitler pokládal pouze za účelovou a krátkodobou záležitost.²⁴¹

A. Hitlera v jeho rozhodnutí definitivně utvrdila návštěva sovětského ministra zahraničí V. Molotova²⁴² ve dnech 12. a 13. listopadu 1940 v Berlíně. Vůdce se znovu přesvědčil, že zahraničněpolitické cíle SSSR jsou neslučitelné s těmi německými, a proto musí dojít ke konfrontaci.²⁴³

Mezi armádní elitou se objevily známky nesouhlasu s plánovanou válkou, ostatně jako téměř před každou Hitlerovou zahraničněpolitickou akcí. Polní maršál Wilhelm Keitel sepsal memorandum proti útoku na SSSR. W. Keitel ho A. Hitlerovi předal v srpnu 1940, ale byl příkře odmítnut.²⁴⁴

²³⁹ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 212; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 219.

²⁴⁰ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 232-233; F. HALDER, *War Journal of Franz Halder IV*, s. 163-165; B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 216-217.

²⁴¹ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 233-234, 255; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 151, H. PICKER, *Hitlerovy rozhovory*, s. 239.

²⁴² Vjačeslav Michajlovič Molotov (1890-1986) byl blízký Stalinův spolupracovník. V letech 1939–1949 a 1953–1956 působil jako lidový komisař (ministr) zahraničí.

²⁴³ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 242; H. PICKER, *Hitlerovy rozhovory*, s. 238-240.

²⁴⁴ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 233-234.

Rovněž náčelník štábu pozemního vojska Franz Halder nebyl z Hitlerova záměru nadšený. Po schůzce dne 31. července 1940 si do deníku zapsal, že je zásadně proti válce na dvou frontách. Raději by Sovětům ustoupil v jejich zahraničněpolitických požadavcích a definitivně by se vypořádal s Velkou Británií.²⁴⁵ Jestli dal F. Halder své stanovisko otevřeně najevo i Adolfu Hitlerovi, se mi bohužel zjistit nepodařilo.

Heinz Guderian ve svých pamětech uvedl, že když se dozvěděl o Hitlerově úmyslu napadnout SSSR, nemohl tomu uvěřit, protože sám A. Hitler kritizoval německé politické vedení za válku na dvou frontách.²⁴⁶ Nyní se A. Hitler chtěl dopustit stejné chyby.²⁴⁷

Nejen armádní elita A. Hitlera od útoku na SSSR odrazovala. Mezi odpůrci plánu byl i říšský maršál Hermann Göring. H. Göring prosazoval myšlenku vyřazení Velké Británie prostřednictvím dobytí Středomoří a až poté otevření nového bojiště. Několikrát se kvůli operaci Barbarossa se svým Vůdcem dokonce pohádal, ale úspěchu nedosáhl. Společně s Göringovým neúspěchem v bitvě o Velkou Británii to načas vedlo k ochlazení vztahu mezi ním a A. Hitlerem.²⁴⁸ Dočasný pokles Göringovy popularity při setkání s A. Hitlerem na počátku června zaznamenal i italský ministr zahraničí Galeazzo Ciano.²⁴⁹

Za povšimnutí stojí, že ani jeden z generálů, který se proti válce vyjadřoval, tak neučinil na základě morálních hledisek. Většina německé armádní elity byla totiž nepřitelem bolševismu a zničení Sovětského svazu jako takové tudíž mohla jen přivítat.²⁵⁰

Sovětský svaz byl pro německé plánovače velkou neznámou.²⁵¹ Nedá se to ovšem říci absolutně, několik důstojníků podniklo v první polovině 30. let návštěvu Sovětského svazu v rámci meziválečné spolupráce obou států. Jedním z nich byl Wilhelm Keitel. V dopise otci popisoval dojmy ze své třítydenní návštěvy v roce 1931. Psal o nesmírné rozloze prostoru, výskytu všech nerostných surovin, maximálním pracovním tempu a neotřesitelné víře v bolševický režim.²⁵² I generál Heinz Guderian takovou cestu podnikl.

A. Hitler ve své směrnicí číslo 21 ze dne 18. prosince 1940 (viz Příloha č. 1) kladl důraz na obsazení Leningradu a Ukrajiny. Moskva v jeho představách byla rovněž důležitým

²⁴⁵ F. HALDER, *War Journal of Franz Halder IV*, s. 164-165.

²⁴⁶ Nejde o Guderianovo vylepšování vlastního obrazu před dějinami. Guderianovu reakci potvrdil generál Wilhelm von Thoma, který jí byl přítomen. Viz G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 94-95.

²⁴⁷ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 142.

²⁴⁸ D. IRVING, *Göring*, s. 366-367, 372.

²⁴⁹ G. CIANO, *Cianův deník*, s. 325-326.

²⁵⁰ Jürgen FÖRSTER, *Barbarossa Revisited: Strategy and Ideology in the East*. *Jewish Social Studies* 50, 1992 (1/2), s. 23-24; A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 103.

²⁵¹ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 44-45.

²⁵² W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 46-47.

cílem, nikoli však rozhodujícím.²⁵³ Chtěl ji vyřadit jako politické, zbrojní a dopravní centrum. Z textu Hitlerovy směrnice vyplývá, že počítal s rozbitím sovětských svazků v blízkosti hranice a s rychlým, nepřetržitým pronásledováním. Kriticky tak podcenil množství sovětských záloh v hloubce jeho území, zejména na Sibíři.

Představy Vrchního velitelství pozemního vojska vycházely v první řadě z úkolu zničit vojenskou moc protivníka. Předpokládali, že toho dosáhnou soustředěným útokem na Moskvu. Tu podle Vrchního velitelství museli Sověti v každém případě bránit a k tomu nasadit všechny dostupné síly, které by tak mohli Němci zničit.²⁵⁴

Během příprav na tažení dospěly rozpory mezi A. Hitlerem a Vrchním velitelstvím pozemního vojska do takové míry, že se projeví v nejednotě strategické koncepce plánu. A. Hitler se soustředil na politické a hospodářské cíle: dobytí Leningradu jako centra bolševismu a kvůli spojení s Finskem, obsazení Ukrajiny pro její zemědělský a surovinový potenciál a zabránění kavkazských ropných polí. Doufal, že přivede SSSR k hospodářskému kolapsu. Vrchní velitelství pozemního vojska proti tomu vidělo cestu k vítězství ve zničení Rudé armády, kterého by dosáhlo útokem na Moskvu. Výsledkem těchto třenic byl kompromis, který vedl k rozmělnění útočného potenciálu Wehrmachtu ve třech od sebe se vzdalujících směrech.²⁵⁵

Z neurčení těžiště vyplynul i celkový neúspěch operace Barbarossa. Tato nejednota byla příznačná i pro pozdější plánování operací, kdy se síly vojska štěpily k dosažení příliš vzdálených cílů.

První návrh plánu Barbarossa prezentoval Franz Halder dne 3. února 1941. Počítal se třemi skupinami armád. První, skupina armád Sever pod vedením polního maršála Leeba, měla útočit přes Pobaltí na Leningrad. Druhá, skupina armád Střed polního maršála von Bocka, měla postupovat na Moskvu. Třetí skupina armád, Jih, vedená polním maršálem Rundstedtem měla obsadit Ukrajinu a pokračovat až na Kavkaz a k Volze. Všeobecným cílem operace Barbarossa bylo dosažení linie Archangelsk – Astrachaň, přičemž A. Hitler předpokládal, že ještě před tím se sovětský stát zhroutí a neobsazená část země už nebude schopna odporu.²⁵⁶

²⁵³ Kim Christian PRIEMEL, *Occupying Ukraine: Great Expectations, Failed Opportunities, and the Spoils of War, 1941–1943*. Central European History 48, 2015 (1), s. 33-35.

²⁵⁴ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 243-244; A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 119-121; B. LEACH, *Halder*, s. 143; B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 258-259.

²⁵⁵ John TAYLOR, *Hitler and Moscow 1941*. Journal of Slavic Military Studies 26, 2013 (3), s. 492-498.

²⁵⁶ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 8-9; J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 85-86; F. HALDER, *War Journal IV*, s. 103-104; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 245.

4. 1. 2. Podcenění síly SSSR

V literatuře se často objevuje názor, že A. Hitler podcenil síly Sovětského svazu, vina je tedy přisuzována jemu. Jaký byl ale podíl vedení Wehrmachtu na této zásadní chybě?

Wilhelm Keitel uvedl, že A. Hitler během plánování útoku na SSSR vycházel z předpokladu, že se jeho zbrojní průmysl teprve buduje a že je Rudá armáda těžce poškozena čistkami ve velení. Sám W. Keitel ze své návštěvy věděl, že minimálně hypotéza o nevybudovaném zbrojním průmyslu je chybná, bohužel se ve svých zápiscích nezmiňuje o tom, zda své poznatky sdělil A. Hitlerovi.²⁵⁷

Rovněž Heinz Guderian A. Hitlerovi vyčítal nedocení vojenské síly, průmyslové výkonnosti a soudržnosti obyvatel Sovětského svazu. Sám H. Guderian už ve své meziválečné publikaci *Achtung, Panzer!*²⁵⁸ tvrdil, že Sovětský svaz disponoval už v té době minimálně 10 000 tanky. Guderianovi nadřizení jeho názor odmítli a ještě ho pokárali za šíření paniky. Nakonec se ukázalo, že Rudá armáda měla při zahájení války přibližně 17 000 tanků.²⁵⁹ Podle H. Guderiana šli Němci do útoku na Sovětský svaz s 3 200 tanky.²⁶⁰

H. Guderian zároveň vyjádřil názor, že se A. Hitlerovi podařilo přenést svůj optimismus i na nejbližší spolupracovníky z Vrchního velitelství Wehrmachtu i Vrchního velitelství pozemního vojska.²⁶¹

I Erich von Manstein vinu přičítal A. Hitlerovi. Podle Mansteina nedokázal docenit sílu státního zřízení, lidské a materiální zdroje, kterými Sovětský svaz disponoval. Na základě chybné analýzy pak A. Hitler usoudil, že může vyhrát jediným tažením.²⁶²

Důležitou roli při podcenění síly SSSR hrála mimo jiné i tzv. Zimní válka,²⁶³ ve které Rudá armáda selhala a nezanechala dobrý dojem.²⁶⁴ Hitlerův blízký spolupracovník Joseph Goebbels si k tomu do deníku 5. ledna 1940 zapsal, že „Rudá armáda nemá

²⁵⁷ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 235.

²⁵⁸ Kniha *Achtung, Panzer!* vyšla v roce 1937.

²⁵⁹ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 45.

²⁶⁰ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 143.

²⁶¹ TAMTÉŽ, s. 152.

²⁶² E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 243.

²⁶³ Zimní válka byla vybojována mezi SSSR a Finskem od 30. listopadu 1939 do 13. března 1940. Početně slabšímu Finsku se podařilo sovětské agresory v podstatě zadržet a dovést válku do patové situace. Konflikt byl ukončen mírem, Sovětský svaz získal některá finská pohraniční území. Sovětská akce byla součástí naplňování paktu Molotov-Ribbentrop, vedla ke sblížení Finska a Německa a účasti Finů v operaci Barbarossa.

²⁶⁴ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 222.

ve skutečnosti velkou hodnotu.²⁶⁵ Podstatné bylo, že do bojů nebyla nasazena nejmodernější výzbroj (tanky KV a T-34, raketometry).²⁶⁶

Nejen Němci sílu SSSR podcenili. I nejvyšší vojenské velení jejich italského spojence soudilo, že Rudá armáda se brzy po prvním úderu zhroutí a Wehrmacht dobude snadné vítězství.²⁶⁷

Zdá se, že když Adolf Hitler před útokem řekl polnímu maršálu G. von Rundstedtovi, že „*musí jen vykopnout dveře a celá ta shnilá stavba (SSSR – pozn. autora) se zhroutí*“,²⁶⁸ nevyjadřoval jen názor svůj, ale i některých generálů.²⁶⁹ Někteří důstojníci byli naopak opatrnější a ve svých odhadech střízlivější. Dá se říci, že Vůdce i velitelé jeho armády všechny své protivníky v pozemních taženích v dosavadním průběhu války mírně přecenili, naopak Sovětský svaz velice podcenili. Tato chyba, ať za ni byl zodpovědný A. Hitler sám, či nesli vinu i jeho nejbližší spolupracovníci, měla vážné následky. V prvé řadě je museli nést řadoví vojáci na frontě.

V poválečném zajetí o tom Basilu Liddell Hartovi vyprávěl polní maršál Ewald von Kleist: „*Jejich (sovětská – pozn. autora) výzbroj byla velmi dobrá i v roce 1941, zvláště tanky. Jejich dělostřelectvo bylo skvělé, rovněž tak většina pěchotních zbraní – jejich pušky byly modernější než naše a měly vyšší rychlost palby. Jejich tanky T-34 byly vůbec nejlepší na světě*“.²⁷⁰

Generálplukovník Heinz Guderian podal podrobnější rozbor sovětské armády.²⁷¹ Nemyslel si, že by Sověti byli zaostalým národem, obdivoval jejich schopnost okopírovat zahraniční modely tanků a upravit je k hromadné výrobě. Přiznával, že Sovětům záviděl možnost chrlit obrovské množství tanků T-34 bez výraznějších modifikací (Hitlerovy zásahy do německé produkce a neustálé konstrukční změny vedly ke snížení efektivity výroby Třetí říše). Zajímavostí je, že na konci rozhovoru v roce 1945 Liddella Harta prorocky varoval, aby Spojenci rozhodně Sověty nepodceňovali.²⁷²

²⁶⁵ J. GOEBBELS, *Deníky 1940-1942, Svazek 4*. Praha 2010, s. 12; H. PICKER, *Hitlerovy rozhovory*, s. 276.

²⁶⁶ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 45.

²⁶⁷ G. CIANO, *Cianův deník*, s. 333.

²⁶⁸ John KEEGAN, *Druhá světová válka*. Praha, 1996, s. 174.

²⁶⁹ H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 134.

²⁷⁰ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 328.

²⁷¹ Své poznatky nečerpал jen ze zkušeností z válečných let, ale i z návštěvy Sovětského svazu, kterou podnikl v roce 1933.

²⁷² B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 329-330.

4. 1. 3. Zločinné rozkazy pro tažení v SSSR

Válka Německa se Sovětským svazem se vymykala všem měřítkům krutosti – Adolf Hitler to tak chtěl, plánoval a rozkázal. Dne 30. března 1941 vedl A. Hitler k armádní elitě přednášku o nastávající konfrontaci se SSSR. Uvedl, že to nebude válka, jak ji znali, protože komunistický stát je zcela jiným soupeřem než demokratické země. Vysvětloval, že bolševismus se odpoutal od rytířského vedení boje i od platných válečných práv. Dokládá to tím, že SSSR odmítl přijmout haagské a ženevské dohody o válečných zajatcích. Požadoval, aby každý politický komisař Rudé armády byl buď zlikvidován v boji, nebo po zajetí zastřelen, zločiny proti civilnímu obyvatelstvu měly být tolerovány. Svůj projev uzavřel slovy: „*Nepožaduji, aby mi mí generálové rozuměli, ale vyžaduji, aby uposlechli mé rozkazy.*“²⁷³ Menší část důstojníků se s Vůdcovými názory ztotožnila a na provádění zločinů se podílela.²⁷⁴

Patrně nejznámějším zločinným rozkazem byl tzv. rozkaz o komisařích.²⁷⁵ Byl vydán dne 6. června 1941 a nařizoval, aby političtí komisaři, kteří nebudou zabiti v boji a padnou do zajetí, byli na místě zastřeleni. Popravu měli provádět přímo vojáci Wehrmachtu, nikoli příslušníci Waffen-SS nebo jiných speciálních komand.²⁷⁶ Odpovědnost za válečný zločin tak byla přesunuta na armádu, která si zakládala na své cti a rytířskosti. Jak na něj armádní elity reagovaly?

Prvními důstojníky, které se svým záměrem A. Hitler seznámil, byli Wilhelm Keitel a Alfred Jodl. Oba se proti němu údajně postavili a odmítli rozkaz vypracovat. A. Hitler se tedy rozhodl znění rozkazu sepsat sám. W. Keitel s A. Jodlem²⁷⁷ se snažili dále protestovat, ale po Hitlerově důrazné domluvě byli umlčeni a sám W. Keitel musel rozkaz podepsat.²⁷⁸

Po distribuci k jednotkám vyvolal rozkaz o komisařích rozruch. Mnoho důstojníků ho považovalo za zločinný a ignorovali ho, jiní se jím naopak řídili.²⁷⁹

Adolf Hitler věděl, že někteří důstojníci rozkaz o komisařích nedodrží, ale nezasáhl proti nim.²⁸⁰ Například E. von Manstein v jemu podřízených jednotkách zakázal rozkaz

²⁷³ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 245-246; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 390-391; W. MASER, *Adolf Hitler*, s. 39.

²⁷⁴ J. FÖRSTER, *Barbarossa Revisited*, s. 21-23, 27-28; KAY, Alex: *A 'War in a Region beyond State Control'? The German-Soviet War, 1941-1944*. *War in History* 18, 2011 (1), s. 110-112.

²⁷⁵ Oficiální název zněl *Instrukce pro zacházení s politickými komisaři* (německy *Richtlinien für die Behandlung politischer Kommissare*)

²⁷⁶ J. FÖRSTER, *Barbarossa Revisited*, s. 24-25; Guido KNOPP, *Stalingrad. Peklo na Volze*. Praha, 2005, s. 52-53; W. MASER, *Adolf Hitler*, s. 39-40.

²⁷⁷ Jedním ze stěžejních bodů obžaloby proti Alfredu Jodlovi a Wilhelmu Keitelovi v tzv. Norimberském procesu byla právě jejich spoluúčast na vydávání zločinných rozkazů.

²⁷⁸ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 247.

²⁷⁹ Guido Knopp uvádí, že během platnosti rozkazu o komisařích-za necelých jedenáct měsíců-bylo zastřeleno 7 000-8 000 politických pracovníků Rudé armády. Viz G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 141.

provádět. I když měl E. von Manstein o komisařích to nejhorší mínění, nechávat je popravit odporovalo jeho vojenské cti.²⁸¹ Heinz Guderian ve svých pamětech napsal, že rozkaz o komisařích k němu, veliteli 2. tankové skupiny, vůbec nedorazil. To znamená, že musel být zadržen už na velitelství skupiny armád Střed polního maršála F. von Bocka.²⁸²

Rozkaz o komisařích nakonec A. Hitler, zejména na naléhání Alfreda Jodla, dne 5. května 1942 zrušil.²⁸³ Je otázkou, do jaké míry k tomu vedlo přesvědčení o morální nesprávnosti rozkazu a jak významný byl faktor, že se kvůli tomuto příkazu nechtěli komisaři vzdávat a vedli fanatický boj až do konce.

4. 1. 4. Oprávněnost útoku

Mezi německými generály převládal názor, že se Sovětský svaz chystal během roku 1941 na Třetí říši zaútočit, proto svůj atak považovali za preventivní a ospravedlnitelný. Toto přesvědčení je neopustilo ani po skončení války. I někteří historici souhlasí s názorem, že kdyby A. Hitler J. Stalina nepředběhl, Sovětský svaz by v blízké budoucnosti Německo napadl.²⁸⁴

Náčelník štábu pozemního vojska se už na jaře 1941 této možnosti obával. Dne 7. dubna 1941 si do deníku zapsal: „*Rozmístění ruských sil poskytuje námět k přemýšlení. Jestliže nebudeme věřit, že Rusové chtějí mír a sami by nikoho nenapadli, nemůžeme se ubránit obavě, že jejich rozmístění umožňuje rychlý přechod do ofenzivy. Tato možnost je pro nás velmi nepříjemná.*“²⁸⁵

Erich von Manstein ve svých pamětech uvedl, že SSSR by na Německo dříve či později pravděpodobně zaútočil. Litoval, že se po pádu Francie nepodařilo mezi Německem a Velkou Británií sjednat mír. Byl toho mínění, že Velká Británie udělala v té chvíli závažnou chybu, protože neodhalila, že SSSR byl pro nic větší nepřítel než Třetí říše.²⁸⁶ Posouzení, který z obou režimů byl horší, by snad objektivně mohly provést porobené národy střední Evropy, nikoli E. von Manstein jako zástupce jednoho z agresorů.

²⁸⁰ W. MASER, *Adolf Hitler*, s. 36-37.

²⁸¹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 248-249.

²⁸² H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 153-154.

²⁸³ Hans-Adolf JACOBESN, *The Kommissarbefehl and Mass Executions of Soviet Russian Prisoners of War*. In Helmut KRAUSNICK-Martin BROSZAT (eds.), *Anatomy of the SS State*. New York, 1968, s. 516-519; W. MASER, *Adolf Hitler*, s. 37.

²⁸⁴ Blíže k problematice P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 49-51; Viktor SUVOROV, *Všechno bylo jinak*. Praha 2008.

²⁸⁵ Franz HALDER, *War Journal of Franz Halder VI*. [USA] 1947, s. 57.

²⁸⁶ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 219-221.

I Wilhelm Keitel zastával názor, že se Sovětský svaz chystal v blízké budoucnosti na Třetí říši zaútočit. Vycházel při tom z rozestavení Rudé armády při začátku německé ofenzivy a z výsledků zajatých důstojníků.²⁸⁷

Rovněž Albert Kesselring jak v době plánování operace Barbarossa, tak i po skončení války zastával názor, že SSSR by při vhodné příležitosti Německo napadl. Svůj závěr učinil na základě rozmístění leteckých základen v blízkosti hranice a také na základě zpráv o vzrůstající vojenské výrobě v Sovětském svazu.²⁸⁸

Zda se Sověti opravdu chystali v blízké budoucnosti proti Třetí říši zaútočit, zatím zůstává otevřenou otázkou.²⁸⁹ Je prokazatelné, že Stalin pečlivě plnil dohodu o obchodní výměně.²⁹⁰ Poslední vlak s obilím přešel hranici ve 2 hodiny ráno dne 22. června 1941, pouhou hodinu před německým útokem.²⁹¹

4. 2. Od zahájení útoku ke krachu pod Moskvou

4. 2. 1. Počáteční úspěch

Den útoku byl po několika odkladech nakonec stanoven na 22. června 1941. V odborné literatuře se často uvádí, že posun zahájení plánu Barbarossa byl zapříčiněn operacemi v Jugoslávii a Řecku.²⁹² Tato tažení jistě svou roli hrála, ale generálové se shodují, že i kdyby k nasazení na Balkáně nedošlo, nepříznivé počasí by stejně dřívější začátek útoku na Sovětský svaz nedovolilo.²⁹³

Před zahájením války se Sovětským svazem byla všechna bojiště kromě východního podřízena přímo pod Vrchní velitelství Wehrmachtu, takže Vrchní velitelství pozemního vojska mělo pravomoc už jen v boji se SSSR. Toto opatření mělo velení pozemního vojska odlehčit,²⁹⁴ ve skutečnosti přispělo spíše k prohloubení nejasností v německém velení.

²⁸⁷ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 235-236, 242.

²⁸⁸ A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 102-104.

²⁸⁹ Někteří autoři se shodují s názory německých generálů, například Paul Carell. Viz P. CARELL, *Stalingrad*, s. 151.

²⁹⁰ Od 10. února 1940 do 22. června 1941 dodal Sovětský svaz Německu 1,5 milionu tun obilí, milion tun minerálních olejů, 2,7 tuny platiny a množství dalších surovin. Viz P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 14.

²⁹¹ J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 180.

²⁹² Tažení proti Řecku bylo do plánů na rok 1941 zařazeno na žádost italských spojenců, kteří se zde dostali do potíží. Obsazení Jugoslávie Adolf Hitler nařídil poté, co v zemi byla svržena proněmecká vláda.

²⁹³ A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 105-106; B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 251-253.

²⁹⁴ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 263-264; G. MEGARGEE, *Triumph*, s. 69-70.

Německé jednotky se svými spojenci 22. června 1941 ve 3:15 středoevropského času překročily hranice po celé jejich délce.²⁹⁵ Překvapení pro Rudou armádu bylo naprosté. Wehrmachtu se v prvních týdnech ofenzivy podařilo dosáhnout ohromujících vítězství. Triumfů bylo dosahováno zdánlivě lehce, vše nasvědčovalo tomu, že by vše mohlo probíhat stejně jako v Polsku a Francii.²⁹⁶

V německém nejvyšším velení se pod dojmem obrovských ztrát Rudé armády šířil nezdravý optimismus. Náčelník štábu pozemního vojska Franz Halder si do deníku 3. července 1941 napsal: „*Celkově můžeme už teď říci, že se podařilo dokonale rozbít ruské armády západně od Dněpru a Dviny. (...) Snad nebudu přehánět, když napíšu, že tažení v Rusku bylo vyhráno během dvou týdnů. Samozřejmě to neznamena, že by bylo vše hotové. Obrovská geografická rozlehlost země a tvrdošíjný odpor, který je nám kladen, si naše síly bude vyžadovat ještě po mnoho týdnů.*“²⁹⁷ Třetí červencem byl 12. dnem tažení!

V podobném duchu si Hitlerův blízký spolupracovník Joseph Goebbels 9. července 1941 po rozmluvě se svým Vůdcem zapsal, že Wehrmacht sice ještě čeká řada těžkých bojů, ale že válka se Sovětským svazem už je v podstatě vyhraná.²⁹⁸

Rovněž Adolf Hitler byl více než optimistický. Podle Wilhelma Keitela nařídil již na přelomu července a srpna 1941 značné části kapacity válečného průmyslu, dosud pracujícího pro pozemní vojsko, přesměrovat ve prospěch námořnictva (šlo především o výrobu ponorek proti Velké Británii) a doufal, že ještě před koncem zimy bude moci rozpustit několik divizí.²⁹⁹

Téměř vše se jevilo dobře, generál F. Halder si 31. srpna 1941 do deníku zaznamenal statistiku porovnávající údaje o počtech mrtvých, raněných a nezvěstných v prvních dvou letech první a druhé světové války. Spokojeně konstatoval, že celkové ztráty Wehrmachtu nedosáhly ani sedminy obětí na straně císařské armády o 25 let dříve.³⁰⁰

²⁹⁵ Struktura vedení Wehrmachtu na východní frontě k 22. červnu 1941 viz příloha č. 3. Hranice překročilo 3,3 milionů vojáků s 3 200 tanky. Viz G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 86.

²⁹⁶ Skupina armád Sever dobyla po 4 dnech Daugavpils s důležitými mosty přes řeku Dvinu. Už 5. den ofenzivy se Wehrmachtu podařilo obsadit obchvatným útokem Minsk, v kotli západně od města bylo zajato přibližně 300 000 vojáků Rudé armády. U skupiny armád Jih byl postup pomalejší, neboť proti ní stála nejsilnější uskupení Rudé armády. Viz Nicholas BETHELL, *Útok na SSSR. Druhá světová válka*. Praha, 2000, s. 166-168; Norman DAVIS, *Europe at war 1939-1945. No Simple Victory*. Londýn 2007, s. 94-97; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 186-190; Janusz PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*. Praha, 2007, s. 494-503; J. TAYLOR, *Hitler*, s. 498-506; .

²⁹⁷ F. HALDER, *War Journal VI*, s. 196.

²⁹⁸ J. GOEBBELS, *Deníky 1940-1942*, s. 223.

²⁹⁹ J. GOEBBELS, *Deníky 1940-1942*, s. 258-259; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 256; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 466-467.

³⁰⁰ F. HALDER, *War Journal VII*. [USA], 1947, s. 57-58.

Vyskytly se ale i problémy. Především se projevilo podcenění síly SSSR v době plánování operace Barbarossa. Na schůzce s generály ze dne 4. srpna 1941 A. Hitler, zřejmě nechtěně, utrousil, že kdyby věděl o správnosti Guderianova odhadu počtu sovětských tanků, nezaútočil by. O podcenění síly SSSR věděl i Joseph Goebbels, 19. srpna si zapsal, že zejména odhad množství sovětské techniky Němci podcenili. V rozporu s předchozím tvrzením ale napsal, že i kdyby měl A. Hitler správné informace, Vůdcovo rozhodnutí, jak Goebbelsovi sdělil, by to nezměnilo.³⁰¹

Už v prvních týdnech tažení si generálové uvědomili, že už to nebudou výhradně oni, kdo bude válku řídit. Adolf Hitler začal do vedení operací zasahovat v mnohem větší míře, než tomu bylo v předchozím průběhu války. Franz Halder si 14. července 1941 zapsal, že „*Vůdcovo věčné vměšování do záležitostí, kterým nerozumí, začíná být nesnesitelné.*“³⁰² Tyto zásahy však zatím neměly výraznější důsledky.

Když byl 16. července dobyt Smolensk, zraky všech vojáků a velitelů skupiny armád Střed se, v souladu s představami Vrchního velitelství pozemního vojska, upíraly směrem k Moskvě.³⁰³ Proti jejich očekávání se ale postavil Adolf Hitler.

4. 2. 2. Odbočka na Kyjev

Po počátečních úspěších se znovu projevila nejednota mezi A. Hitlerem a Vrchním velitelstvím pozemního vojska. Operace se na celý měsíc téměř zastavily. Došlo ke střetu dvou protichůdných strategických koncepcí, který vyústil v konečný neúspěch operace Barbarossa. Jak k němu došlo?

Během tažení přišel A. Hitler s dalším důvodem, proč je nutné dobýt Leningrad: vyčištění Baltského moře od sovětského loďstva by umožnilo bezpečný dovoz švédské železné rudy a zásob pro skupinu armád Sever po jeho hladině. Rovněž na jihu bylo podle A. Hitlera třeba dobýt poloostrov Krym, aby z něj Sověti nemohli podnikat nálety na klíčová rumunská ropná pole.³⁰⁴

³⁰¹ J. GOEBBELS, *Deníky 1940-1942*, s. 245, H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 192; D. IRVING, *Göring*, s. 392; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 191-192.

³⁰² H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 140-141; F. HALDER, *War Journal VI*, s. 239.

³⁰³ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 69-70.

³⁰⁴ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 259; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 187, 192. Předpoklady Adolfa Hitlera se ukázaly jako chybné. I když se Němcům nikdy nepodařilo Leningrad dobýt, sovětské námořnictvo se v Baltském moři větších akcí neodvážilo. Rovněž rumunská ropná pole nezaznamenala škody, které by stály za zmínku, i když byl Krym obsazen až v létě roku 1942. Viz J. TAYLOR, *Hitler*, s. 526.

Vojenská elita se Hitlerově myšlence na odklon od Moskvy všemožně vzpírala. Franz Halder v soukromém dopise ze dne 28. července 1941 napsal: „*Zase si (A. Hitler) hraje na velkého válečníka a obtěžuje nás tak absurdními nápady, že dává v sázku všechno, čeho naše úžasné operace zatím dosáhly. Rusové se na rozdíl od Francouzů nevzdávají, i když je takticky porazíme; je zapotřebí je jednoho po druhém pobít v terénu, který je napůl les a napůl bažiny, což ovšem vyžaduje čas, a jeho nervy to nevydrží. Nyní musím za ním chodit obden. Čekají mě hodiny tlachání a výsledkem je, že existuje jen jeden jediný člověk, který rozumí tomu, jak se vedou války...*“³⁰⁵

Dne 4. srpna 1941 se pod vedením Adolfa Hitlera konala důležitá porada nejvyššího velení. Všichni přítomní generálové ze skupiny armád Střed se vyjádřili pro pokračování ofenzivy na Moskvu. Adolf Hitler jim oznámil, že v dané chvíli je pro něj nejdůležitějším cílem Leningrad a váhá mezi pokračováním útoku na Moskvu a odklonem části útočných sil skupiny armád Střed na jih za účelem dobytí Ukrajiny.³⁰⁶

A. Hitler další dva týdny přemýšlel o směru dalšího postupu, svou roli zřejmě sehrála i jeho zdravotní indispozice.³⁰⁷ Až 21. srpna 1941 vydal rozkaz. Sděloval, že hlavním cílem, kterého má být „*dosaženo před začátkem zimy, není dobytí Moskvy, ale obsazení Krymu, průmyslové a uhelné oblasti Doněck a podvázání ruského přísunu ropy z oblasti Kavkazu, na severu pak obklíčení Leningradu a spojení s Finy.*“³⁰⁸ Došlo tedy k prosazení Hitlerových představ z doby plánování operace Barbarossa a jeho směrnice č. 21 a odsunutí koncepce Vrchního velitelství pozemního vojska do ústraní. Náčelník štábu pozemního vojska Franz Halder navrhl W. von Brauchitschovi, aby podali rezignaci, ale W. von Brauchitsch jeho nápad odmítl s tím, že by je A. Hitler stejně nenechal odejít.³⁰⁹ V Halderově deníku o uvažované rezignaci zmínka není.

Dne 23. srpna 1941 přiletěl náčelník štábu pozemního vojska Franz Halder na velitelství skupiny armád Střed, aby k nelibosti všech velitelů i své vlastní seznámil přítomné s Hitlerovým rozkazem. Generálové se shodli, že takový postup nutně povede

³⁰⁵ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 441-442.

³⁰⁶ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 191-192; J. TAYLOR, *Hitler*, s. 506-507.

³⁰⁷ Ze záznamů doktora Morella vyplývá, že A. Hitlera od počátku srpna trápila úplavice. Hitler byl podle Morella v tomto období velmi popudlivý a nedokázal se plně soustředit na práci. Viz D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 99-103.

³⁰⁸ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 205; F. HALDER, *War Journal VII*, s. 59-60; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 102-103; J. TAYLOR, *Hitler*, s. 510-512.

³⁰⁹ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 273-274; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 194-195.

k zimnímu tažení. Velitel skupiny armád F. von Bock vyslal po domluvě s F. Halderem generála Guderiana k A. Hitlerovi, aby se pokusil Vůdcovo rozhodnutí zvrátit.³¹⁰

H. Guderian argumentoval významem Moskvy jako dopravního, politického i průmyslového centra, navíc uváděl i psychologický efekt pro morálku německých jednotek, kdyby útočily na tak významný cíl. Tím nejdůležitějším pro Guderiana bylo definitivní zničení Rudé armády stojící před Moskvou. A. Hitler proti Guderianovým argumentům postavil „životně důležitou“ potravinovou a surovinovou základnu Ukrajiny a nutnost dobýt Krym s jeho letišti. A. Hitler použil větu, kterou v dalším průběhu války mnohokrát opakoval: „*Moji generálové nerozumějí válečnému hospodářství.*“³¹¹ Debata vyústila v Hitlerův kategorický rozkaz o útoku směrem na jih, na Kyjev.

H. Guderian vyčítal svým nadřízeným, W. von Brauchitschovi i F. Halderovi, kteří zastávali stejné názory jako on, že ho na setkání s A. Hitlerem nedoprovodili a nepodpořili. Generál Guderian se ocitl v diskusi sám v opozici proti A. Hitlerovi a jeho štábu (W. Keitelovi, A. Jodlovi a dalším).³¹² Sám F. Halder se chtěl schůzky zúčastnit, ale nebyl A. Hitlerem přizván.³¹³ Podle W. Keitela tato roztržka ještě více podkopala Hitlerovu důvěru v nejvyšší vojenské velení.³¹⁴

Heinz Guderian ve svých pamětech vzpomínal na duševní rozpoložení Franze Haldera, napsal, že byl svědkem jeho nervového zhroucení.³¹⁵ Vedle dlouhodobého vypětí za Halderovým stavem stálo zřejmě memorandum, které A. Hitler Vrchnímu velitelství pozemního vojska zaslal 22. srpna. Vůdce obviňoval velitelství z neuposlechnutí jeho přání a nedostatečně silného vedení operací. Kvůli memorandu se F. Halder s A. Hitlerem těžce pohádal.³¹⁶

Generálové se sice neradi, ale přece jen podřídili Hitlerovu rozkazu a udělali vše pro jeho splnění. Dne 25. srpna zahájil H. Guderian se svou 2. tankovou armádou postup na jih a 14. září se spojil s 1. tankovou skupinou skupiny armád Jih. Tato dvě ramena kleští v oblasti Kyjeva obklíčila okolo milionu vojáků Rudé armády a dosáhla tak velikého

³¹⁰ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 77-79; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 200-201; F. HALDER, *War Journal VII*, s. 62.

³¹¹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 204; J. TAYLOR, *Hitler*, s. 512-515.

³¹² H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 201-205.

³¹³ F. HALDER, *War Journal VII*, s. 61.

³¹⁴ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 260.

³¹⁵ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 204-205.

³¹⁶ F. HALDER, *War Journal VII*, s. 61.

taktického vítězství. Likvidace kotle trvala až do 26. září, což výrazně zdrželo další operace německé armády.³¹⁷

4. 2. 3. Operace Tajfun – útok na Moskvu

Po skončení bojů okolo Kyjeva se Vrchní velení pozemního vojska se souhlasem Adolfa Hitlera vrátilo k vytouženému útoku na Moskvu.³¹⁸ Je třeba poznamenat, že ne všichni němečtí generálové na východní frontě byli pro postup na hlavní město, jmenujme například velitele zbylých dvou skupin armád Gerda von Rundstedta a Wilhelma von Leeba, ti navrhovali přestávku v bojích a přípravu zimních pozic.³¹⁹

Útok byl zahájen 30. září. Cílem byl oboustranný obchvat 3. a 4. tankovou skupinou ze severu a 2. tankovou armádou z jihu. Zpočátku vše probíhalo podle německých představ, u Vjazmy a Brjanska se v první dekádě října podařilo obklíčit a zničit devět sovětských armád se 700 000 mužů. Období nepříznivého počasí však dočasně zastavilo další operace.³²⁰

Dne 12. listopadu 1941 přednesl náčelník štábu pozemního vojska Franz Halder přesné plány pro další ofenzivu. Cíle, které A. Hitler osobně stanovil, byly následující: dobytí Moskvy a oblastí na východ od ní, 2. tanková armáda měla dosáhnout města Gorkij,³²¹ které leží 400 km na východ od Moskvy na řece Volze. Ofenziva, jak Němci doufali poslední, se rozeběhla 16. listopadu, kdy země zamrzla a umožnila snazší pohyb vozidel.³²²

Krátce po obnovení postupu proti Moskvě se na jižním křídle objevila předzvěst budoucí krize, přišla na konci listopadu. Skupina armád Jih se dostala v Rostově na Donu do neudržitelné situace. Velitel skupiny armád Gerd von Rundstedt nařídil stažení na vhodnější obrannou linii i přes zákaz A. Hitlera. Za to byl dne 30. listopadu 1941 odvolán. A. Hitler po pozdějším podrobném zhodnocení Rundstedtovy situace jeho jednání označil za správné, ale do funkce už ho nevrátil.³²³ Sám Gerd von Rundstedt na tehdejší události

³¹⁷ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 88-89; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 192-195; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 513-516.

³¹⁸ A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 114-116; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 109.

³¹⁹ Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 94; B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 283; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 202-207.

³²⁰ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 88-89; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 520-523; J. TAYLOR, *Hitler*, s. 515-521.

³²¹ V současnosti nese město jméno Nižnij Novgorod, název Gorkij platil v letech 1932 až 1991.

³²² P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 131-134; J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 104-107; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 252; Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 94; J. TAYLOR, *Hitler*, s. 521-525.

³²³ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 65; P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 246-247; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 487-488.

vzpomínal v rozhovoru s Basilem Liddell Hartem. Uvedl, že jeho odvolání bylo bezdůvodné, a rozhodnutí, za které byl sesazen, se nakonec ukázalo jako oprávněné.³²⁴

Wilhelm Keitel tehdejší události popsal z Hitlerova úhlu pohledu. Uvedl, že celá záležitost byla zapříčiněna chybnými Hitlerovými rozkazy, které G. von Rundstedta dovedly až do neudržitelných pozic v Rostově. Odvolání, které následovalo, hodnotil jako neopodstatněné a přičítal ho Hitlerově potřebě vždy najít jiného viníka neúspěchu než sebe.³²⁵ Polní maršál bohužel neuvedl, jestli A. Hitlera se svým názorem konfrontoval, soudě podle jeho povahy to nepovažuji za pravděpodobné.

Kvůli sílicímu sovětskému odporu a hlavně vyčerpání německých jednotek začal váznout i postup na Moskvu. Na konci měsíce listopadu generál Guderian usoudil, že jeho 2. tanková armáda už není schopna dále postupovat, a naléhal na Vrchní velitelství pozemního vojska, aby mu dovolilo přejít do obrany. Jeho hlášení bylo odmítnuto a bylo mu nařízeno pokračovat v postupu.³²⁶ Na konci listopadu pochopil i velitel skupiny armád Střed Bock beznadějnost jeho útoku a 1. prosince psal Halderovi, aby mu povolil stažení. Nebyl vyslyšen.³²⁷ H. Guderian uvedl, že jak Vrchní velitelství Wehrmachtu, tak pozemního vojska nedokázala v té chvíli správně zhodnotit reálnou situaci na frontě.³²⁸

Nejblíže k Moskvě se dostaly jednotky 3. a 4. tankové skupiny, nacházely se asi 29 km severně od centra města, ale pod náporem Rudé armády se musely 5. prosince stáhnout.³²⁹ V noci z 5. na 6. prosince musela i Guderianova 2. tanková armáda přejít po neúspěšném útoku na Tulu jižně od Moskvy do obrany. Dne 10. prosince napsal H. Guderian manželce: „Protivníka, rozlohu jeho země a záludnost klimatu jsme hodně podcenili a to se teď mstí. Je jen dobře, že jsem alespoň já 5. 12. z vlastního rozhodnutí ukončil boje, protože jinak by byla katastrofa neodvratitelná.“³³⁰ Nakonec i u 4. armády ve středu útočícího uskupení donutila Rudá armáda jejího velitele Günthera von Klugeho k ukončení útočných akcí a k přechodu do obrany.³³¹ Tak skončil pokus Wehrmachtu o dobytí hlavního města Sovětského svazu během druhé světové války.

³²⁴ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 281.

³²⁵ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 270-271.

³²⁶ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 257.

³²⁷ Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 96.

³²⁸ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 261.

³²⁹ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 107-109; Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 96.

³³⁰ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 262-267.

³³¹ Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 97.

4. 2. 4. Rozkaz o neustupování

Situace hrozila přerůst v katastrofu. A. Hitler reagoval 18. prosince 1941 vydáním rozkazu o udržení pozic. „*S osobním nasazením hlavních velitelů, velitelů útvarů a důstojníků přinutit vojsko k fanatickému odporu na pozicích, bez ohledu na průnik nepřítele na křídlech a v týlu.*“ nařídil A. Hitler.³³²

Tento rozkaz vyvolal u frontových velitelů ostrý nesouhlas. Ti, kteří ho dávali až příliš najevo nebo se mu dokonce vzpřičili, museli počítat s Hitlerovými protiopatřeními.

Jednou z nejvýraznějších postav, která se Hitlerovi otevřeně postavila, byl H. Guderian. Na setkání s Vůdcem dne 20. prosince se snažil Hitlerův rozkaz zvrátit, ale nedostalo se mu porozumění. Generál H. Guderian navrhoval stažení na vhodnou obrannou linii, ale A. Hitler znovu nařídil odpor na místě. Na Guderianovu námitku, že si to vyžádá zbytečné oběti, Vůdce odpověděl: „*Myslíte, že granátníkům Fridricha Velikého se chtělo zemřít?*“³³³ *Také chtěli žít, a přesto měl král právo požadovat po nich, aby své životy obětovali. Já se také cítím oprávněn požadovat od každého německého vojáka, aby obětoval život.*“ A. Hitler potom H. Guderianovi vyčítal, že je příliš blízko událostem, proto se nechává nepřiměřeně ovlivnit utrpením svých vojáků. Doporučil H. Guderianovi, aby si udělal větší odstup, přičemž tvrdil, že může věci z dálky vyhodnotit přesněji.³³⁴

Na tuto událost vzpomínal i Wilhelm Keitel, který uvedl, že zastával stejný názor jako A. Hitler, a vyjádřil se o H. Guderianovi jako o neposlušném a tvrdohlavém muži. Debata nepřinesla žádný hmatatelný výsledek, jak A. Hitler, tak H. Guderian zůstali ve svých stanoviscích pevní. „*Tohoto muže jsem nepřesvědčil,*“ řekl A. Hitler W. Keitelovi, když generál H. Guderian opouštěl místnost.³³⁵ Výsledek na sebe nenechal dlouho čekat, dne 26. prosince 1941 byl H. Guderian odvolán z funkce velitele 2. tankové armády³³⁶ a převelen do zálohy.³³⁷

Rovněž velitel 4. tankové skupiny Erich Höpner otevřeně kritizoval A. Hitlera za „civilní velení.“ Po celý prosinec a počátkem ledna 1942 se snažil získat povolení

³³² G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 117.

³³³ Adolf Hitler zde narážel na událost z bitvy u Kolína vybojované v roce 1757 v rámci tzv. sedmileté války. Pruský král Fridrich Veliký (1712-1786) tehdy povzbuzoval své vojáky pokřikem „Prasata, copak chcete žít věčně?“ Fridrich Veliký byl jedním z největších Hitlerových vzorů, v myšlenkách se k jeho osudu obracel zejména v posledních měsících druhé světové války. Viz H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 424; H. PICKER, *Hitlerovy rozhovory*, s. 122.

³³⁴ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 270-272.

³³⁵ TAMTÉŽ, s. 274.

³³⁶ Joseph Goebbels označil Heinze Guderiana za viníka porážky před Moskvou. Podle Goebbelsova mínění právě H. Guderian zbytečně ustoupil a jeho počínání pak s sebou strhlo celou frontu. Viz J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 264.

³³⁷ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 266-267; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 276.

k nutnému ústupu z neudržitelných pozic severně od Moskvy, ale nebylo mu vyhověno. Dne 8. ledna 1942 už E. Höpner považoval situaci za neřešitelnou a na vlastní zodpovědnost nařídil ústup. Höpnerovo rozhodnutí A. Hitlera velice rozčílilo, byl iritován generály, kteří odmítali plnit jeho rozkazy.³³⁸ Vůdce nařídil Höpnerovo odvolání a propuštění z armády, navíc mu byla odebrána penze a bylo mu zakázáno nosit uniformu a vyznamenání. Právníci Vrchního velitelství pozemního vojska našli tolik odvahy, aby A. Hitlerovi sdělili, že na taková opatření nemá právo, proto A. Hitler tato opatření odvolal.³³⁹

Dalším příkladem tvrdého postupu proti generálům, kteří neuposlechli rozkazu o neustupování, byl osud generála Hanse von Sponecka.³⁴⁰ Dne 26. prosince 1941 se Sověti vylodili v oblasti působnosti Sponeckova sboru na Kerčském poloostrově.³⁴¹ Generál H. von Sponeck požádal svého nadřízeného, velitele 11. armády Ericha von Mansteina, o povolení ústupu z hrozícího obklíčení, ten ji zamítl a nařídil vylodění zlikvidovat. Navzdory tomu se H. von Sponeck rozhodl stáhnout na linii, kterou podle něj mohl lépe bránit. Adolf Hitler nařídil Sponeckovým jednotkám odebrat všechny pocty a vyznamenání. Osud generála H. von Sponecka byl ještě krušnější.³⁴²

Je třeba podotknout, že ne všechny armádní elity a další účastníci tehdejších událostí považovali Hitlerův rozkaz o neustupování za chybný. Polní maršál W. Keitel i po válce hodnotil Vůdcův postoj jako správný, dokonce jediný možný. Podle W. Keitela by si každé stažení nutně vyžádalo ztrátu těžkých zbraní a materiálu, jednotky by pak byly neschopné odporu a situace by vyústila v bezhlavý ústup podobně jako v roce 1812.³⁴³ Byla to jen Hitlerova duševní síla, vytrvalost a nesmiřitelná tvrdost, které zabránily katastrofě, do které „úzkoprsé a egoistické vedení skupiny armád Střed“ vedlo svá vojska, mínil polní maršál Keitel.³⁴⁴

³³⁸ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 273-274; J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 120-124; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 277.

³³⁹ Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 105-108.

³⁴⁰ Hans von Sponeck (1888-1944) byl německý generálporučík. Na východní frontě velel nejprve 22. pěší divizi a poté XXXXII. armádnímu sboru.

³⁴¹ Kerčský poloostrov je východní výběžek Krymského poloostrova, odděleného od Tamanského poloostrova pětikilometrovou Kerčskou úžinou.

³⁴² Po ústupu byl velitelem armády E. von Mansteinem odvolán. Následně proti němu byl z nařízení A. Hitlera veden proces před válečným soudem pod předsednictvím Hermanna Göringa, který vynesl rozsudek smrti. Adolf Hitler tento verdikt změnil na pevnostní vězení. Nakonec byl H. von Sponeck přecijen popraven, stalo se tak na rozkaz H. Himmlera v červenci 1944. Sám Erich von Manstein ve svých pamětech zdůvodňoval Sponeckovo odvolání obavami, že nezvládne další vypjaté boje. Podle Mansteina tedy za nahrazením generála Sponecka nestálo neuposlechnutí rozkazu. Viz P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 238-242; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 332-328.

³⁴³ Wilhelm Keitel narážel na tragický ústup Napoleonovy armády od Moskvy. Napoleonovi se podařilo zachránit pouhý zlomek jeho vojska.

³⁴⁴ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 277, 279.

Ministr zahraničí J. von Ribbentrop svému italskému protějšku sdělil, že „*Hitlerův genius zvítězil nad ruskou zimou.*“³⁴⁵ Joseph Goebbels, příznačně pro svou osobu, připisoval rovněž všechny zásluhy za udržení fronty svému Vůdci. Naopak tvrdě kritizoval generalitu, která podle J. Goebbelse ztratila nervy. Ministr propagandy mínil, že většina důstojníků ve vyšším velení jsou starší pánové, kteří jsou fyzicky i psychicky vyčerpaní a na své úkoly nestačí.³⁴⁶

Polní maršál Rundstedt Hitlerův rozkaz schvaloval, ale poznamenal, že nebýt Hitlerovy tvrdohlavosti, vojsko se mohlo bez výraznějších ztrát stáhnout již dříve. Hitlerův rozkaz tedy označil za jakousi znouzectnost.³⁴⁷

Podle E. von Mansteina se Adolf Hitler domníval, že jeho rozkaz o držení všech pozic zachránil německé jednotky. Proto ho bez ohledu na katastrofální následky opakoval i v zimě 1942/1943 u Stalingradu a dále až do konce války.³⁴⁸

Německý historik Paul Carell tvrdil, že Hitlerův rozkaz byl oprávněný, podle Carella dal další průběh války Hitlerovi za pravdu.³⁴⁹ Rovněž britský dějepisec Liddell Hart soudil, že Vůdcův rozkaz byl v dané situaci správný, ale jeho opakování v pozdějších operacích se ukázalo jako osudové.³⁵⁰

Kvůli Hitlerově rozkazu o držení pozic se řada jednotek na přelomu let 1941 a 1942 dostala do obklíčení. Nejznámější byl tzv. kotel u Demjanska.³⁵¹ Většina obklíčených jednotek byla dříve či později vyproštěna. Tento fakt hrál důležitou roli ve víře 6. armády u Stalingradu ve vysvobození.³⁵²

Úspěšné letecké zásobování obklíčených jednotek v zimě 1941/1942 se rovněž stalo jedním z hlavních východisek pro rozkaz o udržení 6. armády ve Stalingradu. Někteří generálové po válce upozornili na podstatnou skutečnost, a to na vysoké ztráty Luftwaffe v dopravních letadlech během zásobování izolovaných jednotek. Zničené stroje, které nebyly v dostatečném počtu nahrazeny, chyběly o rok později u Stalingradu.³⁵³

³⁴⁵ G. CIANO, *Cianův deník*, s. 425.

³⁴⁶ J. GOEBBELS, *Deníky 1940-1942*, s. 305, 308-309, 332.

³⁴⁷ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 288.

³⁴⁸ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 17.

³⁴⁹ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 267-268.

³⁵⁰ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 287.

³⁵¹ V okolí Demjanska bylo obklíčeno šest německých divízi se 100 000 muži po téměř 13 měsících. Vojsko bylo úspěšně zásobováno leteckým mostem. Viz Jeff RUTHERFORD, *Life and Death in the Demiansk Pocket: The 123rd Infantry Division in Combat and Occupation*. Central European History 41, 2008 (3), s. 355-360.

³⁵² P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 283, 309.

³⁵³ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 291.

Situaci komplikovala i Hitlerova častá změna rozkazů. Například 4. armádě podle vzpomínek generála G. Blumentritta povolil A. Hitler částečný ústup, ale když se stahování rozeběhlo, přišel nový rozkaz, armáda nesměla ustoupit ani o krok.³⁵⁴

Heinz Guderian z neúspěchu vinil nejvyšší velení, protože prý nebylo schopno z hlavního stanu ve vzdáleném Východním Prusku situaci na frontě správně vyhodnotit a trvalo na splnění nedosažitelných cílů. Adolfu Hitlerovi zazlíval, že nepovolil ústup do vhodných obraných pozic a rozkázal bránit se na místě. Dne 16. prosince si H. Guderian zapsal: „*Lidé na vrchním velitelství Wehrmachtu, jež frontu nikdy neviděli, si o panujících poměrech nedokáží udělat představu. Pokaždé telefonicky vydávají neproveditelné rozkazy a odmítají všechny prosby a návrhy.*“³⁵⁵

Podle polního maršála E. von Kleista byla hlavní příčinou neúspěchu německé invaze zima, která přišla dříve, než bylo obvyklé. Gerd von Rundstedt s Kleistovým hodnocením souhlasil, vedlejší příčiny viděl ve špatném stavu silnic a železnic, který brzdil útočné operace.³⁵⁶

Je zajímavé, že i po konci války se polní maršál Keitel přikláněl na stranu Hitlerovy koncepce útoku na křídlech a z neúspěchu obviňoval Vrchní velitelství pozemního vojska, které podle W. Keitela podkopalo Hitlerovu koncepci.³⁵⁷ Keitelovo tvrzení je dalším důkazem toho, jaký vliv měla Hitlerova osobnost na lidi v jeho bezprostředním okolí. Zdá se, že Wilhelm Keitel se z Hitlerovy působnosti nevymanil ani po jeho smrti.

Celkové německé ztráty od překročení sovětské hranice dne 22. června 1941 do konce února 1942 se vyšplhaly nad jeden milion mužů.³⁵⁸

4. 2. 5. Krize v nejvyšším velení

Odvolávání se netýkalo jen vzpurných frontových velitelů. Došlo i na muže z nejvyšších pater vedení pozemního vojska s jejich vrchním velitelem v čele.

Už v listopadu 1941 postihl polního maršála W. von Brauchitsche infarkt. Jeho podlomené zdraví mu nedovolovalo plně čelit A. Hitlerovi a frustrace z Vůdcových rozhodnutí zase zhoršovala jeho stav. Nakonec W. von Brauchitsch usoudil, že další pokračování ve funkci vrchního velitele pozemního vojska není možné, a dne 6. prosince

³⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 288-290.

³⁵⁵ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 264-265, 268-269.

³⁵⁶ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 265.

³⁵⁷ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 261-263.

³⁵⁸ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 290.

1941 požádal o propuštění. K Brauchitschově odchodu dne 19. prosince 1941 opravdu došlo. Brauchitschův odchod byl všeobecně považován za přiznání jeho viny za neúspěch tažení, A. Hitlerovi tento stav vyhovoval.³⁵⁹

Franz Halder hodnotil vztah Adolfa Hitlera a svého nadřízeného W. von Brauchitsche v jeho posledních týdnech ve funkci vrchního velitele pozemního vojska velmi negativně. Dne 7. prosince 1941 si do deníku zapsal, že „*vrchní velitel (Brauchitsch) už není víc než pošťák, který doručuje Hitlerovy zprávy. Vůdce je, bez vědomí vrchního velitele, v přímém kontaktu s veliteli skupin armád. Ale nejhorší ze všeho je, že nejvyšší velení (Adolf Hitler a jeho štáb) nereálně hodnotí situaci, v jaké jsou naše jednotky, a spoléhá se na ubohé látání, když by mohla pomoci jen velká rozhodnutí (řízený ústup – pozn. autora).*“³⁶⁰

Joseph Goebbels o W. von Brauchitschovi soudil, že nedorostl velkým úkolům, byl příliš ukvapený a chyběla mu fantazie. Podle J. Goebbelse A. Hitler o jeho výměně uvažoval už v září 1941,³⁶¹ ale uprostřed probíhajícího tažení to Vůdce nepovažoval za vhodný krok.³⁶² K Brauchitschově odstoupení Wilhelm Keitel napsal, že polní maršál Brauchitsch věděl, že bude považován za viníka porážky, ale při svých zdravotních problémech by už dále nedokázal Hitlerovi vzdorovat.³⁶³

A. Hitler vybral na Brauchitschovo místo toho nejschopnějšího muže, kterého podle něj mělo Německo k dispozici – sebe. Nyní ve své osobě soustředil funkce kancléře, prezidenta, vrchního velitele Wehrmachtu i pozemního vojska. Štáb Vrchního velitelství pozemního vojska byl degradován podobně jako Vrchní velitelství Wehrmachtu na pouhého vykonavatele Hitlerových příkazů bez zásadních rozhodovacích pravomocí. Den odchodu W. von Brauchitsche lze označit za poslední, kdy ještě měla německá pozemní armáda zbytky tradiční profesionální nezávislosti. Měřítka Hitlerova velení se nyní podstatně zvětšilo, z nejvyšších pater – vyhlášení války, volba cílů tažení – se dostal na úroveň skupin armád i jednotlivých armád, rozhodoval o operačních a taktických otázkách.³⁶⁴

Svá místa museli opustit i další generálové. Polní maršál F. von Bock odešel ze zdravotních důvodů³⁶⁵ z čela skupiny armád Střed 18. prosince a nahradil ho polní maršál

³⁵⁹ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 489-490; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 118; B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 292-293; G. MEGARGEE, *Triumph*, s. 70-71.

³⁶⁰ F. HALDER, *War Journal VII*, s. 206.

³⁶¹ Patrně se jednalo o výsledek rozporů ze srpna 1941 vyvolané přesměrováním těžiště útoku z pásma skupiny armád Střed na jih ke Kyjevu.

³⁶² J. GOEBBELS, *Deníky 1940-1942*, s. 252.

³⁶³ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 274.

³⁶⁴ C. BARNETT, *Hitlerovi generálové*, s. 25; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 119-120.

³⁶⁵ V Bockově případě se opravdu jednalo o zdravotní důvody. Hitlerovu důvěru úplně neztratil a po dovolené byl 16. ledna 1942 znovu povolán, tentokrát do čela skupiny armád Jih.

G. von Kluge. Poslední z původních velitelů skupin armád, Wilhelm von Leeb, byl nahrazen 16. ledna 1942 Georgem von Küchlerem. Rovněž odchod polního maršála Leeba přičítal Wilhelm Keitel Hitlerově potřebě najít obětní beránky.³⁶⁶

Tak bylo zakončeno zemětřesení v nejvyšších patrech vedení pozemního vojska. Adolf Hitler i další špičky nacistického režimu³⁶⁷ ztratili důvěru ve schopnosti svých generálů. V budoucnu si už Vůdce do vedení operací nenechával příliš zasahovat.

4. 2. 6. Zimní vybavení

Často zmiňovanou okolností průběhu operace Barbarossa byla chybějící zimní výbava frontových jednotek. Když udeřily mrazy, nescházelo jen teplé oblečení, ale i další nutné vybavení pro boj za nízkých teplot. Nástavce na pásy tanků, které by umožňovaly jízdu po zmrzlé zemi, ještě nedorazily stejně jako chemikálie proti zakalování optiky a zamrzání provozních tekutin. Vojáci si pomáhali, jak mohli. Nejběžněji si opatřovali teplé oblečení a obuv od padlých sovětských vojáků.³⁶⁸ Přitom frontovní velitelé urgovali dodání zimní výstroje už během srpna a září 1941.³⁶⁹

Toto zanedbání bývá kladeno za vinu Adolfu Hitlerovi a jeho podcenění SSSR, ale jak bylo dokázáno, nebyl to jen A. Hitler, kdo Sověty podcenil. Podle Heinze Guderiana nedostatek zimního oblečení u pozemního vojska zavinilo jeho vrchní velitelství, nikoli A. Hitler. Zdůvodňoval to tím, že Luftwaffe i Waffen-SS byly zásobeny dobře. Tato chyba byla podle Guderiana zapříčiněna přílišným optimismem vrchního velitelství, které předpokládalo, že do příchodu zimy budou útočné operace ukončeny.³⁷⁰

A. Hitler se již během léta informoval u vrchního ubytovatele pozemní armády, zda je všechno zimní vybavení připraveno,³⁷¹ z jeho strany tedy zdánlivě k zanedbání nedošlo. Otázkou je, s kolika jednotkami pro zimní období A. Hitler a Vrchní velitelství pozemního vojska počítali, protože zimní vybavení na frontě bylo, ale jen pro část svazků.

³⁶⁶ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 271-272; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 206.

³⁶⁷ Krizi v německém velení reflektoval i Hermann Göring. Na schůzce s Mussolinim na konci ledna 1942 dal najevo, že se zlobí na „generály z armády, kteří jsou vlašští nacisté nebo jimi vůbec nejsou.“ Viz G. CIANO, *Cianův deník*, s. 394.

³⁶⁸ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 141-142, 249-250; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 252-253; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 112-115.

³⁶⁹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 239; A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 117.

³⁷⁰ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 237-240; A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 117.

³⁷¹ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 477.

4. 3. Od krachu před Moskvou k pádu Stalingradu

4. 3. 1. Německá ofenziva v roce 1942

Německému vojsku se podařilo kritickou situaci v zimě 1941/1942 zvládnout, ale s obtížemi. Ještě než skončily poslední obranné boje, Adolf Hitler začal plánovat další ofenzivu,³⁷² která měla konečně přivést Sovětský svaz ke zhroucení. Vůdce byl přesvědčen, že teď, když už ho nemohou brzdit muži v čele pozemního vojska, toho dosáhne.

V momentě, kdy se postavil do čela Vrchního velitelství pozemního vojska, už pouze nestanovoval cíle jednotlivých tažení, ale plánoval i jejich průběh. Vrátil se ke svému konceptu, to znamená ponechat hlavní město Moskvu stranou a soustředit se na hospodářsky důležité oblasti protivníka. Vůdce se rozhodl pro útok v jižní části SSSR. Cílem bylo dosažení oblasti Stalingradu, kde měla být přerušena vodní doprava po Volze a poté obsazen Kavkaz s jeho ropnými poli.³⁷³

Adolf Hitler byl ve svých myšlenkách podporován svým štábem, Wilhelm Keitel i po válce označoval Hitlerův plán za geniální.³⁷⁴ Naopak náčelník generálního štábu Franz Halder nebyl Hitlerovým plánem příliš nadšen, neboť se obával, že síly Wehrmachtu po ztrátách utrpěných během východního tažení nebudou stačit na tak rozsáhlé útočné operace. Raději by přenechal iniciativu Sovětům a počkal, až se vyčerpají. Když už Halder uvažoval o ofenzivě, zvolil by za cíl Moskvu.³⁷⁵

Franzi Halderovi se nepodařilo Hitlerův názor změnit, musel proto vypracovat plán podle Vůdcových představ. Dne 28. března 1942 A. Hitler schválil základní rysy operačního plánu pod krycím názvem Modrý. Operace měla dvě hlavní části, v první fázi mělo dojít ke klasickému obchvatu dvou útočných ramen kleští, které by se spojily západně od Stalingradu³⁷⁶ a zničily sovětské síly mezi řekami Don a Doněc. Potom, slovo „potom“ je pro vývoj celého tažení velmi důležité, měl útok pokračovat na jih, na Kavkaz, na sovětská ropná pole.³⁷⁷

Adolf Hitler nebyl spokojen s tím, jak volně vrchní velitelství stanovovala podřízeným svazkům jejich úkoly, požadoval, aby rozkazy byly formulovány striktně. Když se mu A. Jodl

³⁷² Plány byly připravovány už od poloviny března 1942. Viz W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 284.

³⁷³ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 283-284.

³⁷⁴ J. GOEBBELS, *Deníky 1940-1942*, s. 337; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 295.

³⁷⁵ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 9-10, 12-13.

³⁷⁶ V plánu Modrý ani v Hitlerově směrnicí č. 41 se nehovoří o tom, že by město Stalingrad muselo být obsazeno, mělo být vyřazeno dalekonosnými zbraněmi jako zbrojní a dopravní centrum.

³⁷⁷ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 13-14.

snažil oponovat, Vůdce se rozhodl, že znění plánu stanoví sám. Učinil tak ve směrnici č. 41 (viz příloha č. 3).³⁷⁸

A. Hitler se nepoučil z chyb při plánování operace Barbarossa, opakoval stejnou chybu – podcenil sílu SSSR. V úvodu směrnice č. 41 sice správně píše, že Sovětský svaz „*utrpěl těžké ztráty na životech a materiálu,*“ ale jeho tvrzení, že „*během zimy zcela vyčerpal hlavní část svých rezerv určených k pozdějším operacím*“ se nezakládalo na reálném základě. Franz Halder si k tomu do deníku zapsal: „*když byl na to (podceňování Rudé armády – pozn. autora), vybuchl v záchvatu šíleného vzteku a zahrnul generální štáb hrubými výčitkami. Tato chronická tendence podceňovat schopnosti nepřátel nabývá groteskní podoby a začíná být nebezpečná. Situace je stále nesnesitelnější. Není zde prostor pro seriózní práci. Toto takzvané 'velení' je charakteristické nezdravým reagováním na momentální dojmy a totálním nepochopením velících mechanismů a jejich možností.*“³⁷⁹

Další Hitlerovou chybou, kterou udělal už ve směrnici č. 41, bylo nasazení spojeneckých vojsk jako samostatných armád.³⁸⁰ Vůdce nařizoval: „*k obsazení donské fronty, která se bude prodlužovat v průběhu operace, zasadit především spojenecké svazky. (...) Spojenecká vojska použít ve vlastních úsecích, a to tak, že nejdále na severu budou Maďaři, pak Italové a na jihovýchodě Rumuni.*“³⁸¹ K tomuto kroku A. Hitlera donutily politické důvody – musel pečovat o národní hrdost svých spojenců.³⁸²

Aby byl dostatečně blízko k ohnisku dění, přesunul A. Hitler svůj hlavní stan z Východního Pruska do Ukrajinské Vinice.³⁸³ Zdejší horké a suché klima mu vůbec nesvědčilo, na své podřízené působil podrážděným dojmem a reagoval nepřátelsky na každého ve svém okolí.³⁸⁴

Léto začalo německým vítězstvím v druhé bitvě u Charkova v květnu 1942, kdy se Wehrmachtu podařilo odvrátit nebezpečí sovětského průlomu a obklíčit pronikající jednotky. Zdálo se, že by se mohlo podařit navázat na úspěšné obklíčovací bitvy z prvního roku války. Polní maršál Keitel po válce připisoval zásluhy za vítězství v této bitvě přímo Adolfu

³⁷⁸ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 14-15.

³⁷⁹ F. HALDER, *War Journal VII*, s. 358.

³⁸⁰ Nižší bojeschopnost spojeneckých vojsk byla všeobecně známým faktem. Polní maršál E. von Kleist o Hitlerově záměru řekl: „*Varoval jsem ho, a druzí také, že spoléhat se na tato vojska je neuvážené, ale on o tom nechtěl slyšet. Řekl mi, že tyto spojenecké síly budou nasazeny pouze za účelem udržení křídla táhnoucího se podél Donu, mezi Voroněží a jeho jižním ohbím, a dále za Stalingrad až ke Kaspickému moři, což byly podle jeho slov nejsnáze uhájitelné sektory.*“ Viz B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 299.

³⁸¹ Za povšimnutí stojí, že vedle sebe nebyly postaveny jednotky Rumunska a Maďarska. Tyto země byly během druhé světové velmi zneprátené.

³⁸² P. CARELL, *Stalingrad*, s. 15.

³⁸³ Zpět do Rastenburgu se Vůdcův hlavní stan vrátil až 1. listopadu 1942.

³⁸⁴ H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 148-151; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 292; D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 114.

Hitlerovi, ve skutečnosti to byl náčelník štábu Franz Halder, který přišel s klíčovou myšlenkou obklíčit sovětské síly.³⁸⁵

První zádrhel polního tažení v roce 1942 přišel 19. června. Generál Georg Stumme³⁸⁶ velící XXXX. tankovému sboru poskytl svým podřízeným písemně, v rozporu s Hitlerovými nařízeními o utajení, základní informace o plánu Modrý. Jeden z důstojníků 23. divize se neprozřetelně vydal i s písemnými poznámkami na letecký průzkum bojiště, jeho letadlo se zřítilo a dokumentů se zmocnili Sověti. A. Hitler Stummeho odvolal z funkce a postavil ho před vojenský soud za příliš včasné a příliš dalekosáhlé vydání rozkazu. Soud pod předsednictvím říšského maršála Göringa vynesl rozsudek – 5 let vězení. Za generála Stummeho se poté přimlouvali polní maršálové Keitel³⁸⁷ a Bock, dokonce i sám Hermann Göring, zřejmě proto ho nechal A. Hitler po měsíci propustit.³⁸⁸ Nicméně Hitlerova nedůvěra ke generálům byla znovu prohloubena.

Po úniku části plánu Modrý se vedly diskuse, zda operaci raději nezrušit, ale nakonec bylo rozhodnuto, že se bude pokračovat. Útok začal 28. července. Jednotky Rudé armády ale nyní bojovaly jinak než v roce 1941. Kladly sice energický odpor, ale vždy, když hrozilo obklíčení, včas se stáhly.³⁸⁹ Tím se nepodařilo dosáhnout jednoho z dílčích operačních cílů plánu Modrý – zničit sovětská vojska.

Adolf Hitler žil stále v přesvědčení, že Rudá armáda je na konci se silami a její divize propadly panice a ustupují.³⁹⁰ Vůdce odmítal brát v úvahu zpravodajská hlášení náčelníka štábu pozemního vojska Franze Haldera, která tvrdila opak. Ze své chybné úvahy učinil Adolf Hitler osudný závěr, že bude moci dosáhnout dvou hlavních cílů tažení – obsazení prostoru Stalingradu a dobytí Kavkazu – zároveň, nikoli postupně.³⁹¹ Za tímto účelem byla skupina armád Jih rozdělena na dvě části, její velitel, polní maršál F. von Bock, s tímto záměrem

³⁸⁵ David GLANTZ, *Prelude to German Operation Blau: Military Operations on Germany's Eastern Front, April-June 1942*. *Journal of Slavic Military Studies* 20, 2007 (2), s. 178-189; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 287; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 222-223; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 578-581.

³⁸⁶ Georg Stumme (1886-1942) byl německý generál tankových vojsk. Bojoval v Polsku, Francii i Sovětském svazu. Po odvolání z čela XXXX. tankového sboru byl v záloze. Dne 20. září 1942 převzal velení tankové armády Afrika. Padl 24. října téhož roku v bitvě u El Alameinu.

³⁸⁷ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 288.

³⁸⁸ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 384-390; D. GLANTZ, *Prelude*, s. 211-215; G. KNOPP, *Stalingrad*, s. 77-79.

³⁸⁹ D. GLANTZ, *Prelude*, s. 202-211; P. CARELL, *Stalingrad*, s. 42-43.

³⁹⁰ Jedním z důsledků Hitlerova špatného hodnocení situace bylo přesunutí jádra 11. armády od skupiny armád Jih na sever k dobytí Leningradu na počátku srpna 1942. Tento rozkaz prosadil proti mínění velitele armády E. von Mansteina i náčelníka štábu Franze Haldera. Viz E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 355-356, 412-414.

³⁹¹ Franz Halder v poválečném rozhovoru s Basilem Liddell Hartem vyslovil domněnku, že Adolf Hitler vnitřně uvažoval o rozdvojení směru postupu už v raných fázích plánování operace Modrý. B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 308-309.

nesouhlasil, a proto byl odvolán. Dne 9. července nově vznikly skupina armád A v čele s polním maršálem Listem táhnoucí na Kavkaz a skupina armád B pod vedením polního maršála Weichse³⁹² s úkolem dosáhnout Stalingrad.³⁹³

Rozdělení útoku do dvou navzájem kolmých směrů bylo zásadní chybou, proti které se stavěla většina generálů. Výsledkem tohoto opatření bylo snížení útočného potenciálu Wehrmachtu a krize v zásobování obou skupin armád.³⁹⁴ Franz Halder se Vůdce snažil od tohoto kroku odradit, ostře se kvůli tomu pohádali, ale ke změně nedošlo.³⁹⁵

Podle Heinze Guderiana udělal Adolf Hitler v červenci 1942 stejnou chybu, jako o rok dříve, to znamená, že se snažil dosáhnout politických a hospodářských cílů, aniž by zničil vojenskou sílu protivníka. Rozdělení směru postupu bylo podle Guderiana zásadním omylem, který ještě umocnilo přecenění bojeschopnosti německých a spojeneckých jednotek.³⁹⁶

Nicméně postup dále pokračoval, skupina armád A dospěla ke Kavkazu³⁹⁷ a skupina armád B dosáhla 23. srpna svou 6. armádou Volhy v oblasti Stalingradu – dostala se na linii, která byla v plánu Barbarossa určena jako konečná. Německo bylo v tu dobu v největším rozmachu, obsadilo území, na kterém Sovětský svaz produkoval třetinu své průmyslové a polovinu zemědělské produkce.³⁹⁸ Wehrmachtu se však během tažení nepodařilo uštvřit Rudé armádě zásadní porážku, Adolf Hitler tuto skutečnost odmítal vzít na vědomí. Franz Halder si 24. srpna zapsal: „*Ostrý střet (s Vůdcem) o interpretaci situace na frontě, kde vidím velké nebezpečí pro naše síly.*“³⁹⁹ Vojenská moc Sovětského svazu zůstala nezlomena.

³⁹² Maximilian von Weichs (1881-1954) byl německý polní maršál. Během druhé světové války velel 2. armádě v Polsku, Francii i Jugoslávii. V jejím čele bojoval i v Sovětském svazu. Dne 9. července byl jmenován velitelem skupiny armád B. Velitelství skupiny armád bylo v únoru staženo z fronty a jeho jednotky byly rozděleny mezi skupinu armád Střed a Jih. V červenci 1943 bylo Weichsovi svěřeno velení nad skupinou armád F na Balkáně, v jejím čele stál až do března 1945, kdy byl penzionován. Byl obviněn z válečných zločinů, ale kvůli špatnému zdravotnímu stavu nebyl odsouzen.

³⁹³ D. GLANTZ, *Prelude*, s. 215; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 223-225; G. KNOPP, *Stalingrad*, s. 26-27.

³⁹⁴ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 59-60; J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 91; B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 303-304.

³⁹⁵ F. HALDER, *War Journal VII*, s. 359-360.

³⁹⁶ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 280-281.

³⁹⁷ Dne 21. srpna 1942 stanuli vojáci německého Wehrmachtu na nejvyšší hoře Kavkazu Elbrusu.

³⁹⁸ Ladislav SKOKAN, *Historickogeografický úvod do regionální geografie*. Ústí nad Labem 2000, s. 53.

³⁹⁹ F. HALDER, *War Journal VII*, s. 382.

4. 3. 2. Krize mezi Adolfem Hitlerem a Alfredem Jodlem

Na kavkazské frontě se počátkem září postup skupiny armád A zastavil.⁴⁰⁰ Polní maršál W. List hlásil, že na další pokračování chybí jeho jednotkám síly. Adolf Hitler tomu odmítal uvěřit, proto poslal Alfreda Jodla, aby situaci na místě prověřil.

Generál Jodl se do hlavního stanu vrátil 7. září, A. Hitlerovi sdělil, že se shoduje s Listovým hodnocením, jednotky byly pro tak náročný úkol příliš slabé. Vůdce po Jodlově hlášení propukl, řečeno slovy Wilhelma Keitela, v „šileny záchvat vzteku.“ Generál Jodl si nenechal Hitlerovy útoky líbit a začal citovat Vůdcovy vlastní rozkazy, které zavedly skupinu armád A do svízelné situace. To Adolfa Hitlera ještě více rozzuřilo, tvrdil, že Jodl lže, nikdy prý takové instrukce nevydal. Nakonec Vůdce opustil místnost a několik hodin se neukázal.⁴⁰¹ Možná, že pravým důvodem Hitlerova vzteku bylo náhlé zjištění, že k dosažení kavkazských ropných polí, které mu mělo zajistit vítězství ve válce, nedojde.

Jednalo se o největší rozkol mezi A. Hitlerem a jeho štábem během druhé světové války. Důsledků bylo hned několik. Vůdce zrušil společné stolování s generály a až do 30. ledna 1943 odmítal Keitelovi a Jodlovi při pozdravu podat ruku. Adolf Hitler dokonce zamýšlel nahradit W. Keitela a A. Jodla polním maršálem Kesselringem a generálem Paulusem,⁴⁰² k tomuto opatření však nikdy nedošlo. Navíc byla od té chvíle všechna jednání zaznamenávána stenografy. Polní maršál List byl následujícího dne, 8. září 1942, odvolán a do čela skupiny armád A se postavil sám Adolf Hitler, což odporovalo všem zvyklostem v německé armádě.⁴⁰³ Do vedení operací se tato krize nijak nepromítla, cíl zůstával stejný, dobýt Kavkaz i Stalingrad zároveň.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Polní maršál E. von Kleist zastavení postupu vojsk skupiny armád A zdůvodňoval tím, že velká část jejich jednotek byla převelena k dobývání Stalingradu. Viz B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 301.

⁴⁰¹ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 77; J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 249-252; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 290-291; H. PICKER, *Hitlerovy rozhovory*, s. 507.

⁴⁰² Friedrich Paulus (1890-1957) byl německý polní maršál. Od počátku druhé světové války působil v různých štábních funkcích, podílel se i na vypracování plánu Barbarossa. V lednu 1942 byl jmenován velitelem 6. armády, aniž by předtím velel většímu armádnímu svazku, což bylo neobvyklé. V čele 6. armády se během roku probojoval až do Stalingradu, kde byl obklíčen a na konci ledna 1943 zajat. Vstoupil do Svazu německých důstojníků, kde vystupoval proti Adolfu Hitlerovi. Ze zajetí byl po válce propuštěn a dožil v NDR.

⁴⁰³ Hitlerovo přímé velení nad skupinou armád A trvalo až do 22. listopadu 1942, kdy ho nahradil polní maršál Kleist. Viz G. KNOPP, *Stalingrad*, s. 105.

⁴⁰⁴ H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 153-154; P. CARELL, *Stalingrad*, s. 77-78; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 291; G. KNOPP, *Stalingrad*, s. 173; B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 311-312; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 537.

4. 3. 3. Výměna na postu náčelníka generálního štábu pozemního vojska

Odrazem krize mezi A. Hitlerem a A. Jodlem a nejbližšími spolupracovníky byla i situace okolo náčelníka štábu pozemního vojska Franze Haldera.

Franz Halder dával k Hitlerově nelibosti jasně najevo, že německá ofenziva nedosahuje požadovaných cílů – sice byla obsazena rozsáhlá území, ale síla Rudé armády se nezmenšila. Generál Halder stále varoval před nebezpečím obklíčení, ale A. Hitler jeho názory odmítal, a i když spojeneckým svazkům příliš nedůvěřoval, doufal, že linie udrží. Franz Halder pravidelně Hitlerovi přednášel odhady počtu svazků, které měli Sověti ještě k dispozici, a množství produkce jejich zbrojního průmyslu, na Halderovy referáty A. Hitler reagoval velmi podrážděně a označoval je za pouhé fantazie. Adolf Hitler začal Franze Haldera označovat za pesimistu, který vidí vše černě a svým přístupem strhává i ostatní generály.⁴⁰⁵

Napětí mezi F. Halderem a Vůdcem se stále zvyšovalo a začalo narušovat jejich kooperaci. Dne 24. září byl generál Halder ze svého postu odvolán. Podle popisu Wilhelma Keitela si Franz Halder mlčky vyslechl Hitlerův výklad o nemožnosti jejich další spolupráce a se slovy „*Hlásím odchod.*“ v klidu opustil místnost.⁴⁰⁶

Do deníku si o tom F. Halder poznamenal: „*Po poradě o situaci rozloučení s Vůdcem: Mé nervy jsou opotřebované, také jeho nervy už nejsou delší dobu svěží. Musíme se rozloučit. Je nutno učít generální štáb fanatické víře v národní socialismus. Je rozhodnut vnutit svou vůli i armádě.*“⁴⁰⁷

Hledal se nový náčelník generálního štábu pozemního vojska. Wilhelm Keitel A. Hitlerovi doporučoval jmenování Ericha von Mansteina, ale toho Vůdce odmítl, protože ho prý potřeboval jako velitele v poli. W. Keitel tedy navrhl generála Pauluse, ale rovněž neuspěl, protože F. Paulus měl podle Hitlerových představ po dobytí Stalingradu nastoupit na Jodlovo místo – to byl další odraz krize v Hitlerově štábu. Nakonec si Vůdce vybral generála Kurta Zeitzlera.⁴⁰⁸

Wilhelm Keitel poznamenal, že K. Zeitzler byl jistě vynikající velitel, ale na post náčelníka štábu se nehodil. Spolupráci s Zeitzlerem nehodnotil příliš pozitivně.⁴⁰⁹ Heinz Guderian nového náčelníka štábu považoval za schopného muže. Oceňoval jeho odhodlání

⁴⁰⁵ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 292-293; B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 294-295.

⁴⁰⁶ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 244-245; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 294-295.

⁴⁰⁷ F. HALDER, *War Journal VII*, s. 397.

⁴⁰⁸ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 293-294.

⁴⁰⁹ TAMTÉŽ, s. 293-294, 303.

a odvalu vyjadřovat své mínění, i když bylo v rozporu s A. Hitlerem. Guderian litoval, že se Zeitzlerovi v jeho střetnutích s Vůdcem nepodařilo zvítězit.⁴¹⁰

4. 3. 4. Cesta do obklíčení

Skupina armád B podle rozkazu postupovala svou 6. armádou ke Stalingradu, v souladu s Hitlerovými rozkazy kryla své levé křídlo svazky spojenců. Boje ve Stalingradu se stále vlekly, rozhodujícího úspěchu se nedalo dosáhnout. Velitel armády F. Paulus i skupiny armád M. von Weichs na Vůdce apelovali, aby 6. armádu stáhl z nebezpečného prostoru, zničení města jako důležitého zbrojního a dopravního centra – tak jak to stálo ve směrnici 41 – bylo už přece dosaženo. Ukázalo se, že jméno Stalingrad nedovolí A. Hitlerovi město dobrovolně opustit.⁴¹¹

Adolf Hitler si už v září uvědomoval nebezpečí, které na boku skupiny armád hrozí, přesto nařídil stahování německých divizí z křídel a jejich nasazování do bojů ve Stalingradu a jejich nahrazování dalšími spojeneckými jednotkami.⁴¹² V první dekádě listopadu ze zpravodajských informací vyplývalo, že se před rumunskými armádami severně i jižně od Stalingradu soustřeďují velké síly Rudé armády, i Adolf Hitler nyní prohlédl záměr Sovětů. Generálové ho nabádali, aby odvolal dobývání Stalingradu a uvolněnými jednotkami vyztužil obranu, ale místo tohoto opatření pobízel Vůdce 6. armádu, aby co nejrychleji skoncovala s posledními obránci ve Stalingradu. Doufal, že uvolněné jednotky stihne nasadit k vyztužení obrany křídel včas.⁴¹³

Dne 19. listopadu přišlo to, čeho se všichni v německém velení obávali, sovětský útok⁴¹⁴ na rumunská uskupení kryjící křídla 6. armády. Rumunská obrana byla brzy prolomena a Rudé armádě už v cestě nestálo téměř nic. Velitel 6. armády Friedrich Paulus i jeho nadřízený, velitel skupiny armád B Maxmilian von Weichs, navrhovali ustoupit od Stalingradu a vyhnout se tak obklíčení. Adolf Hitler nařídil vyčkat. Pohrával si s myšlenkou ponechat 6. armádu na místě a v případě nutnosti ji zásobovat letecky podobně jako obklíčené jednotky u Demjanska a v jiných místech během zimy 1941/1942. V jeho

⁴¹⁰ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 281.

⁴¹¹ P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 477-478; G. KNOPP, *Stalingrad*, s. 170-171; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 594-598.

⁴¹² P. CARELL, *Stalingrad*, s. 107-108.

⁴¹³ TAMTÉŽ, s. 109-110; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 551; B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 306-308, 312-313.

⁴¹⁴ Útok Rudé armády pod krycím názvem *Uran* byl klasickým obchvatným manévrem dvou útočných uskupení, podobným, jaké předváděl Wehrmacht v prvním roce války se SSSR. Viz G. KNOPP, *Stalingrad*, s. 195.

nápadu ho podpořil velitel Luftwaffe Hermann Göring. Říšský maršál slíbil denně dopravit 500 tun zásob. Mnoho velitelů se postavilo proti možnosti leteckého zásobování, byli to například velitel skupiny armád B polní maršál Weichs a náčelník štábu pozemního vojska K. Zeitzler, ale i muž z Luftwaffe, velitel VIII. leteckého sboru působícího v oblasti Stalingradu, generál Richthofen – měli pravdu.⁴¹⁵ A. Hitler ovšem uvěřil slibu říšského maršála a použil stejný recept jako v krizi před Moskvou – neustupovat za žádných okolností.⁴¹⁶

Dne 23. listopadu se oba útočné klíny Rudé armády setkaly v Kalači. 6. armáda byla s 20 německými a dvěma rumunskými divizemi a 200 000 - 250 000⁴¹⁷ muži obklíčena. Ještě závažnější bylo, že sovětská vojska mohla reálně odříznout i celou skupinu armád A na Kavkaze s milionem vojáků.⁴¹⁸

4. 3. 5. Pevnost Stalingrad

I když se nejsilnější německá armáda ocitla v obklíčení, Adolf Hitler neuvažoval o opuštění prostoru Stalingradu. Rozhodl se 6. armádu ponechat na místě a pokusit se obnovit situaci před sovětským průlomem.

Dne 26. listopadu byla nově vytvořena skupina armád Don pod vedením polního maršála Ericha von Mansteina, neměla však k dispozici žádné nové síly, pouze převzala velení nad 6. armádou a zbytky 4. tankové armády a spojeneckých svazků.⁴¹⁹

Mezitím se ukázalo, že Göringem přislíbené letecké zásobování nebude možno v dostatečné míře provést. Vedení 6. armády vyčíslilo minimální množství denní potřeby na 300 tun, optimální pak na 600 tun. Dosažená čísla se ovšem nepřiblížila ani k minimální udávané hranici, průměr denních dodávek se pohyboval mezi 100 a 120 tunami. 6. armáda

⁴¹⁵ Počet obklíčených vojáků byl v případě Stalingradu přibližně třikrát vyšší než u Demjanska. Rovněž vzdálenost, kterou musela dopravní letadla urazit, byla výrazně větší. V neposlední řadě se nepříznivě projevíly i ztráty, které letectvo utrpělo právě při zásobování jednotek v zimě 1941/1942. Všechny tyto okolnosti nevzali Hermann Göring ani Adolf Hitler do úvahy. Viz Joel HAYWARD, *Stalingrad*. *Airpower Journal* 11, 1997 (1), s. 25-26; G. KNOPP, *Stalingrad*, s. 244-246.

⁴¹⁶ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 116-125; J. HAYWARD, *Stalingrad*, s. 22-24; D. IRVING, *Göring*, s. 434; G. KNOPP, *Stalingrad*, s. 240.

⁴¹⁷ Odhady počtu obklíčených se liší. Sám generál Paulus v hlášení z 26. listopadu 1942 udává číslo 300 000, což se ale zdá přehnané. Viz E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 521-524. Velitel skupiny armád Don Erich von Manstein pracoval s odhadem mezi 200 a 220 tisíci, viz E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 40; Paul Carell udává číslo 230 000, viz P. CARELL, *Stalingrad*, s. 116; Guido Knopp odhadl počet na 250 000, viz G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 128.

⁴¹⁸ N. DAVIS, *Europe*, s. 105-108; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 234-235; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 600-605.

⁴¹⁹ J. HAYWARD, *Stalingrad*, s. 24-25.

proto ztrácela bojeschopnost.⁴²⁰ Erich von Manstein a další generálové velmi tvrdě kritizovali Hermanna Göringa za jeho nesplněné sliby a malou aktivitu i Adolfa Hitlera za to, že veliteli Luftwaffe uvěřil.⁴²¹

E. von Manstein se podle Hitlerova příkazu pokusil prorazit koridor k obklíčeným jednotkám. Vyprošťovací útok začal 12. prosince. Je pozoruhodné, že Adolf Hitler si stále nebyl ochoten přiznat závažnost situace, skupinu armád A ponechal i nadále na Kavkaze,⁴²² k útoku na Stalingrad od ní stáhl jedinou divizi. Ani případné stažení jednotek ze Stalingradu Vůdce nepovolil, mělo s nimi být navázáno spojení a město udrženo. Mansteinův útok se 20. prosince dostal na 50 km od linií 6. armády, kde se zastavil. E. von Manstein poručil 6. armádě provést útok k dosažení styku s vyprošťovacími jednotkami a nařídil jí, v rozporu s Hitlerovými rozkazy, učinit přípravy na opuštění prostoru Stalingradu. Podle generála Pauluse nebyla 6. armáda schopna vzhledem ke stavu jednotek a nedostatečnému zásobování vstřícný útok zahájit. Ataky Rudé armády na dalších úsecích fronty si 24. prosince vyžádaly odvolání útočících Mansteinových jednotek, tím byla ztracena poslední šance na osvobození 6. armády.⁴²³

Mezitím se odehrával urputný souboj mezi A. Hitlerem na jedné straně a Erichem von Mansteinem a Kurtem Zeitzlerem na straně druhé o povolení stáhnout 6. armádu ze Stalingradu.⁴²⁴ Polní maršál se pokoušel Vůdci vysvětlit, že s dostupnými silami není možné obnovit situaci před sovětským útokem. Opakovaně mu oznamoval, že je možné pouze vydobýt koridor, kterým by byly přisunuty zásoby, zejména palivo. Po obnovení mobility 6. armády by muselo následovat její stažení. E. von Manstein v těchto kritických dnech doslova bombardoval A. Hitlera hlášeními, aby ho přiměl k povolení ústupu 6. armády. Vůdce naproti tomu trval na tom, že armáda se ze Stalingradu nehne.⁴²⁵

Dne 8. ledna 1943 byla obklíčeným jednotkám nabídnuta kapitulace. Generál Paulus ji odmítl, protože věděl, že 6. armáda stále ještě poutá mohutné síly Rudé armády, které by jinak

⁴²⁰ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 131-132; J. HAYWARD, *Stalingrad*, s. 26-29; D. IRVING, *Göring*, s. 444-445, 450.

⁴²¹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 53, 63, 66, 113-114.

⁴²² V kritickém období na konci listopadu byly sovětské jednotky jen 70 km od Rostova na Donu, čelní jednotky skupiny armád A byly 650 km jihovýchodně od Rostova. Kdyby se Rudé armádě podařilo dosáhnout Rostova, ocitla by se celá skupina armád A v obklíčení. Adolf Hitler povolil ústup z Kavkazu až 20. prosince 1942! Viz B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 315; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 120.

⁴²³ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 130-131, 133-137; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 52, 77, 83-89, 94, 99-101, 533-534; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 605-609.

⁴²⁴ Toto rozhodnutí by Paulusovi umožnilo soustředit mnohem více jednotek k proražení obklíčení, ale i tak by byl výsledek akce nejistý.

⁴²⁵ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 91-92; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 52, 67, 77-78, 89-94, 525-530.

mohly prolomit německou obranu a obklíčit tak stahující se jednotky z Kavkazu.⁴²⁶ Velitel skupiny armád Don se s Paulusovým rozhodnutím ztotožnil, potvrdil, že 6. armáda v té době vázala mnoho nepřátelských jednotek (odhadoval, že to bylo 90 divizí a brigád).⁴²⁷

Rudá armáda na toto odmítnutí reagovala 10. ledna hromadným útokem. Situace obránců se rychle zhoršovala, byla dobyta důležitá letiště, což ještě více zredukovalo zásobování, od 13. ledna už nebyla 6. armáda ve zprávách Wehrmachtu zmiňovaná, její agonie však pokračovala.⁴²⁸

Ve chvíli, kdy byla ztracena i poslední letiště, byl už boj obklíčených jednotek operačně bezvýznamný, nemohly vázat významnější síly. F. Paulus i E. von Manstein se dne 24. ledna pokusili u A. Hitlera získat pro 6. armádu povolení ke kapitulaci. V ostré výměně názorů Vůdce kapitulaci zamítl, odůvodnil to tím, že obklíčené jednotky stále ještě nějaké nepřátelské síly vázaly. Závěrem prohlásil, že jakákoli kapitulace je stejně zbytečná, neboť nepřítel určitě žádné dohody dodržovat nebude. Sám E. von Manstein Hitlerův postoj zdůvodňoval tím, že se mu přičila představa, že by jedna z jeho armád mohla kapitulovat před podřadným nepřítelem.⁴²⁹ Adolfa Hitlera nezlomila ani osobní návštěva a vyličení situace jednoho z důstojníků ze Stalingradu, generála Hanse-Valentina Hubeho.⁴³⁰ Vůdce nařídil boj do posledního náboje.⁴³¹

Dne 30. ledna za svou osobu kapituloval velitel 6. armády polní maršál F. Paulus, ale pouze za svou osobu, 6. armáda nikdy formálně nekapitulovala. Poslední boje skončily 2. února. Do zajetí padlo mezi 90 000 a 130 000 mužů, přibližně 45 000 vojáků se podařilo letecky evakuovat. Jen jedinému vojákovi se podařilo dostat pěšky k vlastním liniím. Pouze 6 000 mužů se po válce vrátilo ze zajetí do Německa.⁴³²

⁴²⁶ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 138-139.

⁴²⁷ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 108-110; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 749-755.

⁴²⁸ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 142-143.

⁴²⁹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 116-118.

⁴³⁰ Hans-Valentin Hube (1890-1944) byl německý generálplukovník. V první světové válce přišel o ruku. V tažení proti Sovětskému svazu velel 16. tankové divizi v rámci 6. armády. V září 1942 byl jmenován velitelem XIV. tankového sboru. Po obklíčení 6. armády ve Stalingradu byl horlivým zastáncem jejího průlomu z obklíčení. Na Hitlerův příkaz byl z kotle evakuován. Na jaře 1943 vedl nově vytvořený XIV. tankový sbor na Sicílii, v říjnu téhož roku převzal velení nad 1. tankovou armádou na východní frontě. Zemřel při letecké nehodě, když se vracel z porady u Adolfa Hitlera.

⁴³¹ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 144-145; Günther FRASCHKA, *S meči a brilianty*. Plzeň, 1996, s. 108-109; G. KNOPP, *Stalingrad*, s. 325-326.

⁴³² P. CARELL, *Stalingrad*, s. 146-148; J. HAYWARD, *Stalingrad*, s. 21; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 131-132. Špatné zacházení se zajatci panovalo na obou stranách, konce války se nedožilo 3 300 000 z 5 700 000 zajatých vojáků Rudé armády. Viz J. FÖRSTER, *Barbarossa Revisited*, s. 32-33; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 186-187.

4. 3. 6. Hodnocení bitvy u Stalingradu

Hitlerovo zamítnutí ústupu 6. armády ze Stalingradu je patrně jeho nejkontroverznějším operačním rozhodnutím během druhé světové války. Ve skutečnosti celou tragédií zapříčinila už Vůdcova chyba v počátku plánování operace Modrý. Tehdy vycházel z mylného předpokladu, že Rudá armáda je u konce se silami. Tento přehmat nebyl schopný korigovat ani v průběhu tažení, když ho na něj jeho podřízení opakovaně upozorňovali, místo toho nepohodlné generály buď odvolal, nebo je dostatečně tvrdě pokáral.

Adolf Hitler byl v době stalingradské krize vystaven enormnímu tlaku. K potížím na východní frontě se přidala porážka vojsk Osy v bitvě u El Alameinu z října 1942 a v listopadu téhož roku vylovení Spojenců v Alžírsku. Vůdce byl zasažen i zprávou doktora T. Morella z prosince 1942, byla mu diagnostikována koronární skleróza. V té době podle Morella téměř nespál a měl „kyselou náladu.“⁴³³

E. von Manstein ve svých pamětech s odstupem času celou situaci okolo 6. armády zhodnotil. Domníval se, že mohla být zachráněna jen ústupem od Stalingradu, a to buď v době, kdy se kotel teprve vytvářel, tedy ve třetí dekádě listopadu, nebo okolo 20. prosince, kdy se mohla spojit s útočícími Mansteinovými jednotkami. Polní maršál uznal, že v každém případě by se jednalo o riskantní operaci.⁴³⁴

Ve svých zápiscích Wilhelm Keitel napsal, že jediným správným rozhodnutím by bylo vzdání se Stalingradu a úder celé 6. armády směrem na západ k německým liniím. Na poradách s A. Hitlerem však své stanovisko nedal otevřeně najevo.⁴³⁵

Podle Paula Carella bylo jednou z největších Hitlerových chyb v roce 1942 podcenění síly Sovětského svazu a naopak přecenění Spojenců. Kvůli hrozbě vylovení v západní Evropě zde podle Carella držel A. Hitler zbytečně mnoho divizí, které by byly lépe využity na východní frontě.⁴³⁶

Rozporuplnou postavou bitvy u Stalingradu byl velitel 6. armády polní maršál Friedrich Paulus, vina za katastrofu německých vojsk je často připisována právě jemu, jeho kolegové generálové s takovým obviněním nesouhlasí. H. Guderian o Paulusovi napsal, že to byl typ ušlechtilé uvažujícího, chytrého, svědomitého důstojníka, o jehož čistých úmyslech a vlasteneckých postojích se nesmí pochybovat. Všechny pochybnosti o Paulusově vedení 6. armády Guderian odmítl.⁴³⁷

⁴³³ D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 69-70, 116-119.

⁴³⁴ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 89, 107.

⁴³⁵ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 295.

⁴³⁶ P. CARELL, *Stalingrad*, s. 100.

⁴³⁷ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 46.

Podle Ericha von Mansteina se F. Paulus nacházel v těžkém duševním konfliktu mezi nutností plnit Hitlerovy rozkazy a tušením, že povedou ke zničení jeho vojsk. Polní maršál Manstein chápal, že se F. Paulus neodhodlal k riskantnímu útoku vstříc jeho jednotkám. Dále zdůraznil, že kdyby se F. Paulus odhodlal k jednání proti Hitlerovým rozkazům, byl by okamžitě odvolán.⁴³⁸

Adolf Hitler v rozhovoru s E. von Mansteinem dne 5. února 1943 řekl: „*Za Stalingrad nesu odpovědnost pouze já sám! Mohl bych možná tvrdit, že mi Hermann Göring poskytl nereálný obraz možností zásobování pomocí vojenského letectva, a tím na něho svalit aspoň část odpovědnosti. Ale vybral jsem jej za svého možného zástupce, a proto jej nemohu zatížit odpovědností za Stalingrad.*“⁴³⁹ Paradoxem je, že Adolf Hitler z této hrané či předstírané sebekritiky nevyvodil patřičný závěr. Jeho rozkaz neustupovat za žádných okolností se zde, na rozdíl od zimy 1941/1942, ukázal jako chybný. V dalším průběhu války stejný rozkaz aplikoval stále znovu, čímž přivodil německému vojsku mnohé další pohromy.

4. 4. Od pádu Stalingradu ke Kursku

4. 4. 1. Vyhlídky Německa po bitvě u Stalingradu

Bitva u Stalingradu je často pokládána za bod obratu nejen na východní frontě, ale v celé druhé světové válce. I pro účastníky tehdejších událostí byla důležitým milníkem, ale rozhodně nevedla německé generály k přesvědčení, že by museli válku prohrát.

Erich von Manstein si byl po Stalingradu jistý, že Třetí říše již válku nevyhraje, ale měl zato, že při vhodném řízení bojů by byl Wehrmacht schopen situaci na frontě dovést do patového stavu.⁴⁴⁰ Potom by měla přijít na řadu politická jednání a kompromis. Patu chtěl dosáhnout řízenými ústupy a následnými drtivými protiútoky.⁴⁴¹

Polní maršál G. von Rundstedt po válce řekl, že Třetí říše by nemusela prohrát, „*pokud by velitelé v poli obdrželi svolení ke stažení, kdykoli a kdekoli to pokládali za vhodné, místo aby byli nuceni příliš dlouho vzdorovat, jak se opakovaně na všech místech dělo.*“⁴⁴²

⁴³⁸ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 94-95, 98-99.

⁴³⁹ TAMTÉŽ, s. 123.

⁴⁴⁰ E. von Mansteina k jeho úvaze vedl odhad velikosti sovětských ztrát. Vrchní velitelství pozemního vojska vyčíslilo ztráty Rudé armády od počátku války do konce března 1943 na 11 milionů mužů (mrtvých, raněných, zajatých). Tento odhad byl relativně přesný. E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 260.

⁴⁴¹ TAMTÉŽ, s. 259-260, 262-263, 265-269.

⁴⁴² B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 314.

Většina sporů mezi Adolfem Hitlerem se po zbytek války točila zejména kolem způsobu vedení boje.

4. 4. 2. Ústupové boje v první polovině roku 1943⁴⁴³

Adolf Hitler i na počátku roku 1943 předpokládal, že je možné v dohledné době počítat s obnovením útoku na kavkazská ropná pole. I když dal na konci prosince neochotně svolení ke stažení skupiny armád A z podhůří Kavkazu,⁴⁴⁴ nařídil, že část vojsk bude dále držet předmostí na Kubáni jako základnu pro obnovení ofenzivy. Toto předmostí drželo asi 400 000 mužů, kteří sice vážali značné nepřátelské síly, ale mohli být efektivněji využiti na důležitějších místech fronty.⁴⁴⁵

Vůdce požadoval, aby skupina armád Jih⁴⁴⁶ bránila Doněckou oblast za každou cenu. Jeho přání vycházelo z hospodářských potřeb – území bylo bohaté na suroviny (zejména černé uhlí a železnou rudu) a mělo velký průmyslový potenciál. E. von Manstein nebyl schopen s dostupnými silami čelit sovětské přesile. Požadoval, aby mu A. Hitler povolil ustoupit, v opačném případě hrozilo obklíčení celé jeho skupiny armád. Polní maršál nabídl Vůdci alternativní plán – vyklizení východní části Doněcké oblasti a následný protiútok z oblasti Charkova s výhledem na zničení sil Rudé armády v tomto prostoru. Adolf Hitler nebyl ochoten takové riziko přijmout. Nový náčelník generálního štábu Kurt Zeitzler sdílel Mansteinovy názory a dával to Vůdci otevřeně najevo, proto se vztahy A. Hitlera a K. Zeitzlera začaly zhoršovat.⁴⁴⁷

Vzhledem ke stále se katastrofálnější situaci na jižním úseku fronty, se nakonec Adolf Hitler nechal k vyklizení východní části Doněcké oblasti přemluvit. Cesta k tomuto rozhodnutí byla trnitá. Dne 6. února 1943 navštívil E. von Manstein Vůdce, aby si toto povolení vymohl. Debata trvala čtyři hodiny, než se polnímu maršálovi podařilo všechny Hitlerovy argumenty vyvrátit.⁴⁴⁸

⁴⁴³ Struktura vedení Wehrmachtu na východní frontě k 10. květnu 1942 viz příloha č. 4.

⁴⁴⁴ Svazky skupiny armád A, které přešly přes Don, byly podřízeny skupině armád Don Ericha von Mansteina. Silám, které bránily Kubáň, dále velela skupina armád A.

⁴⁴⁵ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 168, 175.

⁴⁴⁶ Velitelství skupiny armád Don bylo 12. února 1943 přejmenováno na velitelství skupiny armád Jih, v jeho čele zůstal polní maršál Erich von Manstein.

⁴⁴⁷ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 175; H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 169; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 176-178, 180-183; K. C. PRIEMEL, *Occupying Ukraine*, s. 43-47.

⁴⁴⁸ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 185-194.

Zkrácení linie umožnilo E. von Mansteinovi přejít do protiútoků, pro který ovšem musel znovu obtížně získat Hitlerův souhlas.⁴⁴⁹ Během protiofenzivy se skupině armád Jih podařilo zničit všechny místní vlomy Rudé armády a 14. března 1943 znovu dobýt důležité město Charkov. Byla tak v podstatě obnovena frontová linie z jara 1942 před začátkem operace Modrý.⁴⁵⁰

Erich von Manstein zamýšlel pokračovat v ofenzivě i dále na sever od Charkova a v součinnosti se skupinou armád Střed odříznout sovětské síly ve výběžku fronty okolo Kursku. Kvůli nesouhlasu skupiny armád Střed k této operaci před začátkem blátivého období už nedošlo, měla být uskutečněna až po jeho skončení.⁴⁵¹

4. 4. 3. Operace Citadela

Podle Mansteinových představ měl útok proti výběžku fronty u Kursku začít ihned po skončení blátivého období, tedy v polovině května, než započnou sovětské útoky v jiných místech fronty. Operace vyžadovala součinnost skupin armád Jih a Střed. Dne 4. května 1943 se v Mnichově konala porada k plánování útoku. Sešli se na ní A. Hitler, velitel skupiny armád Jih E. von Manstein, velitel skupiny armád Střed G. von Kluge, inspektor tankových vojsk H. Guderian a další generálové. Heinz Guderian se jasně postavil proti útoku, tvrdil, že by bylo lepší v roce 1943 zůstat v defenzivě a nahradit utržené ztráty. Navíc zmínil, že nové tanky, na které se při útoku spoléhalo, stále ještě trpí „dětskými nemocemi.“⁴⁵²

Walter Model, který měl velet severnímu rameni útoku v rámci skupiny armád Střed, vznesl námitky proti zahájení útoku v květnu, odůvodnil je slabostí svých obrněných sil. Adolf Hitler s ním souhlasil a odložil datum útoku na 10. červen s tím, že do té doby budou v dostatečném počtu k dispozici nové německé tanky.⁴⁵³ Oba velitelé skupin armád i náčelník generálního štábu pozemního vojska K. Zeitzler se proti odkladu postavili. Argumentovali tím, že Sověti dostanou více času, aby se vzpamatovali z úderu, který jim v březnu skupina armád Jih v březnu zasadila u Charkova. Výhodu v růstu počtu vlastních tanků by podle nich více než vyrovnaly posily na straně Rudé armády.⁴⁵⁴ Navíc upozorňovali

⁴⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 207-213.

⁴⁵⁰ J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 460-464; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 220-222; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 755-759.

⁴⁵¹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 221-222.

⁴⁵² H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 312-316; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 462-464.

⁴⁵³ Jednalo se tanky *Panther* a *Tiger* a stíhačů tanků *Ferdinand*.

⁴⁵⁴ Němci odhadovali, že v roce 1943 Sověti vyráběli minimálně 1 500 tanků měsíčně, ve skutečnosti to bylo více než 2 200 kusů. Viz E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 279.

na možnost zahájení sovětských ofenziv na jiných místech fronty, které by odčerpaly německé jednotky určené k útoku. Vůdce ke zrušení odkladu ale nepřiměli.⁴⁵⁵

Nakonec byla operace pod krycím názvem Citadela zahájena až 4. července 1943.⁴⁵⁶ Za dalším odkladem stálo zdržení v dodávkách slíbených obrněnců. Wehrmacht narazil na tuhý odpor Sovětů, i přesto německé jednotky postupovaly vpřed, ale pomaleji, než se očekávalo. Dne 13. července byli polní maršálové E. von Manstein a G. von Kluge povoláni do Vůdcova hlavního stanu. Adolf Hitler oznámil, že spojenecké vylodění ve Středomoří,⁴⁵⁷ ho nutí k ukončení operace Citadela.⁴⁵⁸ G. von Kluge souhlasil, navíc ohlásil, že jeho síly (severní rameno kleští) už nemohou dále útočit kvůli atakům Rudé armády v jiných úsecích jeho fronty. Naopak E. von Manstein byl proti, měl zato, že jeho síly v jižním sektoru stojí těsně před vítězstvím,⁴⁵⁹ Vůdcovo rozhodnutí však změnit nedokázal. Operace Citadela, poslední velká německá ofenziva na východní frontě, byla 17. července ukončena.⁴⁶⁰

Heinz Guderian ve svých pamětech napsal, že bitva u Kursku byla zbytečným rizikem. Porážka znamenala vyčerpání německých záloh, které pak chyběly jak na východní frontě, tak při vylodění spojenců ve Francii v roce 1944.⁴⁶¹

Podle Ericha von Mansteina byl neúspěch způsoben zejména odkladem začátku operace. Toto zdržení dovolilo Sovětům posílení obrany a navíc zapříčinilo časovou kolizi operace Citadela se spojeneckým vyloděním na Sicílii.⁴⁶²

Polní maršál Kleist podpořil Mansteinův názor. Basilu Liddell Hartovi po válce o ofenzivě u Kursku řekl: „*Kdyby byla podniknuta o šest týdnů dříve, mohla by přinést velký úspěch – ačkoli jsme již neměli prostředky na to, aby byl rozhodující. Jenže Rusové se během tohoto intervalu dozvěděli o našich přípravách. Poděl své fronty nakladli do hloubi minová*

⁴⁵⁵ Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 167-171; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 465-468; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 275-281; Valeriy ZAMULIN, *Could Germany Have Won the Battle of Kursk if It Had Started in Late May or the Beginning of June 1943?* Journal of Slavic Military Studies 27, 2014 (4), s. 606-607.

⁴⁵⁶ Erich von Manstein byl v létě 1943 přesvědčen, že by se Německo mělo i přes odklad operace o útok pokusit. Ve svých pamětech uvedl, že ze zpětného pohledu zřejmě udělal chybu. Viz E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 283-284.

⁴⁵⁷ K vylodění Spojenců na Sicílii došlo 10. července 1943.

⁴⁵⁸ Adolf Hitler byl podle zápisů doktora Morella v době operace velmi nervózní a téměř nespál. Viz D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 135-138. Morellovu informaci potvrdil ve svých pamětech i Heinz Guderian, Hitler mu řekl, že při pomyšlení na operaci Citadela se mu pokaždé sevře žaludek. Viz H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 316.

⁴⁵⁹ Mansteinovo tvrzení o blížícím se vítězství někteří historikové zpochybňují, jiní ho naopak podporují, například Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 170-171.

⁴⁶⁰ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 185-192; N. DAVIS, *Europe*, s. 110-112; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 468-473; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 292-298; 761-769.

⁴⁶¹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 320.

⁴⁶² E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 296-298.

pole, zatímco své hlavní síly stáhli více do týlu, takže v prostoru, který naše velení doufalo obklíčit, jich zůstalo relativně málo.“⁴⁶³

Ze studie Valerie Zamulina vyplývá, že Rudá armáda počátkem května 1943 disponovala přibližně 80 % vojáků a výbroje, které nasadila při začátku operace Citadela 4. července. Mohlo by se tedy zdát, že posílení Sovětů nebylo až tak výrazné, ale V. Zamulin zjistil, že rozhodující byly obranné práce (hloubení zákopů, kladení min), které mohla Rudá armáda během dvou měsíců realizovat, dává tedy E. von Mansteinovi a E. von Kleistovi za pravdu.⁴⁶⁴

Vinu za neúspěch kvůli odkladu nelze jednoznačně přičíst Adolfu Hitlerovi, neboť ani mezi armádní elitou nepanoval na toto téma jednoznačný názor (viz postoj polního maršála Modela).

4. 5. Od Kursku k zániku Třetí říše

4. 5. 1. Strategie A. Hitlera po porážce v bitvě u Kursku

Po prohře u Kursku už Wehrmacht nepoznal téměř nic jiného než zarputilou obranu a porážky. Rudá armáda se krok za krokem blížila k říšským hranicím. Velitelé požadovali pro své úseky fronty stále nové posily, ale rezervy Wehrmachtu byly vyčerpané, bylo příliš málo vojáků pro tolik bojišť. Když generálové vytoužené zálohy neobdrželi, naléhali na A. Hitlera, aby jim povolil zkrátit frontu a získat potřebné posily tímto způsobem, ale ani k tomu souhlas nedostávali.⁴⁶⁵

Vůdce stále trval na udržení území, jejichž operační hodnota byla pochybná (Kubaň, Krym,⁴⁶⁶ Kuronsko). V těchto prostorech byly vázány jednotky, kterých bylo nutně zapotřebí v důležitějších úsecích fronty. Adolf Hitler své rozkazy obhajoval tím, že kdyby tyto prostory vyklidil, uvolnily by se i síly protivníka.⁴⁶⁷

V souvislosti se statickou obranou přišel Adolf Hitler v lednu roku 1944 s novým nápadem. Jednalo se o takzvané pevné body. Byla to místa, která měla velký strategický

⁴⁶³ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 316.

⁴⁶⁴ V. ZAMULIN, *Could Germany*, s. 606-617.

⁴⁶⁵ J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 475-476; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 329-331.

⁴⁶⁶ Pro udržení poloostrova Krym Adolf Hitler v podstatě obětoval město Kyjev a ohrozil tak celou skupinu armád Jih a A. Bylo zde izolováno 210 000 německých vojáků, velkou část se nakonec podařilo evakuovat, Sověti vyřadili asi 100 000 mužů. Viz J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 474-475; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 368-370.

⁴⁶⁷ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 317-320, 356, 375, 379-380; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 379, 391, 406, 420-421.

význam (například dopravní uzly). Obranou pevného bodu byl pověřen vždy jeden konkrétní velitel, který za jeho udržení odpovídal. Vůdce se domníval, že nepřítele uzavřením komunikací zpomalí, nebo dokonce zastaví. V praxi takový postup znamenal, že na obranu pevných bodů bylo nasazeno více sil, než by jejich významu odpovídalo. Navíc se většinou jednalo o místa, která nebyla předem opevněná, tudíž jejich obrana nemohla náporu Rudé armády dlouho odolávat. Tento Hitlerův pokus vedl ke zbytečným ztrátám vojáků i výzbroje.⁴⁶⁸ Heinz Guderian se Vůdce už v lednu 1944 snažil od myšlenky pevných bodů odradit, místo toho navrhoval obnovit obrannou linii na hranicích říše z dob před válkou. Adolf Hitler takové řešení odmítl s tím, že nemá k dispozici dostatek pracovních sil a materiálu. Nezapomněl použít i svůj oblíbený argument, že vybudovaná obranná postavení v týlu by frontové velitele lákala ke zbytečným ústupům.⁴⁶⁹

Když se Vůdce výjimečně nechal k ústupu přemluvit, zpravidla to vyžadovalo dlouhé přemlouvání ze strany velících generálů. Hitlerova rozhodnutí byla vydávána po dlouhém váhání, situaci na frontě tak ještě více komplikovala a v důsledku nutila vojska ustupovat ještě dále, než kdyby byla vydána včas. Často docházelo k tomu, že Vůdce své sliby o povolení ústupu nebo dodání posil nakonec nedodržel.⁴⁷⁰

Erich von Manstein tyto výhrady shrnul v dopise adresovaném přímo Adolfu Hitlerovi takto: *„Každé velení je založeno – pokud má být úspěšné – na rozumné souhře různých velitelských stupňů, která spočívá na jasných pokynech velení a shodném posouzení nepřátelské situace. Velitelství skupiny armád nemůže myslet jen ze dne na den. Nemůže vystačit s pokynem, že je třeba všechno udržet, když současně pozoruje další vývoj k rozhodujícímu nepřátelskému obklíčení, proti němuž nemá co postavit...“*⁴⁷¹

Strategie Adolfa Hitlera v období od bitvy u Kursku až do konce války byla následující. Udržet co možná nejvíce území co nejdéle a čekat, až nepřítel při neustálých útocích vykrvácí. Zdá se, že Vůdci unikala podstata problému, totiž že jeho linie musí být dostatečně obsazeny, aby mohly Rudé armádě způsobovat výraznější ztráty. Vyklizení méně důležitých území, které by potřebné síly uvolnilo, odmítal, a tak se německá strategie v posledních dvou letech války točila v začarovaném kruhu.

Druhým pilířem jeho koncepce vedle čekání, až SSSR „vykrvácí,“ bylo vydržet v boji co nejdéle a doufat v obrat na diplomatickém poli. Adolf Hitler se nejpozději od začátku roku

⁴⁶⁸ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 421-422.

⁴⁶⁹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 333-334.

⁴⁷⁰ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 333-340, 387-390, 396-398.

⁴⁷¹ Adolfa Hitlera se tento dopis těžce dotkl, zřejmě byl také jedním z důvodů Mansteinova odvolání. E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 397-400.

1944 upínal ještě k naději, že mezi západními a východními spojenci dojde k roztržce, jisté náznaky narůstajících sporů už v té době pozoroval. Představoval si, že by se v takovém případě mohl spojit se západními mocnostmi nebo s nimi alespoň sjednat separátní mír a všechny síly vrhnout proti Sovětskému svazu.⁴⁷² Adolf Hitler si neuvědomoval, že hlavním svorníkem, který drží nepřátelskou koalici pohromadě, je on sám.

4. 5. 2. Výměna náčelníka štábu pozemního vojska

Již v krizi okolo Stalingradu se ukázalo, že se Adolf Hitler spletl, když si představoval Kurta Zeitzlera jako poslušného náčelníka štábu pozemního vojska. Generál Zeitzler se nebál dávat Vůdci svůj nesouhlas hlasitě najevo. Erich von Manstein si Kurta Zeitzlera vážil právě za to, že dokázal před Vůdcem energicky a houževnatě bránit názory svých kolegů generálů.⁴⁷³ Vztah Adolfa Hitlera s K. Zeitzlerem se s postupujícím časem zhoršoval. Dne 21. července 1944 byl generál Zeitzler nahrazen Heinzem Guderianem, doposud působícím ve funkci inspektora tankových vojsk.⁴⁷⁴ A. Hitler se generálu Guderianovi svěřil, že už se delší dobu s K. Zeitzlerem nemohl shodnout.⁴⁷⁵

Heinz Guderian odmítl, že by se na Zeitzlerovo místo nějakým způsobem snažil prosadit. Uvedl, že funkce náčelníka štábu byla velmi nevděčná. I přesto ji přijal, zdůvodňoval to tím, že se chtěl pokusit přispět k záchraně vojáků a obyvatel východních částí Německa před Rudou armádou.

Generál Guderian se po nástupu do funkce pokusil na Vůdci vymoci posílení své pozice. Snažil se o navrácení části pravomocí, které si Adolf Hitler uzurpoval po nástupu do funkce vrchního velitele pozemního vojska pro sebe. Vůdce podporovaný Wilhelmem Keitelem⁴⁷⁶ jeho požadavky odmítl.⁴⁷⁷

H. Guderian se přesto snažil o usměrnění Vůdcových rozhodnutí, ale nebyl příliš úspěšný. Na Guderianovy pokusy o udělení rady Hitler reagoval podrážděně: „*Mě poučovat nemusíte. Německé vojsko vedu v poli už 5 let a za tu dobu jsem nasbíral tolik praktických*

⁴⁷² H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 227, 328; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 384-385; A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 328; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 389.

⁴⁷³ Sám Adolf Hitler jednou E. von Mansteinovi řekl: „*Generál Zeitzler bojuje za vaše návrhy jako lev.*“ Viz E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 347.

⁴⁷⁴ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 255-260; H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 228-229, 258-260; B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 89-92; G. MEGARGEE, *Triumph*, s. 73-75, 78.

⁴⁷⁵ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 348.

⁴⁷⁶ Wilhelm Keitel se po celou dobu své kariéry snažil o posílení Vrchního velitelství Wehrmachtu vůči jeho dílčím složkám. Omezení pravomocí náčelníka štábu pozemního vojska proto jeho koncepci vyhovovalo.

⁴⁷⁷ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 358-359.

*zkušeností, kolik jich pánové z generálního štábu nikdy mít nebudou. Studoval jsem Clausewitze a Moltkeho a četl jsem všechny Schlieffenovy⁴⁷⁸ plány na postup. Mám lepší přehled než vy!*⁴⁷⁹

Je otázkou, jak vhodným kandidátem na funkci náčelníka štábu pozemního vojska Heinz Guderian byl. Bezsporně se jednalo o skvělého taktika, zdatného organizátora a znalce moderní války, v jeho prospěch rovněž hovořily zkušenosti z fronty, které většina důstojníků v Hitlerově okolí postrádala. Problematickým se jevil jeho temperament, který nepříznivě ovlivnil už vztahy s některými kolegy důstojníky (např. s H. von Klugem). Pro vyjednávání s tak složitým protivníkem, jakým Adolf Hitler byl, by se hodil spíše klidnější a trpělivější typ důstojníka.

4. 5. 3. Vývoj na frontě po porážce v bitvě u Kursku⁴⁸⁰

Okamžitě po odvolání operace Citadela zahájila Rudá armáda v pásmu skupiny armád Jih protiofenzivu. Dne 23. srpna 1943 Němci definitivně ztratili Charkov a 30. září se Sověti dostali za řeku Dněpr. Dne 19. ledna byla po tisíci dnech prolomena blokáda Leningradu⁴⁸¹ a skupina armád Sever se dala na ústup.⁴⁸²

Na počátku roku 1944 se rozšířilo memorandum generála Walthera von Seydlitze,⁴⁸³ které ještě více podkopalo Vůdcovu důvěru v pozemní vojsko. Rostoucí napětí mezi armádní elitou a Adolfem Hitlerem reflektoval i Joseph Goebbels. Dne 29. února 1944 si do deníku poznamenal, že vztah mezi Vůdcem a generály je „mírně otrávený.“ Ministr propagandy si povšiml ještě jedné věci. Uvedl, že Hitler má jako vrchní velitel o „chybách“ v pozemním vojsku dokonalý přehled, zatímco přehmaty Luftwaffe a válečného námořnictva se k němu v takové míře nedostanou, neboť je vrchní velitelé obou složek mohou zamlčet.⁴⁸⁴

⁴⁷⁸ Alfred von Schlieffen (1833-1913) byl německý polní maršál a náčelník generálního štábu. Byl autorem plánů na vedení války proti Francii a Rusku zároveň, podle kterých císařská armáda postupovala v první světové válce.

⁴⁷⁹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 385.

⁴⁸⁰ Struktura vedení Wehrmachtu na východní frontě k 25. prosinci 1943 viz příloha č. 5.

⁴⁸¹ Leningrad byl obléhán od 8. září 1941. Zahynul až jeden milion civilních obyvatel města. Viz N. BETHELL, *Útok*, s. 108-119.

⁴⁸² J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 176-180; N. DAVIS, *Europe*, s. 113-116; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 472-473, 476-477; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 769-775, 873.

⁴⁸³ Walther von Seydlitz-Kurzbach (1888-1976) byl německý generál dělostřelectva. Vyznamenal se v zimních bojích na přelomu let 1941 a 1942 na východní frontě u Demjanska. V bitvě u Stalingradu byl zajat a v zajetí se stal vůdcem protinacistické organizace Liga německých důstojníků a významným členem Národního výboru Svobodné Německo. Jeho prohlášení proti Adolfu Hitlerovi a výzvy k německým vojákům k ukončení bojů byla hojně využívána sovětskou propagandou.

⁴⁸⁴ J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 120-121; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 481.

Generál Schmudt,⁴⁸⁵ Hitlerův hlavní pobočník, po iniciativě ministra propagandy nechal sepsat prohlášení věrnosti Vůdci a odsoudil v něm generála Seydlitze, pod tento text potom shromáždil podpisy všech polních maršálů Wehrmachtu, žádný neodmítl.⁴⁸⁶ Proklamaci před A. Hitlerem pronesl Gerd von Rundstedt jako služebně nejstarší důstojník 19. dubna 1944, Vůdce byl podle Goebbelsova tvrzení „hluboce dojat a ohromen.“⁴⁸⁷ Dlouhodobě se však tento pozitivní moment ve vztazích Adolfa Hitlera s armádní elitou neprojevil.

V březnu 1944 se dostala do kritické situace skupina armád Jih, její 1. tanková armáda byla obklíčena.⁴⁸⁸ Velení skupiny armád 23. března požadovalo povolení k okamžitému stažení armády směrem na západ. Adolf Hitler rozkázal, aby armáda držela současné postavení a zároveň si prorazila cestu z obklíčení, na to ale neměla síly.⁴⁸⁹ Dne 25. března se E. von Manstein vydal za Vůdcem, aby ho přiměl rozkaz změnit. Došlo k ostré výměně názorů nejen o situaci 1. tankové armády, ale i o Hitlerově způsobu řízení operací. Vůdce nakonec souhlasil s opuštěním pozic a průlomem na západ. Armádu se podařilo zachránit.⁴⁹⁰

Hádka z 25. března byla pro A. Hitlera posledním signálem, že s E. von Mansteinem už dále nemůže spolupracovat. Dne 30. března 1944 byl polní maršál Manstein společně s E. von Kleistem povolán k Vůdci. Adolf Hitler se je rozhodl s okamžitou platností odvolat z funkcí. Podle náčelníka štábu Zeitzlera v Hitlerově rozhodnutí hráli značnou roli H. Himmler s H. Göringem.⁴⁹¹ Vůdce oba velitele ujistil, že mezi nimi nedošlo ke krizi důvěry, ale že pro způsob boje, který nyní na východní frontě probíhá, nasadí vhodnější generály.⁴⁹² Adolf Hitler slíbil, že v případě potřeby budou znovu povoláni.⁴⁹³

⁴⁸⁵ Rudolf Schmudt (1896-1944) byl německý generál pěchoty a hlavní Hitlerův pobočník. Zemřel 1. října na následky zranění utrpěných při atentátu z 20. července 1944.

⁴⁸⁶ E. von Manstein ve svých pamětech napsal, že mu tato proklamace připadala zbytečná, ale podepsal, aby se nezdálo, že s generálem Seydlitzem souhlasí. Viz E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 425.

⁴⁸⁷ J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 119-122, 137-138, 140-141, 146; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 398-400, 425.

⁴⁸⁸ Tehdejším velitelem armády byl generál Hans Hube.

⁴⁸⁹ V tomto rozkaze je možné najít paralelu s Hitlerovými požadavky na 6. armádu ve Stalingradu. I jí rozkázal držet linii a zároveň podniknout vstřícný útok k Mansteinovým silám.

⁴⁹⁰ J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 477-479; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 431-438.

⁴⁹¹ Vzhledem k upadajícímu vlivu Hermanna Göringa v posledních dvou letech války se o jeho roli v této záležitosti dá pochybovat. Jako příklad zhoršených vztahů Adolfa Hitlera s jeho ustanoveným nástupcem je možno uvést zákaz vstupu náčelníka štábu letectva Wernera Kreipeho (1904-1967, náčelník štábu Luftwaffe v letech 1942 až 1944) do Vůdcova hlavního stanu. Viz D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 188.

⁴⁹² Do čela skupiny armád Jih, přejmenované na s. a. Severní Ukrajina, velé Ferdinand Schörner.

⁴⁹³ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 682-683; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 438-441. Adolf Hitler v tu chvíli zřejmě mluvil pravdu, neboť se 18. dubna 1944 svěřil Josephu Goebbelsovi, že má v úmyslu E. von Mansteina znovu povolát, až Německo znovu přejde do ofenzivy. Viz J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 146-147.

Dlouho očekávané vylodění západních mocností ve Francii přišlo 6. června 1944. Pozornost Adolf Hitlera se nyní upírala do Normandie, těžiště operací se přesunulo na západ, zdá se, že východní frontu začal zanedbávat. Ve stínu těchto událostí odstartovala velká sovětská ofenziva proti skupině armád Střed na východní frontě. Útok započal 22. června 1944 a divize skupiny armád byly rychle rozdraceny, z jejich původní síly zbyl jen zlomek. Dne 3. července 1944 Sověti dobyli Minsk. Vůdce trval na držení jím stanovených pevných bodů, tak Wehrmacht bez většího efektu přišel o dalších 6 divizí, Rudá armáda se valila dál na západ. Adolf Hitler vinil z této katastrofy velitele skupiny armád Střed a jí podřízených jednotek, mnoho jich bylo nahrazeno.⁴⁹⁴

O necelý měsíc později, dne 20. srpna 1944, začal i útok proti skupině armád Jižní Ukrajina, rumunské jednotky přešly na stranu Sovětů, linie se zhroutily a skupina armád byla prakticky zničena. H. Guderian Hitlera před tímto vývojem varoval a navrhoval stáhnout frontu ještě před sovětským útokem, ale Vůdce ho nevyšlyšel.⁴⁹⁵

Dne 26. září byla v Pobaltí v oblasti Kuronska obklíčena skupina armád Sever.⁴⁹⁶ Heinz Guderian s Adolfem Hitlerem svedl řadu slovních bitev o evakuaci těchto jednotek po moři. Podle Vůdce by opuštění Pobaltí mělo nepříznivý vliv na postoj Švédska, navíc by byl ohrožen výcvikový prostor pro německé ponorky v Baltském moři. Nezapomněl zmínit ani svůj tradiční argument, že vojska skupiny armád Sever váží velké množství sovětských sil.⁴⁹⁷

Vůdce se v prosinci 1944 odvážil přejít do útoku proti západním spojencům, ale jeho ofenziva selhala.⁴⁹⁸ Náčelník štábu pozemního vojska Heinz Guderian naléhal, aby se od dalších útočných akcí na západě upustilo a byla posílena východní fronta. Adolf Hitler podporovaný svým štábem (zejména A. Jodlem) Guderianovy požadavky zamítl a snažil se dále útočit na západě.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ Lee BAKER, *Explaining Defeat: A Reappraisal of "Operation Bagration," 1944*. Journal of Slavic Military Studies 21, 2008 (1), s. 129-145; J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 195-199; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 709-710; Jonathan JORDAN, *The Wehrmacht's Worst Defeat. World War II*. 21, 2006 (4), s. 36-43; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 478-482; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 879-887.

⁴⁹⁵ N. DAVIS, *Europe*, s. 120-122; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 373-374; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 504.

⁴⁹⁶ V obklíčení se ocitlo přibližně 700 000 mužů. Dne 25. ledna 1945 byla skupina armád Sever přejmenována na s. a. Kuronsko. Viz J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 503, 509-510; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 261-262; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 888-889.

⁴⁹⁷ H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 273-275; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 361, 379.

⁴⁹⁸ Ofenziva měla krycí jméno *Stráž na Rýně*, je rovněž známá jako bitva v Ardenách nebo bitva o výběžek. Adolf Hitler se na jejím plánování podílel osobně, představoval si obdobný úder jako v roce 1940 (plán Žlutý E. von Mansteina). Útok začal 16. prosince 1944, přes počáteční úspěchy se Wehrmachtu nepodařilo dosáhnout vytčených cílů a počátkem ledna 1945 bylo jasné, že operace ztroskotala.

⁴⁹⁹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 390-396.

Až sovětská ofenziva na řece Visle, započatá 12. ledna 1945, donutila A. Hitlera ke změně názoru. Vůdce dne 16. ledna přesídlil ze západu do Berlína⁵⁰⁰ a rozhodl se přesunout těžiště snažení Wehrmachtu na východ. I tak se ukázalo, že pro Adolfa Hitlera byly stále nejdůležitější zahraničněpolitické a hospodářské aspekty války. Vůdce se rozhodl posílit vojska v Maďarsku,⁵⁰¹ nikoli svou východní frontu v Polsku, která se hroutila a rychle se blížila k Berlínu. Nikomu se ho od tohoto kroku nepodařilo odradit.⁵⁰²

Po zkušenostech z obranných bojů přišel Heinz Guderian v září 1944 s novou koncepcí. Navrhl zřítit za frontou ve vzdálenosti asi 20 km druhou obrannou linii, na tu by se jádro německých sil stáhlo těsně před sovětským útokem a vyhnulo se tak dělostřelecké palbě a nejtvrděmu úderu. Adolf Hitler se rozhodl onu druhou linii posunout jen na 2 – 4 km za frontu. Generál Guderian napsal, že Vůdcovo rozhodnutí vycházelo z jeho myšlení v dimenzích první světové války. Toto opatření mělo právě v bitvě na Visle v lednu 1945 osudné následky, když byla většina německých jednotek rozbita už při prvním úderu. Adolf Hitler se po této porážce pídil po tom, „*který hlupák tu pitomost nařídil.*“ Heinz Guderian ho pomocí stenografických záznamů usvědčil z toho, že to byl on sám. Počátkem února 1945 se Rudá armáda zastavila na liniích řek Nisa a Odra, od Berlína ji dělilo asi 70 km.⁵⁰³

Zatímco se německá obrana v Polsku hroutila, trval Adolf Hitler stále na své strategii – držení pevných bodů i jiných území do posledního muže. Když nebyly jeho rozkazy splněny, zasahoval velmi tvrdě, dotyční důstojníci byli bez vyšetřování buď sesazeni ze svých funkcí, nebo bývali degradováni.⁵⁰⁴ Důvěra Adolfa Hitlera ke generalitě klesla na nejnižší možnou mez. Dokumentuje to i jeho krok, kdy do čela nově utvořené skupiny armád Visla dne 28. ledna 1945 jmenoval vojenského laika Heinricha Himmlera.⁵⁰⁵ Ani tuhý odpor

⁵⁰⁰ Berlín už Adolf Hitler živý neopustil.

⁵⁰¹ Adolf Hitler toto rozhodnutí zdůvodňoval nutností udržet maďarská ropná pole, poslední větší zdroj pohonných hmot, který Třetí říši ještě zbýval. Viz H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 400.

⁵⁰² N. DAVIS, *Europe*, s. 123-125; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 392-393, 400-403, 414-415; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 508-509. Proti posílení vojsk v Maďarsku se nevyslovili jen generálové pozemního vojska, ale i jeden z generálů Hitlerových hýčkaných jednotek SS Sepp Dietrich (1892-1966). Viz J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 223.

⁵⁰³ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 384-385, 393-398; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 510-515; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 999-1008.

⁵⁰⁴ Jako příklad můžeme uvést vyklizení Varšavy. K obraně města byla určena celá jedna divize, ale kvůli nedostatku jednotek na celé frontě byl k dispozici jen zlomek těchto sil. Náčelník štábu pozemního vojska Heinz Guderian nařídil vyklizení Varšavy bez Hitlerova souhlasu. Vůdce nařídil zatčení několika důstojníků štábu i vyšetřování samotného H. Guderiana. Následky nakonec nesli jen níže postavení důstojníci, H. Guderian byl ospravedlněn. Podobně ústup 4. armády zahájený ve Východním Prusku bez Vůdcova vědomí byl potrestán okamžitým sesazením velitele 4. armády Friedricha Hossbacha (1894-1980) i jeho nadřízeného, velitele skupiny armád Střed Georga-Hanse Reinhardta (1887-1963). Viz H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 403-409, 416-417.

⁵⁰⁵ Heinrich Himmler neúspěšně velel skupině armád Visla až do 20. března 1945, kdy byl nahrazen generálplukovníkem Gotthardem Heinricim.

ze strany náčelníka štábu pozemního vojska H. Guderiana nedokázal tomuto kroku zabránit.⁵⁰⁶

Himmlerovo jmenování se stalo trvalým zdrojem rozbrojů mezi A. Hitlerem a náčelníkem štábu pozemního vojska. Když se H. Guderian snažil na setkání s Vůdcem 13. února 1945 prosadit jmenování svého zástupce do Himmlerova štábu, A. Hitler propukl v největší záchvat hněvu, který kdy generál Guderian zažil.⁵⁰⁷

Vytrvalý odpor, který kladl generál Guderian Hitlerovým rozhodnutím, Vůdce iritoval, proto se rozhodl ke změně na postu náčelníka štábu pozemního vojska. Dne 28. března 1945 ho A. Hitler propustil s tím, že si má vzít 6 týdnů zdravotní dovolené, po ní ho prý bude znovu potřebovat. Heinz Guderian tuto zprávu přijal s úlevou. Do funkce náčelníka štábu dne 1. dubna 1945 nastoupil Hans Krebs, který v ní setrval až do konce války.⁵⁰⁸

Heinz Guderian už od ledna 1945 usiloval o pokus vyjednat příměří se západními mocnostmi. Představoval si, že by jim bylo vydáno západní Německo a zbytek sil Wehrmachtu by se soustředil na obranu říše před Sověty.⁵⁰⁹ Za tímto účelem navštívil generálplukovník 25. ledna 1945 ministra zahraničí J. von Ribbentropa. Pokusil se ho přimět, aby společně s ním navrhl Vůdci začít vyjednávat. Ministr zahraničí jeho iniciativu odmítl s tím, že Adolf Hitler si nic takového nepřeje a on, jako jeho věrný přívrženec, se nebude stavět proti jeho přání. J. von Ribbentrop navíc A. Hitlera o Guderianově návštěvě informoval a Vůdce se na H. Guderiana velmi rozhněval. Generál Guderian se nevzdal a 21. března učinil další pokus, tentokrát u Heinricha Himmlera, ale rovněž neuspěl, říšský vedoucí SS se domníval, že na takové kroky je ještě brzy.⁵¹⁰

W. Keitel se v posledních týdnech války několikrát snažil přemluvit A. Hitlera, aby začal jednat o míru ještě dříve, než Sověti zaútočí na samotný Berlín. Naposledy tak učinil v den Hitlerových posledních narozenin 20. dubna 1945. A. Hitler ho však po několika větách přerušil slovy: „*Keitele, já vím, co chci, budu bojovat před, uvnitř i za Berlínem.*“⁵¹¹ Od té doby už se před Hitlerem o kapitulaci nezmiňoval.⁵¹²

Mezitím se Rudá armáda připravovala k závěrečnému útoku. Dne 16. dubna překročila Odru a postupovala k hlavnímu městu. Wilhelm Keitel v té době stále počítal s tím, že se

⁵⁰⁶ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 410-412.

⁵⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 421-423.

⁵⁰⁸ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 437-438; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 821-822; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 520-522.

⁵⁰⁹ Generál Guderian ve svých pamětech napsal, že věřil v „soudnost“ Spojenců. Ukazuje to, jak málo se orientoval v mezinárodní politice, i to, jak zatvrzelým odpůrcem komunismu byl.

⁵¹⁰ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 409-413, 430-431, 434-435; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 809.

⁵¹¹ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 357.

⁵¹² E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 346-347.

hlavní stan včetně A. Hitlera přesune podle plánu z Berlína do Berchtesgadenu. Vůdce už měl ale jiné úmysly. Dne 22. dubna A. Hitler oznámil, že je rozhodnut v Berlíně zůstat – zvítězit, nebo padnout se svými vojáky. Podle Wilhelma Keitela si Vůdce už v tuto chvíli uvědomoval, že porážka je neodvratná.⁵¹³

Hitlerovi nejbližší vojenští spolupracovníci – W. Keitel a A. Jodl – věděli, že Hitlerovo setrvání v obklíčeném Berlíně by znamenalo přerušování komunikace s ostatními bojišti a rozpad centrálního velení. Proto se začali zabývat myšlenkou na únos A. Hitlera do Berchtesgadenu. Svůj úmysl nakonec zavrhl, protože usoudili, že by se setkali s odporem Vůdcovy stráže z řad SS.⁵¹⁴ Sám Adolf Hitler se ve své chorobné nedůvěře podobného pokusu obával, dokazuje to výpověď jeho osobního lékaře doktora T. Morella. Řekl, že když se 21. dubna 1945 dostavil k Vůdci, aby mu aplikoval obvyklou injekci s léky, A. Hitler se na něj zle obořil a obvinil ho, že ho chce uspat morfinem, aby ho mohli odvézt z Berlína. Vůdce se rozhodl svého dlouholetého lékaře okamžitě propustit.⁵¹⁵

Veškeré snahy byly zbytečné. Adolf Hitler v závěrečných měsících války už viděl jen vítězství nebo totální porážku. Opakovaně prohlašoval, že pokud Německo prohraje, nemá nárok na další existenci. Když se Albert Speer s Heinzem Guderianem 18. března 1945 snažili Vůdci rozmluvit rozkaz ke zničení německé infrastruktury, odpověděl jim: „*Když je ztracena válka, je ztracen i národ. Tento osud se odvrátit nedá. Není nutné brát ohledy na základnu, kterou lidé potřebují k primitivnímu přežívání. Je naopak lepší, když tato zařízení zničíte sami, protože tento národ se ukázal jako slabší a budoucnost patří už jenom silnějšímu lidu východu. Ti, kdo tuto válku přežijí, jsou beztak méněcenní, protože ti kvalitní padli!*“⁵¹⁶

Dne 25. dubna 1945 se Rudé armádě podařilo dokončit obklíčení Berlína, Němci se však stále tvrdě bránili.⁵¹⁷ Během 29. dubna se Sověti probíjeli na 400 m od Hitlerova bunkru, Vůdce činil poslední rozhodnutí svého života. Svým nástupcem jako hlavy státu jmenoval vrchního velitele válečného námořnictva Karla Dönitze a na místo kancléře ministra propagandy Josepha Goebbelse. Vybral i posledního vrchního velitele Wehrmachtu. Rozhodl

⁵¹³ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 357-361; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 519-523. Podle zápisů doktora Morella byl Adolf Hitler „zadumčivý“ už od počátku února 1945, tedy po krachu jeho ofenzivy na západě a po těžké porážce Wehrmachtu na východní frontě. Viz D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 234-235.

⁵¹⁴ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 365-366.

⁵¹⁵ D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 242-243.

⁵¹⁶ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 431-433. Podle údajů Guido Knoppa zahynulo jen v roce 1945 - za necelé 4 a půl měsíce - 1,3 milionu německých vojáků, což je čtvrtina všech ztrát Wehrmachtu za celou válku. Ukazuje to, jak velká byla převaha nepřátel Německa a jak zarputilý byl odpor jeho obránců. Viz G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 300.

⁵¹⁷ Rudá armáda v bitvě o Berlín mezi 16. dubnem a 8. květnem 1945 ztratila přes 300 000 mužů. Viz J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 532; Alexander ORLOV, *The price of victory, the cost of aggression (battle for Berlin)*. History Today 55, 2005 (4), s. 24-25.

se pro loajálního a politicky spolehlivého polního maršála Ferdinanda Schörnera.⁵¹⁸ Svůj život A. Hitler ukončil jedem a výstřelem z pistole 30. dubna 1945. Boje v Berlíně byly zastaveny 2. května. Druhá světová válka v Evropě skončila 8. května 1945, kdy vstoupila v platnost bezpodmínečná německá kapitulace.⁵¹⁹

⁵¹⁸ Joseph Goebbels označil Ferdinanda Schörnera za nejlepšího generála, který z řad armády vzešel. Dne 31. března 1945 si zapsal, že je to „pašák, kterému se dá slepě důvěřovat.“ Viz J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 170, 264-265; Brian LINDSEY, *Hitler's favorite general, Ferdinand Schorner, showed brilliance as well as brutality on the battlefield*. World War II 14, 1999 (2), s. 68-72.

⁵¹⁹ G. FRASCHKA, *S meči*, s. 191; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 523-533; B. LINDSEY, *Hitler's favorite general*, s. 71-72; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 1011-1018.

5. Opozice proti A. Hitlerovi mezi generály na východní frontě a pokusy o změnu jeho velení

5. 1. Oslabování významu pozemního vojska a snižování kvality jeho divizí

Síla německého Wehrmachtu se během války se Sovětským svazem neustále snižovala,⁵²⁰ protože Německo nedokázalo kvůli svým demografickým charakteristikám nabídnout dostatek branců.⁵²¹ Zajímavým jevem, o kterém se příliš nepíše, je disproporce mezi jednotlivými složkami branné moci v doplňování početních stavů.⁵²² Z výpovědí generálů se ukazuje, že A. Hitler jen neochotně poskytoval pozemnímu vojsku větší zálohy, a když tak učinil, bylo to neúčelné.

Problém byl v tom, že Adolf Hitler místo průběžného doplňování stávajících jednotek raději zakládal zcela nové svazky. To pro ně mělo často katastrofální následky,⁵²³ neboť většina vojáků neměla žádné bojové zkušenosti, a proto při prvním nasazení dosahovaly jejich ztráty nepřijatelně vysokých čísel.⁵²⁴ Generálové rovněž kritizovali vysílání jednotek na ztracená bojiště, například do Afriky v roce 1943.⁵²⁵

V posledních měsících války začal Adolf Hitler nově sestavené formace pojmenovávat honosněji, než by zasloužila jejich skutečná bojová síla.⁵²⁶ Tato praxe ve finále znamenala, že do systému velení byl vnesen zmatek ohledně bojeschopnosti jednotlivých jednotek.⁵²⁷

⁵²⁰ Situaci výstižně popsal jeden důstojník generálního štábu. Poznamenal, že na začátku východního tažení měl Wehrmacht takovou sílu, že útočil po celé délce německo-sovětské hranice, v roce 1942 už udeřil jen na polovině fronty a od roku 1943 už se jednalo jen o místní ofenzivy. Viz G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 134.

⁵²¹ Třetí říše měla 31. 12. 1938 přibližně 81 milionů obyvatel, z toho asi 17,5 milionu tvořili muži ve věku 15 až 44 let.

⁵²² Wilhelm Keitel uvedl, že v posledních letech války tvořilo jeden ročník rekrutů asi 550 000 mužů. 90 000 z nich dostaly zbraně SS a po 30 000 Luftwaffe a Kriegsmarine. Podíl pozemního vojska činil tedy něco okolo dvou třetin, což bylo disproporční vzhledem ke ztrátám jednotlivých složek. Viz W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 283.

⁵²³ Jako příklad tohoto neuváženého jednání můžeme uvést příběh 25. tankové divize. Ta byla v roce 1943 nově sestavována ve Francii. Na konci října toho roku po další z řady krizí na východní frontě dostala rozkaz k přesunu ke skupině armád Jih. Jednotka v té době ještě nebyla zcela vybavena a vycvičena. Inspektor tankových vojsk H. Guderian u ní vykonal spěšnou inspekci a Hitlerovi hlásil, že potřebuje alespoň čtyři týdny nouzového výcviku, aby byla bojeschopná. A. Hitler jeho varování nedbal a přesun neodvolal. Divize byla ihned po přesunu nasazena do těžkých bojů a do konce roku, za sedm týdnů, byla prakticky celá zničena. Viz H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 324-329; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 371-372.

⁵²⁴ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 324-329; A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 329; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 18-19, 354, 435.

⁵²⁵ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 312.

⁵²⁶ Běžně se stávalo, že nově vzniklé divize měly pouze sílu pluku (místo předválečných 16 000 mužů neměly ani 5 000). Jeden z nejkřiklavějších příkladů uvedl ve svých pamětech tehdejší náčelník štábu pozemního vojska H. Guderian. Dne 26. ledna 1945 Adolf Hitler nařídil sestavení divize stíhačů tanků, pod tímto honosným názvem bojovalo několik motocyklových rot, které měly pancéřovými pěstmi útočit na nepřátelské obrněnce. Viz H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 419.

⁵²⁷ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 131-132.

5. 1. 1. Waffen-SS

Posilování pozic Waffen SS bylo generálům pozemního vojska trnem v oku. Adolf Hitler prostřednictvím Heinricha Himmlera neustále rozšiřoval počty divizí zbraní SS až k číslu 39. Dělal to proto, že nedůvěřoval Wehrmachtu a chtěl mít vlastní, vždy loajální armádu, která by jeho režim neznadila. Jednotky zbraní SS byly totiž lépe vyzbrojované a vybavované.⁵²⁸

Někteří generálové se proti vyčleňování svazků SS postavili. Heinz Guderian, čerstvě jmenovaný do funkce inspektora tankových vojsk, měl 9. března 1943 schůzku s říšským vedoucím SS Heinrichem Himmlerem. H. Guderian se ho neúspěšně snažil přesvědčit, aby upustil od zakládání nových svazků SS, protože tyto svazky měly v prvních bojích nepřiměřeně vysoké ztráty.⁵²⁹

Erich von Manstein považoval jednotky zbraní SS za vynikající bojové svazky, vyznačující se vysokou odvahou a disciplínou. Jejich problém viděl v nepřiměřeně vysokých ztrátách způsobených nezkušenými a vojensky nevzdělanými veliteli. Celkově hodnotil E. von Manstein vyčlenění Waffen-SS jako chybu, protože zde byli neúčelně spotřebováváni vojáci, kteří mohli v pozemním vojsku díky výcviku a zkušenostem spolubojovníků působit účelněji.⁵³⁰ Podobně polní maršál W. Keitel litoval ztráty nejlepších mladých mužů, kteří by v pozemním vojsku mohli zastávat velitelské pozice ve prospěch zbraní SS.⁵³¹

Když se někdo pokusil u A. Hitlera prosadit omezení Waffen-SS, setkal se s prudkým odmítnutím. Vůdce se domníval, že Wehrmacht odporuje jeho elitním oddílům, protože jsou vychovány v duchu národního socialismu.⁵³² Nakonec i jednotky zbraní SS ztratily Hitlerovu důvěru a pocítily jeho hněv. Po nezdařené ofenzivě v Maďarsku na jaře 1945⁵³³ nařídil Vůdce zúčastněným jednotkám odstranit jejich rukávové označení.⁵³⁴

Mezi generály převládal názor, že divize SS i přes své nedostatky bojovaly statečně a dobře spolupracovaly s jednotkami pozemního vojska.⁵³⁵ Pro úplnost je nutné podotknout,

⁵²⁸ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 457; H. PICKER, *Hitlerovy rozhovory*, s. 87-88, 612-613.

⁵²⁹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 311.

⁵³⁰ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 261-263.

⁵³¹ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 280.

⁵³² TAMTÉŽ, s. 280-281.

⁵³³ Operace s krycím názvem Jarní probuzení měla za cíl znovudobytí Budapešti, bývá označována jako poslední německá ofenziva ve druhé světové válce. Jádro útočících sil tvořily divize SS. Po započetí ofenzivy dne 6. března 1945 se Němcům podařilo získat několik desítek kilometrů území, ale později museli před přesilou Rudé armády ustoupit.

⁵³⁴ H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 293-296; J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 264-265; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 428; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 821.

⁵³⁵ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 311; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 263.

že když generálové oceňovali jednotky SS, vždy rozlišovali mezi jednotkami Waffen SS a tzv. všeobecnými SS.

5. 1. 2. Polní letecké divize

Nejen Himmlerovy SS, ale i Göringovo letectvo bylo hýčkaným dítětem nacistického režimu. V průběhu války se ukázalo, že Luftwaffe měla velké personální rezervy, kterých by se dalo využít v pozemním boji. Místo jejich převedení k pozemnímu vojsku bylo od července do prosince 1942 vytvořeno 22 polních leteckých divizí se 170 000-220 000 muži uvolněnými ze služeb Luftwaffe.⁵³⁶ Erich von Manstein s tímto řešením nesouhlasil, proto o tom A. Hitlerovi ihned poslal memorandum. Argumentoval tím, že příslušníci Luftwaffe nemají s pozemním bojem žádné zkušenosti, a proto by bylo vhodnější doplnit jimi pravidelné divize pozemního vojska, kde by mohli čerpat od svých zasvěcených spolubojovníků.

Adolf Hitler Mansteinův apel odmítl. Polní maršál to vysvětloval úlohou Hermanna Göringa, který by se prý nesmířil s tím, že by politicky vychovaní vojáci jeho Luftwaffe měli být převedeni do řad tradičně založeného pozemního vojska.⁵³⁷ Nakonec však i sám Adolf Hitler musel Mansteinovi na setkání dne 6. února 1943 přiznat neúspěch tohoto experimentu.⁵³⁸ Jak o zbraních SS, tak o polních leteckých divizích se dá prohlásit, že to byly spíše Hitlerovy úlitby režimu a jeho pohlavárům – H. Himmlerovi a H. Göringovi. Šlo o nekoncepční řešení, které oslabilo sílu pozemního vojska, vedlo ke zbytečným ztrátám a prohloubilo chaos v systému německého velení.

⁵³⁶ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 547.

⁵³⁷ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 421-423.

⁵³⁸ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 192.

5. 2. Pokusy přimět A. Hitlera ke změnám ve velení

Mezi německými armádními elitami vyvolávaly odpor dva zásadní problémy. Prvním byl zmatený systém velení reprezentovaný poddajnými důstojníky bez frontových zkušeností (zejména šlo o Wilhelma Keitela a Alfreda Jodla) v Hitlerově okolí. Druhou překážkou v optimálním vedení války byl sám Adolf Hitler. Mezi generály se našlo jen málo osobností, které se nebály dát svůj názor otevřeně najevo.

V německých štábech bylo zvykem pravidelně posílat důstojníky na frontu k různým zbraním, aby získali potřebné zkušenosti. Za druhé světové války se toto pravidlo téměř nedodržovalo. Typickým příkladem bylo Vrchní velitelství Wehrmachtu, kde za celou dobu nedošlo na nejvyšších postech k výměně.

Heinz Guderian se už na přelomu let 1941 a 1942, těsně před svým odvoláním, snažil Adolfa Hitlera přimět k nahrazení mužů na vrchních velitelstvích důstojníky s aktuálními zkušenostmi z fronty. Generál byl Vůdcem příkře odmítnut, neboť A. Hitler nebyl ochoten se s lidmi ze svého okolí rozloučit. Náznak, že by tak přece jen mohl učinit, přišel na konci roku 1942 v souvislosti s krizí na Kavkazu, ale Vůdce svůj tehdejší záměr nedotáhl do konce. Generál H. Guderian alespoň po svém nástupu do funkce náčelníka štábu pozemního vojska potřebné změny provedl, všechny důstojníky bez frontových zkušeností nahradil. Na Vrchním velitelství Wehrmachtu k takovým změnám nikdy nedošlo.⁵³⁹

Adolf Hitler se Josephu Goebbelsovi v posledních měsících války opakovaně svěřil, že jeho nejbližší vojenští poradci – W. Keitel a A. Jodl – „jsou unavení a opotřebovaní a v současné kritické situaci nejsou schopni přijímat rozhodnutí velkého formátu.“⁵⁴⁰ I přesto je Vůdce odmítal vyměnit.

Ani A. Hitler nebyl podle mínění armádních elit v dostatečném styku s frontovými veliteli.⁵⁴¹ Nepodařilo se mu najít zmínku o tom, že by během tažení proti Sovětskému svazu byl frontě blíže než na velitelství skupin armád. Ovšem i tato velitelství navštěvoval nerad, v případě nutnosti spíše povolával příslušné generály do svého hlavního stanu, popřípadě místo sebe posílal členy svého štábu. K několika málo návštěvám, které na velitelstvích skupin armád vykonal, musel být zpravidla dlouho přemlouván.⁵⁴²

V době katastrofy u Stalingradu se na Adolfa Hitlera snažil zapůsobit generál Hans-Valentin Hube, který přiletěl z obklíčení. Dne 18. ledna 1943 Vůdci navrhl, aby z řad

⁵³⁹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 273-274, 348; A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 327-328.

⁵⁴⁰ J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 257.

⁵⁴¹ Například s generálem Guderianem se poprvé od začátku východního tažení viděl až dne 4. srpna 1941. Viz H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 191.

⁵⁴² H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 144; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 19.

generálů jmenoval jednoho vrchního velitele východního bojiště, kterému by svěřil všechny potřebné pravomoci a do velení mu nezasahoval. Adolf Hitler jeho návrh odmítl, podezřívá Hubeho, že je společen s Erichem von Mansteinem, u kterého se H. Hube cestou ze Stalingradu zastavil.⁵⁴³

Heinz Guderian viděl po nástupu do funkce inspektora tankových vojsk chaos v systému velení, neboť příliš velké množství institucí způsobovalo chaos v řízení války, dále si uvědomoval, že A. Hitler není zkušený důstojník generálního štábu, proto by měl povolát schopnějšího muže, než byl Wilhelm Keitel.⁵⁴⁴ Generál H. Guderian se k přesvědčení A. Hitlera o změnách ve velení snažil získat spojence. Dne 6. března 1943 navštívil ministra propagandy Josepha Goebbelse a svěřil se mu s názorem, že německé vrchní velení na tom po stránce organizační ani personální není dobře. Generál Guderian požádal J. Goebbelse, aby tyto názory předložil vhodnou formou Vůdci, neboť si sliboval, že úspěchu může být snáze dosaženo ze strany Hitlerova důvěrníka. Joseph Goebbels s Guderianovým návrhem souhlasil, ale k činu se neměl. Generál se mu ještě jednou pokusil dodat odvahy, bylo to koncem června 1943,⁵⁴⁵ ale J. Goebbels k nepříjemnému rozhovoru se svým Vůdcem odvalu nenašel. V deníku ministra propagandy o Guderianově iniciativě zmínka není. Když H. Guderian u J. Goebbelse neuspěl, pokusil se o totéž u H. Himmlera a A. Jodla, ale ani v jednom případě se nesešel s pochopením.⁵⁴⁶

Erich von Manstein se minimálně třikrát pokusil přimět Adolfa Hitlera ke změnám ve vedení Wehrmachtu. Navrhoval mu obsadit funkci náčelníka štábu pozemního vojska schopným důstojníkem, který by měl zodpovědnost za všechna bojiště, ne jen za východní frontu. Vůdce by na tohoto náčelníka delegoval rozhodující pravomoci, sám by si ponechal jen poslední slovo. Prakticky by to znamenalo, že by A. Hitler byl vyřazen z plánování a vedení operací.

První pokus učinil na schůzce 6. února 1943 krátce po porážce u Stalingradu, ta byla hlavním důvodem Mansteinova apelu. Polní maršál do funkce náčelníka štábu pozemního vojska navrhl Gerda von Rundstedta. Adolf Hitler jeho návrhy odmítl. Zdůvodnil to zklamáním, které mu způsobili Werner von Blomberg, Walter von Brauchitsch a další

⁵⁴³ G. FRASCHKA, *S meči*, s. 109.

⁵⁴⁴ H. Guderian prosazoval koncepci jednotného velení Wehrmachtu, proto počítal právě s náčelníkem štábu této organizace. Jeho myšlenka se odlišovala od většinového smýšlení armádních elit. Ty si jako rozhodující instituce představovaly štáb pozemního vojska, uvidíme to na příkladu koncepce Ericha von Mansteina.

⁵⁴⁵ Při jejich rozhovoru v červnu 1943 údajně J. Goebbels řekl, že ho děsí představa, že by se Rudá armáda dostala až do Berlína. Poznamenal, že by v takovém případě musel otrávit ženu i všechny děti. Svoje předsevzetí 1. května 1945 naplnil. Viz H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 332-333.

⁵⁴⁶ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 300, 332-333.

generálové. Vedle toho by náčelník štábu podle Mansteinových představ byl prakticky nadřazen říšskému maršálu H. Göringovi, který by se podle Vůdce s takovou pozicí nesmířil.

Podruhé se E. von Manstein o přesvědčení Hitlera ke změnám pokusil 3. září 1943 ve Vůdcově hlavním stanu ve Východním Prusku. Adolf Hitler návrhy polního maršála znovu rázně odmítl, Vůdce W. Keitelovi tvrdil, že žádné změny by celkovou situaci nezlepšily.

Poslední pokus polní maršál učinil 4. ledna 1944. E. von Manstein Vůdci sdělil, že kritická situace na východní frontě není dána jen převahou Rudé armády, ale i způsobem, jakým je německá armáda řízena. Polní maršál znovu zopakoval svůj návrh na posílení pravomocí náčelníka štábu pozemního vojska. Adolf Hitler Mansteinovy myšlenky odmítl, Vůdcovy argumenty se nezměnily, jeden k nim ještě přibyl – polní maršálové neposlouchají ani jeho samotného, jak by tedy mohli být poslušní k náčelníkovi štábu.⁵⁴⁷

Pro Adolfa Hitlera byla typická touha po moci. Od chvíle, kdy se stal kancléřem, si osoboval další a další pravomoci. I když prakticky nebyl schopen všechny funkce zastávat, nevzdal se jich. Určitými úkoly pověřil své podřízené, ale konečné slovo si i v těch nejmenších detailech vždy ponechal pro sebe. Představa, že by rozhodování nad průběhem války předal generálům, kteří ho opakovaně zklamávali, se Vůdci přičila.⁵⁴⁸ A. Hitler si jako diktátor zřejmě ani nemohl dovolit vzdát se některé ze svých kompetencí, v očích lidu by to mohlo znamenat oslabení jeho pozice.

⁵⁴⁷ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 27-28, 186-187, 332-333, 390-392.

⁵⁴⁸ Dokazuje to i fakt, že si pro velení skupiny armád Visla na klíčovém úseku fronty vybral svého stranického spolupracovníka H. Himmlera místo některého z důstojníků pozemního vojska.

5. 3. Aktivní opozice proti A. Hitlerovi mezi armádní elitou na východní frontě

Během druhé světové války působilo v řadách Wehrmachtu 500 000 důstojníků. Velká část z nich si dříve či později uvědomila, že Adolf Hitler vede Německo do záhuby, ale jen málo z nich našlo dost odvahy, aby se Vůdci otevřeně postavili a snažili se ho přivést správnou cestu. Ještě dále se rozhodl zajít jen nepatrný zlomek z onoho půl milionu mužů. Už před válkou v době plánování útoku na Československo se část důstojníků chystala ke státnímu převratu, aby válce zabránili, ale tehdejší události jejich plány zmařily.⁵⁴⁹ Během války samotné dokázalo najít odvalu k účasti na spiknutí vedoucí k odstranění Adolfa Hitlera pouze okolo 200 důstojníků Wehrmachtu, svůj pokus učinili po spojeneckém vyloštění v západní Evropě v červenci 1944.⁵⁵⁰

5. 3. 1. Atentát na A. Hitlera z 20. července 1944

Krátce před 13. hodinou 20. července 1944 vybuchla při poradě ve Vůdcově hlavním stanu ve Východním Prusku bomba. Jednalo se o nejzávažnější atentát na Adolfa Hitlera za celý jeho život. Vůdce samotný nebyl vážněji poraněn, za pomoci Wilhelma Keitela se dostal ze zničené poradní místnosti. Doktor Morell okamžitě přispěchal, aby svého prominentního pacienta prohlédl, z nohou mu odstranil více než 100 třísek pocházejících ze stolu, pod kterým bomba vybuchla, a ošetřil tržné rány. Vůdci také praskly oba ušní bubínky a bylo poškozeno střední ucho, takže chvílemi ztrácel rovnováhu. Jinak byl Hitlerův stav tak dobrý,⁵⁵¹ že už ve 14:30 mohl uvítat svého přítele Mussoliniho. Už během odpoledne se ukázalo, že za výbuchem stojí plukovník K. von Stauffenberg a že v Berlíně probíhá pokus o státní převrat. Hitlerův štáb jednal rychle, Wilhelmu Keitelovi se podařilo po telefonu zrušit všechny rozkazy vzbouřenců vydané Wehrmachtu a Heinrich Himmler se přímo v hlavním městě postaral o potlačení puče.⁵⁵²

I když mezi spiklenci nebyli jen příslušníci pozemního vojska, ale i zástupci Luftwaffe, odborů, policie a duchovenstva, tvořili právě tito důstojníci více než polovinu

⁵⁴⁹ O tomto spiknutí bylo pojednáno v kapitole věnované Franzi Halderovi.

⁵⁵⁰ G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 246.

⁵⁵¹ Díky utrpenému šoku na čas ustoupil i Hitlerův neurotický třes v levé polovině těla. Podle Guderianova popisu působil Vůdce den po atentátu „pošramoceným“ dojemem, ale duševně byl klidný. Rovněž Joseph Goebbels si zapsal, že Hitler vypadal vyčerpaně, ale duševně byl zcela v pořádku. Viz. J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 183; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 348; D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 169.

⁵⁵² J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 38-40; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 315; Mark GRIMSLEY, *...the July 20 Bomb Plot Had Succeeded? World War II 22*, 2008 (9), s. 85-86; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 720-728, 731-732; D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 168-171; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 394-395; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 234-235.

zasvěcených. Mezi pučisty bylo i několik málo mužů, kteří v letech 1941 až 1944 působili na východní frontě. Nejdůležitějším z nich byl Henning von Tresckow,⁵⁵³ jeden z hlavních organizátorů převratu. Generál Tresckow do plánů mimo jiné zasvětil i polního maršála G. von Klugeho,⁵⁵⁴ který se pravděpodobně akce aktivně neúčastnil, ale znal její podrobnosti. Svého podřízeného však nenahlásil. Tresckowovi se ke spolupráci podařilo získat i bývalého náčelníka štábu pozemního vojska Ludwiga Becka,⁵⁵⁵ který musel svůj post kvůli neshodám s A. Hitlerem opustit. Do spiknutí byl zapojen i generál Erich Höpner, který byl Hitlerem z armády na konci roku 1941 s ostudou propuštěn.⁵⁵⁶ Všichni za svou činnost zaplatili životem.⁵⁵⁷

Vůdce našel na nezdařeném puči i něco pozitivního – odhalily se mu nepřátelské elementy, které mohl nyní odstranit. Rozhodl se postavit před soud všechny, u kterých bylo i to nejmenší podezření, že o spiknutí věděli. Verdikty měly být tvrdé, už den po atentátu si Joseph Goebbels zapsal, že budou vynášeny téměř výhradně rozsudky smrti. Nakonec bylo popraveno celkem 21 generálů a 33 plukovníků a podplukovníků.⁵⁵⁸

Atentát prohloubil Hitlerovu už dříve pocíťovanou nenávist ke generálům. Několikrát se nechal slyšet, že měl ve velitelském sboru provést stejnou čistku jako Stalin letech 1937 až 1938.⁵⁵⁹

Podle Guderiana u Adolfa Hitlera vzrostla krutost i tendence lhát, zároveň s tím se zvýšila jeho podezřívavost ke svému okolí, Vůdce se domníval, že je sám stále více obelháván. Jednání s A. Hitlerem už před tím obtížná se nyní stávala ještě těžšími. Intenzita jeho hysterických výlevů se čím dál více zvyšovala.⁵⁶⁰

Po atentátu byla zpřísněna bezpečnostní opatření v Hitlerově okolí. Důstojníci už mohli do jeho blízkosti vstoupit pouze poté, co odevzdali zbraně. Toto opatření neslo

⁵⁵³ Henning von Tresckow (1901-1944) byl německý generálmajor. Sloužil v první světové válce, v meziválečném období se stal Hitlerovým přívržencem, ale postupem času se změnil v jeho odpůrce. Generál Tresckow působil od počátku tažení proti Sovětskému svazu ve štábu skupiny armád Střed, od prosince 1943 až do své sebevraždy zastával funkci náčelníka štábu 2. armády na východní frontě. V době atentátu musel být přítomen na svém pracovišti, a tak do dění bezprostředně nezasáhl. Když mu bylo 21. července 1944, den po atentátu, jasné, že se puč nezdařil, spáchal sebevraždu.

⁵⁵⁴ Vyšetřovatelé Gestapa se dopátrali i k informaci, že polní maršál Kluge o spiknutí přinejmenším věděl. Proto byl odvolán z funkce vrchního velitele na západě, kam byl mezitím přeložen, a povolán k Vůdci. G. von Kluge se domníval, že je jeho účast na atentátu prozrazena, a tak se raději 18. srpna 1944 otrávil.

⁵⁵⁵ Když bylo jasné, že se převrat nezdařil, střelil se generál Beck do hlavy, stalo se tak 21. července 1944.

⁵⁵⁶ Ch. CHANT, *Hitlerovi generálové*, s. 104, 108; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 198-219, 243-246.

⁵⁵⁷ H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 245-246; James HELD, *Failed Attempt to Assassinate the Führer. World War II*. 18, 2003 (3), s. 73-74; M. GRIMSLEY, *...the July 20 Bomb Plot*, s. 86-87.

⁵⁵⁸ J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 178, 185-189; J. HELD, *Failed Attempt*, s. 74; G. KNOPP, *Wehrmacht*, s. 245-246; J. PIEKALKIEWICZ, *Druhá světová válka*, s. 985-987.

⁵⁵⁹ J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 129-130; D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 734.

⁵⁶⁰ J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 169-170; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 349-350.

množství zejména frontových velitelů značně nelibě, považovali za osobní urážku, že člověk, pro kterého nasazovali život, jim nevěří.⁵⁶¹

Vůdci blízcí spolupracovníci se snažili pečovat o jeho duševní pohodu. Například 10. října 1944 „zpracovávali“ Karla Mausse,⁵⁶² který měl být Hitlerem přijat. Generál Burgdorf⁵⁶³ mu řekl: „*Milý Maussi, nesmíte Vůdce polekat. Prosim žádná čísla a nic deprimujícího!*“ Wilhelm Keitel byl ještě přísnější: „*Zakazuji Vám mluvit s Vůdcem o věcech, které mohou uškodit jeho zdraví. Kromě toho musíte odpovídat jen na to, na co budete tázán! Kdybyste snad mluvil o jiných věcech, ponese te důsledky!*“⁵⁶⁴

Podle Wilhelma Keitela neexistovaly žádné signály, že by se nějaký atentát chystal. Pachatele podle polního maršála k činu vedla jejich nespokojenost s politickým systémem zosobněným Adolfem Hitlerem a se způsobem, jakým vedl válku.⁵⁶⁵

Heinz Guderian soudil, že převrat neměl šanci na úspěch. I kdyby se podařilo A. Hitlera odstranit, stále by ve hře zůstaly všechny špičky režimu (H. Himmler, H. Göring,...). Vedle toho neměli spiklenci k dispozici žádné vojenské jednotky, které by jim umožnily uspět. Generál Guderian se domníval, že ani úspěch atentátu by k vylepšení zahraničněpolitické pozice Německa nijak nepřispěl, jeho nepřátelé by stejně požadovali bezpodmínečnou kapitulaci. Podle Guderiana navíc většina německého národa Adolfu Hitlerovi stále důvěřovala a atentát ze strany armády by nepřijala.⁵⁶⁶

5. 3. 2. Názory armádních elit na možnost svržení A. Hitlera

Albert Kesselring napsal, že o plánování atentátu neměl tušení. Podle něj by i v případě jeho úspěchu došlo k vyhrocení situace, neboť Luftwaffe byla téměř výhradně nacionálně socialistická a i v pozemním vojsku každoročně přibývalo mužů politicky vychovaných v Hitlerjugend. Situace v červenci 1944 ještě nebyla tak napjatá, aby Hitlerovo odstranění v očích lidu i vojáků ospravedlnila.⁵⁶⁷

⁵⁶¹ H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 252; G. FRASCHKA, *S meči*, s. 215-216; J. GOEBBELS, *Deníky 1943-1945*, s. 182.

⁵⁶² Karl Mauss (1898-1959) byl německý generál tankových vojsk, na východní frontě velel 7. tankové divizi.

⁵⁶³ Wilhelm Burgdorf (1895-1945) byl německý generál pěchoty. Od roku 1942 až do své smrti byl šéfem personálního oddělení Vrchního velitelství pozemního vojska. V říjnu 1944 se stal hlavním Hitlerovým pobočníkem. Dne 1. května 1945 spáchal v Hitlerově bunkru sebevraždu.

⁵⁶⁴ G. FRASCHKA, *S meči*, s. 215.

⁵⁶⁵ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 313-315.

⁵⁶⁶ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 351-357.

⁵⁶⁷ A. KESSELRING, *Vojákem*, s. 254-255.

Erich von Manstein na násilné svržení Hitlera nikdy nepomyslel. Myšlenka státního převratu se mu přičila. Ve svých pamětech argumentoval tím, že po odstranění A. Hitlera by se fronty zbouraly a v Německu by nastal chaos. Podle něj by zodpovědný frontový velitel neměl tímto směrem vůbec uvažovat. Když byl po válce souzen, prohlásil k tomu toto: „*Člověk nemůže jako vysoký vojenský velitel na jedné straně vyžadovat po celé roky od svých vojáků obětování životů ve jménu vítězství, aby potom vlastní rukou přispěl k porážce.*“⁵⁶⁸ Tento výrok dle mého názoru E. von Mansteina dobře vystihuje: byl to velitel, který věrně sloužil své vlasti a po svých vojácích nevyžadoval nic, co by sám nebyl ochoten udělat. Vedle toho ho děsila myšlenka, že by Sověti dorazili do Německa, i představa bezpodmínečné kapitulace požadovaná Spojenci pro něj byla nepřijatelná.⁵⁶⁹

Heinz Guderian byl skupinou připravující Hitlerovo svržení dokonce kontaktován. Stalo se tak v březnu 1943, požádali ho o pomoc při získávání důstojníků Wehrmachtu pro tuto akci. I přesto, že si H. Guderian v té době uvědomoval nedostatky a zločiny Adolfa Hitlera i jeho režimu, účast odmítl. K jeho rozhodnutí ho vedla úvaha, že odstranění Vůdce by nutně vedlo ke zhroucení front, kdyby to náhodou nenastalo, byl tu stále požadavek nepřátel na bezpodmínečnou kapitulaci, který byl pro Guderiana nepřijatelný. V neposlední řadě zde hrála roli přísaha, kterou všichni vojáci Adolfu Hitlerovi složili.⁵⁷⁰

Typické pro H. Guderiana i ostatní generály, kteří byli konspirátory kontaktováni, je, že svou účast odmítli, ale jejich činnost nenahlásili. Důvody pro neúčast na atentátu byly u všech shodné: obavy o udržení fronty, nejasná budoucnost po Hitlerově pádu a přísaha věrnosti. Fakt, že se žádný z kontaktovaných důstojníků nerozhodl atentátníky nahlásit, naznačuje, že s jejich cíli vnitřně souhlasili, ale kromě strachu nedokázali překonat i odpor vlastního svědomí z nesplnění přísahy a strach o vlast v případě Vůdcova pádu. Dalším faktorem, který mohl hrát roli, byla časová zaneprázdněnost většiny důstojníků. Vojska včetně jejich velitelů byla na východní frontě od prvního až do posledního dne stále přetěžována. Nároky, které takový stav na důstojníky kladl, jim mohly zabránit v promýšlení otázek spojených s politikou a osobou Adolfa Hitlera.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 28.

⁵⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 392.

⁵⁷⁰ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 308-309.

⁵⁷¹ Tento názor podporuje fakt, že mezi nejvýznamnějšími spiklenci se kromě Henninga von Tresckowa neobjevili žádní důstojníci, kteří by delší dobu aktivně sloužili na východní frontě. Jednalo se spíše o muže, kteří působili v Německu nebo na klidnějších územích.

6. Adolf Hitler

Jméno Adolf Hitler je jedním z největších symbolů pro první polovinu 20. století. Muž, který ho nosil, vzešel z chudých poměrů, s využitím svého talentu a s velkou pílí se vypracoval na prvního muže Německa a stal se jedním z nejmocnějších lidí na světě. Se svými úspěchy se ale nespokojil, v honbě za novými cíli rozpoutal nejhorší válku v lidských dějinách a je tak zodpovědný za smrt milionů lidí.

6. 1. Kariéra do roku 1933

Adolf Hitler se narodil dne 20. dubna 1889 v Braunau na Innu. Nebyl ale občanem Německé říše, nýbrž habsburského soustátí. Jeho otec Alois byl státní úředník, který dokázal rodinu solidně zabezpečit, ale příliš si s manželkou a dětmi nerozuměl po citové stránce. Matka Klára byla ženou v domácnosti⁵⁷² a sám A. Hitler na ni vzpomíná ve svém *Mein Kampf* s úctou a láskou.⁵⁷³ Psychiatr Erich Fromm tvrdí, že přehnaná péče ze strany matky vedla u A. Hitlera k pocitu výjimečnosti a vlastní neomylnosti, což jsou typické znaky narcistické osobnosti.⁵⁷⁴

Ve škole si A. Hitler nevedl příliš dobře. Jediné předměty, kterého zajímaly, byly dějepis a kreslení, z ostatních měl nevalné známky. V *Mein Kampf* vzpomínal, že už od dětství „*horoval pro všechno, co souviselo s válkou nebo vojenstvím.*“⁵⁷⁵ Jeho snem bylo stát se umělcem, malířem nebo architektem, kvůli tomu se přestěhoval do Vídně, aby zde mohl studovat. Bohužel se mu nepodařilo splnit přijímací zkoušky, a tak šest let živořil, převážně v hlavním městě monarchie. Zde se začala formovat jeho osobnost; k německému nacionalismu, který si s sebou přivezl z rodného kraje, se přidala nenávist k neněmeckým národnostem monarchie. Dále se u něj vyvinul odpor k marxismu a sociální demokracii, protože potlačují národní cítění obyvatel. Třetím zásadním bodem jeho ideologie byla fanatická nenávist vůči Židům, které viděl jako cizí a podvratnou rasu, zneužívající Němce.⁵⁷⁶

V červnu 1913 opustil A. Hitler Vídeň a přestěhoval se do Mnichova,⁵⁷⁷ který si „*zamiloval více než kterékoli jiné místo*“, protože ho považoval za čistě německé město.⁵⁷⁸

⁵⁷² Brigitte HAMANN, *Hitlers Wien. Lehrjahre eines Diktators*. Mnichov, 1996, s. 17.

⁵⁷³ A. HITLER, *Mein Kampf*, s. 7.

⁵⁷⁴ Alan BULLOCK, *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy*, Plzeň 1995, s. 22.

⁵⁷⁵ A. HITLER, *Mein Kampf*, s. 7.

⁵⁷⁶ B. HAMANN, *Hitlers Wien*, s. 39, 45-47; Ian KERSHAW, *Hitler 1889-1936: Hybris*, Praha, 2004, s. 47-66; Rainer ZITELMANN, *Adolf Hitler a jeho cesta k moci*, Praha 1993, s. 16.

⁵⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 16.

Byl zatčen policií pro vyhýbání se vojenské službě v Rakousku. Bylo mu nařízeno, aby se hlásil u odvodní komise v Salzburku. Zde byl uznán „nehodícím se pro vojenskou službu v poli ani v týlu na základě fyzické slabosti, neschopen nosit zbraň.“⁵⁷⁹

Následujícího roku se seběhly události, které ho vytrhly z monotónnosti a daly jeho životu smysl. A. Hitler neváhal a s nadšením se přihlásil, i když byl rakouským občanem, jako dobrovolník do německé armády.⁵⁸⁰ Byl přijat a zařazen do 16. bavorského rezervního pěšího pluku, se kterým prodělal několikaměsíční výcvik. Pluk byl odeslán na západní frontu, kde se zúčastnil i první bitvy u Ypres. Do Německa se A. Hitler vrátil až v říjnu 1916 kvůli léčení ze zranění. Po vyléčení se na jaře 1917 vrátil zpět na frontu do Flander, právě včas, aby stihl jarní ofenzivu. Jeho pluk bojoval v okolí Arrasu a ve třetí bitvě u Ypres utrpěl těžké ztráty a byl stažen zpět do Alsaska k odpočinku. Když se v březnu 1918 rozeběhla velká Ludendorffova ofenziva, byl Hitler přesvědčen, že centrální mocnosti jsou již jen krůček od vítězství. Účastnil se bojů na Sommě, Aisně i Marně. V polovině října byl zasažen při plynovém útoku a dočasně oslepl. K léčení byl transportován do nemocnice v Německu, kde ho zastihla zpráva o konci války.⁵⁸¹

Není sporu o tom, že A. Hitler byl výborným frontovým vojákem. Sloužil jako spojka, což bylo velmi riskantní poslání, mnohokrát se dostal do nebezpečných situací. Pozice spojky zřejmě vyhovovala jeho samotářské povaze, protože nemusel v podstatě s nikým spolupracovat, což je u většiny jiných postů v armádě vyloženou nutností. Jeho schopnosti a výkony došly ocenění, když dostával pochvaly v denním rozkaze, a dokonce byl vyznamenán železným křížem první třídy. Takto vysokého vyznamenání se dostalo desátníkům jen zřídka. Je příznačné, že počáteční nadšení, které se probudilo u většiny vojáků po vyhlášení války, ale s prvními zkušenostmi s boji se rychle vytrácelo, u Hitlera přetrvávalo po celou dobu konfliktu. Ačkoli byl jako voják nadřizovanými hodnocen velmi dobře, nikdy nebyl navržen na povýšení, a to ani na poddůstojníka. Bylo mu totiž vytýkáno, že v sobě nemá vůdcovské vlastnosti.⁵⁸²

V kolektivu spolubojovníků se držel spíše na okraji. Odlišoval se tím, že nejevil zájem o alkohol, tabák ani ženy, momenty, které spojovaly většinu vojáků na obou stranách fronty. Také se stával terčem, když pronášel vlastenecké proslovy na podporu války, zatímco jeho

⁵⁷⁸ A. HITLER, *Mein Kampf*, s. 77.

⁵⁷⁹ A. BULLOCK, *Hitler*, s. 55.

⁵⁸⁰ A. HITLER, *Mein Kampf*, s. 97; Thomas WEBER, *Hitlerova první válka*. Brno, 2011, s. 23-25.

⁵⁸¹ A. BULLOCK, *Hitler*, s. 53-56 ; A. HITLER, *Mein Kampf*, s. 112-121; I. KERSHAW, *Hitler 1889-1936: Hybris*, s. 116-118; T. WEBER, *Hitlerova první válka*, s. 50-55, 196-202, 269-272.

⁵⁸² A. BULLOCK, *Hitler*, s. 55-58; T. WEBER, *Hitlerova první válka*, s. 120-128, 262-264.

sousedé v zákopu na ni jen nadávali.⁵⁸³ A. Hitler měl hluboko v sobě zakořeněný pocit povinnosti vůči národu. Zdá se, že on sám byl posedlý myšlenkou bezpodmínečně porazit nepřátele Němců, i kdyby za to měl zaplatit vlastním životem.⁵⁸⁴ Stejnou zarputilost a sebeobětování potom požadoval od každého svého vojáka v další světové válce, válce, kterou sám vyvolal. Účast ve válce pro něj byla jakousi nejvyšší ctností, které může muž dosáhnout. Byl fascinován násilím a ničením, což se ukázalo po jeho nástupu k moci a ještě více po útoku na Sovětský svaz.

Jak již bylo zmíněno, v listopadu 1918 se nacházel v nemocnici v Pasewalku a doléčoval následky plynového útoku. Právě zde ho zasáhla zpráva o konci císařství a uzavření příměří. Sám Hitler tvrdil, že to pro něj byla nepředstavitelná rána, ze které se dlouho vzpamatovával a která ho vedla k rozhodnutí vstoupit do politiky.⁵⁸⁵

Po propuštění z nemocnice se A. Hitler vrátil do Mnichova. Protože neměl ani práci, ani domov, do kterého by se vrátil, rozhodl se pokračovat v armádě a hlásil se na velitelství svého pluku. Dobrovolně se přihlásil jako strážný v táboře pro válečné zajatce v Traunsteinu, kde sloužil do března 1919. Poté byl zařazen do osvětové čety a zároveň měl za úkol monitorovat činnost radikálních skupin, které v Bavorsku působily. Jednou z nich byla Německá dělnická strana. A. Hitler její zasedání navštívil poprvé v září 1919, další měsíc už byl jejím členem. Při různých schůzích začal Hitler pronášet projevy, přičemž se projevil jeho řečnické nadání a schopnost strhávat davy. Dne 1. dubna 1920 byl propuštěn z armády a od té doby se naplno věnoval politické agitaci. Postupně stranou prorůstal, až se v červenci 1921 stal jejím předsedou s neomezenými pravomocemi, vlastně takovým stranickým diktátorem.⁵⁸⁶

Jedním z jeho prvních kroků ve funkci bylo zřízení jednotek Sturmabteilung (SA), jednalo se o organizaci polovojenského charakteru, složenou jak z bývalých frontových vojáků, příslušníků Freikorpsu, tak i radikální nacistické mládeže. Jejich úkolem bylo chránit stranické schůze a mítinky a zároveň zastrašovat politické odpůrce. Za vybudováním SA ale nestál přímo A. Hitler, ale Ernst Röhm,⁵⁸⁷ důstojník s dobrými styky s mnoha příslušníky Reichswehru. Do života strany se prosazovaly i další rysy pocházející z armády:

⁵⁸³ A. BULLOCK, *Hitler*, s. 56.

⁵⁸⁴ Harald STEFFAHN, *Hitler*. Hamburg, 1983, s. 51.

⁵⁸⁵ A. HITLER, *Mein Kampf*, s. 122-123.

⁵⁸⁶ A. BULLOCK, *Hitler*, s. 78-81, 85; H. STEFFAHN, *Hitler*, s. 54-55; I. KERSHAW, *Hitler 1889-1936: Hybris*, s. 130-137; R. ZITELMANN, *Adolf Hitler*, s. 20-22.

⁵⁸⁷ Ernst Röhm (1887-1934) byl veterán první světové války a vedoucí SA (Sturmabteilung, česky „úderného oddílu“)

při shromážděních hrála vojenská hudba, členové strany pochodovali ve formacích vojenským krokem a používali prapory a standarty.⁵⁸⁸

V listopadu 1923, v době vrcholící krize Výmarské republiky, se A. Hitler odhodlal k pokusu vyvolat v Mnichově povstání a pochodovat na Berlín. Celý pokus ovšem skončil fiaskem, pučisté byli rozehnáni, někteří z nich zastřeleni přímo na ulici a sám A. Hitler byl zatčen. Ačkoli byl obviněn z velezrady, odsouzen byl jen na necelý rok ve věznici v Landsbergu.⁵⁸⁹

Po propuštění se vrátil do čela strany. Zdálo se, že pobyt ve vězení ho zocelil a pomohl mu, aby si utřídil své názory, které publikoval v knize *Mein Kampf*. Situace v Německu se ovšem změnila v jeho neprospěch, inflace se zastavila, hospodářská a sociální situace se zlepšovala. Takové poměry neprospívají radikálním stranám v kterékoli době. Zatímco se NSDAP pohybovala na okraji politického spektra, A. Hitler nezháležel. Restrukturalizoval stranu a promýšlel metody propagandy tak, aby mohl využít příležitosti, o které věřil, že přijde.⁵⁹⁰ Jeho přání se vyplnilo, v roce 1929 na Německo velmi tvrdě udeřila hospodářská krize.

Díky propracované propagandě Josepha Goebbelse a nasazení členů nacistické strany se jim podařilo ve volbách do Reichstagu roku 1930 získat 6,5 milionu hlasů. O dva roky později, při volbách prezidentských, získal A. Hitler 11,5 milionu voličů (asi 30 %), předstihl ho jen staronový prezident Paul von Hindenburg.⁵⁹¹ V mimořádných parlamentních volbách téhož roku dosáhla NSDAP na téměř 14 milionů hlasů a stala se suverénně nejsilnější stranou v zemi (druhá SPD získala 8 milionů). Po složitých jednáních prezident Paul von Hindenburg jmenoval dne 30. ledna Hitlera kancléřem koaliční vlády.⁵⁹²

Když v noci 29. února mladý nizozemský komunista podpálil Říšský sněm v Berlíně, poskytl nacistům skvělou záminku k perzekuci jejich odpůrců. Hned druhého dne přijal Reichstag dekret, který do odvolání pozastavoval základní ústavní práva, odvolán nebyl nikdy. Dalšími opatřeními zavedenými během šesti měsíců od jmenování A. Hitlera kancléřem se počet legálních stran v Německu snížil na jedinou – NSDAP.⁵⁹³

⁵⁸⁸ A. BULLOCK, *Hitler*, s. 85-86, 92.

⁵⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 99; R. ZITELMANN, *Adolf Hitler*, s. 26.

⁵⁹⁰ A. BULLOCK, *Hitler*, s. 157-158, 164; R. ZITELMANN, *Adolf Hitler*, s. 34-35, 37.

⁵⁹¹ Paul von Hindenburg (1847-1934) byl německý polní maršál, hrdina první světové války a v letech 1925 až 1934 prezident Německa.

⁵⁹² A. BULLOCK, *Hitler*, s. 242-255; H. STEFFAHN, *Hitler*, s. 95; R. ZITELMANN, *Adolf Hitler*, s. 49-57.

⁵⁹³ A. BULLOCK, *Hitler*, s. 306.

6. 2. Osobnost A. Hitlera očima německé armádní elity a jeho blízkých spolupracovníků

Z výpovědí a vzpomínek Hitlerových spolupracovníků a podřízených jsem se pokusil rekonstruovat obraz, jaký v nich zanechal. Zjistil jsem, že se jen málokomu podařilo proniknout k němu blíže, a už vůbec nikomu ho zcela pochopit. Mnozí uváděli jeho kladné i záporné vlastnosti, snažili se vytvořit komplexnější charakteristiku Hitlerovy osobnosti, ale ukázalo se, že nikdo z nich nedokázal odpovědět na základní otázku: jaký byl Adolf Hitler člověk?

Uvedme několik příkladů. Jeden z nejbližších Hitlerových spolupracovníků, Joachim von Ribbentrop⁵⁹⁴ ve své norimberské cele v roce 1945 napsal: „*Blíže jsem Adolfa Hitlera poznal v roce 1933. Ale mám-li dnes odpovědět na otázku, jestli jsem ho znal dobře – jakým způsobem přemýšlel jako politik a státník, co byl za člověka – pak se musím přiznat k tomu, že o něm toho vím jen velice málo, vlastně vůbec nic. Skutečnost je taková, že přestože jsem toho s ním tolik prožil, během oněch let spolupráce jsem se k němu nikdy nedostal blíže, než jsem byl v první den našeho setkání, osobně, ani jinak.*“⁵⁹⁵

„*Do dnešního dne nevím, co si (A. Hitler) myslel, věděl nebo opravdu chtěl. Znal jsem jen své vlastní myšlenky a dojmy,*“⁵⁹⁶ napsal o svém dlouholetém šéfovi Alfred Jodl, nejbližší Hitlerův vojenský poradce, v norimberském zajetí dne 10. března 1946. Generál Kurt Zeitzler Jodlovu myšlenku rozvedl: „*Zažil jsem Hitlera za všech možných okolností, v dobách šťastných i nešťastných, v dobách vítězství i porážek, v dobrém rozmaru i při zuřivých výbuších, během proslovů a porad, obklopeného tisíci či pouhou hrstkou nebo úplně samotného, při telefonování, v bunkru, v automobilu, v letadle, zkrátka v každé myslitelné situaci. Přesto nemohu tvrdit, že jsem nahlédl do jeho duše nebo pochopil, o co mu jde.*“⁵⁹⁷

Vysvětlení jejich rozpaků je jednoduché, Adolf Hitler byl velmi tajemný. Sám A. Hitler to přiznal Franzi Halderovi při jejich setkání dne 22. srpna 1938, řekl mu: „*Nikdy se nedozvíte mé skutečné záměry. Ani moji nejbližší spolupracovníci, kteří jsou přesvědčení, že je znají, je nikdy neodhalí.*“⁵⁹⁸ Doktor Morell po válce v dopise manželce napsal, že „*si Hitler*

⁵⁹⁴ Joachim von Ribbentrop (1893-1946) byl německý diplomat a v letech 1938 až 1945 ministr zahraničí. Nejvíce se proslavil vyjednáváním paktu se SSSR o neútočení z roku 1939.

⁵⁹⁵ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 11.

⁵⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 32.

⁵⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 323-324.

⁵⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 142.

nechával všechno pro sebe a že byl nesmírně opatrnický. Kolikrát jen prohlásil, že jednou z jeho nejsilnějších stránek je, že si své plány dokáže udržet pro sebe.“⁵⁹⁹

A. Hitler žil od svého odchodu do Vídně bez rodiny jako samotář. I když se navzdory obecně rozšířenému přesvědčení nevyhýbal společnosti žen,⁶⁰⁰ téměř celý život zůstal svobodný. Hitlerovi lékaři potvrdili, že jeho postoje k ženám byly naprosto normální.⁶⁰¹ Choval se k nim galantně, ale neměl rád, když se s ním chtěly pustit do intelektuálnější konverzace. Byl si vědom toho, jak skvěle dokáže působit na ženy při svých projevech, a počítal s jejich hlasy. Uvádí se, že to byl jeden z důvodů, proč se odmítal oženit.⁶⁰²

Hitlerova odtažitost se během války prohlubovala. Generálplukovník Heinz Guderian si povšiml, že A. Hitler neměl žádné opravdu blízké osoby, žádného přítele, nikoho, s kým by mluvil otevřeně. Od jisté doby jedl sám. Jeho denní režim byl obrácený, pracoval ještě dlouho po půlnoci a spal ve dne.⁶⁰³

A. Hitlerovi se však vše skrýt nepodařilo, na základě pramenů lze částečně jeho osobnost rekonstruovat. Jako základ mohou posloužit výsledky psychologického vyšetření, které si Hitlerův osobní lékař Theodor Morell uschoval. O svém prominentním pacientovi zjistil následující: *„orientace v čase, místě a osobách – vynikající; paměť na události – vynikající; schopnost udržet si v paměti čísla, statistiky, jména atd. – vynikající; Hitlerovo obecné zázemí je poznamenáno chybějícím univerzitním vzděláním, což však kompenzuje obrovskými všeobecnými znalostmi, získanými četbou; (...) je nestálý, občas neklidný a někdy zvláštní, avšak jinak spolupracuje a nenechá se rozptýlit; emocionálně velice labilní osobnost; vysoce nápadná schopnost odlišovat, co či koho má rád a co či koho nemá.*“⁶⁰⁴

Adolf Hitler byl v podstatě asketa. Nekouřil, nepil alkohol a byl vegetarián. Wilhelm Keitel ho jedinkrát za dlouhou dobu strávenou po jeho boku viděl pít pivo, bylo to v Praze po obsazení okleštěného Československa dne 15. března 1939.⁶⁰⁵

Všichni, kdo se k A. Hitlerovi vyjadřovali, se shodují, že byl výjimečně silnou osobností.⁶⁰⁶ Jako jednu z nejtypičtějších Hitlerových vlastností označil H. Guderian jeho silnou vůli, kterou dokázal lidi ovládat. Generálplukovník vzpomínal, jak tato vůle působila

⁵⁹⁹ David IRVING, *Tajné deníky Hitlerova osobního lékaře*. Praha 2013, s. 250-251.

⁶⁰⁰ Adolf Hitler měl například ve zvyku zvat své sekretářky k obědům, večerím i na noční čajové dýchánky. Viz H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 310-311.

⁶⁰¹ D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 52.

⁶⁰² A. BULLOCK, *Hitler*, s. 368; H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 179-183; H. PICKER, *Hitlerovy rozhovory*, s. 109-114, 181.

⁶⁰³ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 452-453.

⁶⁰⁴ D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 53.

⁶⁰⁵ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 194; H. PICKER, *Hitlerovy rozhovory*, s. 156-157, 303-304.

⁶⁰⁶ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 386 a 424, E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 186, B. LIDDELL HART, *Válka*, s. 459.

na členy jeho štábu, Wilhelma Keitela a Alfreda Jodla, ale i na zkušené frontové vojáky, kteří neztratili odvahu ani tvář v tvář nepříteli, ale v přítomnosti A. Hitlera oněměli.⁶⁰⁷

I Erich von Manstein popisoval, že A. Hitler byl mistr v přizpůsobení se partnerovi v rozhovoru, věděl, co si ke komu může dovolit. Údajně zažil, jak k A. Hitlerovi přišli frontovní vojáci, aby mu vylíčili špatnou situaci na frontě, po rozhovoru s ním ovšem odcházeli optimističtí, jak Manstein napsal, „napravení“.⁶⁰⁸

Podobné zkušenosti měl i generál Hasso von Manteuffel, po válce vypověděl: „*Hitler byl vskutku magnetická a hypnotická osobnost. To mělo velmi markantní účinek na lidi, kteří ho přišli navštívit se záměrem prezentovat mu v nějaké záležitosti svoje názory. Zpravidla začali argumentovat pro svoji věc, ale postupně zjišťovali, že se podvolují jeho osobnosti a nakonec často souhlasili s opakem toho, co původně zamýšleli.*“⁶⁰⁹

Dalšími výraznými vlastnostmi Adolfa Hitlera byly výjimečná paměť a rozvinutá fantazie. E. von Manstein vzpomínal, jak A. Hitler uplatňoval své fantastické znalosti o velikosti produkce a účinku různých zbraní jak na straně německé, tak na straně jejich protivníků. Když se A. Hitler při jednání s generály o strategických a taktických otázkách dostával do úzkých, často prý využíval těchto svých předností a strhl debatu právě k otázkám zbrojení, kdy vedl dlouhé monology a probíranému problému se tak vyhnul. Hitlerova živá fantazie, kterou uplatňoval hlavně v otázkách technických novinek a veškerých problémů zbrojení, byla podle Mansteina pro Německo cenná.⁶¹⁰

Heinz Guderian se s Mansteinem shodl. A. Hitler byl podle jeho popisu velice chytrý, měl neobyčejnou paměť, zejména v oblasti technických údajů, historických dat a národohospodářských statistik. Znal ho jako vášnivého čtenáře všech možných titulů, kterými si rozšiřoval obzory.⁶¹¹

I Wilhelm Keitel si povšiml Hitlerovy čtenářské vášně, ohromilo ho, kolik děl s vojenskou tematikou dokázal A. Hitler nastudovat.⁶¹² Ve shodě s výše jmenovanými W. Keitel oceňoval Hitlerovu paměť,⁶¹³ výřečnost a odhodlání. Na A. Hitlerovi ho upoutala i představivost a schopnost dostat se do hloubky problému.⁶¹⁴ Žádný z generálů si nepovšiml

⁶⁰⁷ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 441.

⁶⁰⁸ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 186.

⁶⁰⁹ B. LIDDELL HART, *Válka*, s. 459.

⁶¹⁰ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 11.

⁶¹¹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 442.

⁶¹² W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 259.

⁶¹³ Ve svých zápiscích polní maršál zavzpomínal, jak v srpnu 1939 společně s Adolfem Hitlerem prováděl inspekci opevnění na hranici s Francií. A. Hitler měl detailně nastudováno, kde by měly jaké stavby stát a kde by je měli v terénu hledat. Viz W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 199.

⁶¹⁴ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 224, 416.

toho, co odhalili Hitlerovi lékaři. Vyzorovali, že jeho pověstná paměť se okolo roku 1944 začala zhoršovat.⁶¹⁵

Albert Kesselring o A. Hitlerovi soudil, že to byl muž zocelený úskalími života v chudobě. To, že i po uchopení moci žil stále skromně, mu dle mínění polního maršála zajistilo popularitu mezi lidmi. Vůdce podle Kesselringa dokázal obdivuhodně tvrdě pracovat a doplňovat vlastní vzdělání, nakonec ho ovšem tyto vlastnosti v kombinaci s vysokou sebedůvěrou vedly k přesvědčení o vlastní jedinečnosti a nenahraditelnosti.⁶¹⁶

⁶¹⁵ D. IRVING, *Tajné deníky*, s. 206.

⁶¹⁶ Albert KESSELRING, *Vojákem do posledního dne*. Praha 2015, s. 213-215.

6. 3. A. Hitler jako vojevůdce a stratég

Correlli Barnett charakterizoval Adolfa Hitlera jako „*amatéra nechápajícího základní principy grandiózní vojenské strategie nebo strategických operací, ignorujícího základní principy logistiky, neochotného, nebo snad i neschopného konfrontace s realitou bitevního pole...*“⁶¹⁷ Toto hodnocení považují po prostudování názorů německých generálů a vojenských odborníků za příliš příkré.

Podle možná až příliš pozitivního mínění Basila Liddell Harta „*Hitler nebyl ani zdaleka hloupý stratég. Spíše byl až příliš brilantní – a doplatil na přirozené chyby, které takovou brilantnost doprovázejí.*“ Vedle toho měl jako stratég jednu velkou přednost, uměl skvěle manipulovat myslí svých protivníků.⁶¹⁸

Hasso von Manteuffel uvedl, že Adolf Hitler jistě předpoklady měl. Podle Manteuffela dokázal díky vlastním válečným zkušenostem a studiu literatury načerpat velmi dobré znalosti o nižší úrovni vedení války, naproti tomu o záležitostech vyššího velení nevěděl nic. „*Chápal sice dobře, jak se pohybuje a jak bojuje jediná divize, ale nerozuměl tomu, jak operují armády,*“⁶¹⁹ shrnul Manteuffel svou analýzu.

Generál Wilhelm von Thoma⁶²⁰ zhodnotil A. Hitlera jako vojevůdce následovně: „*Měl smysl pro strategii a taktiku, ale nechápal detaily při jejich realizaci. Často míval dobré nápady, ale byl tvrdohlavý jako skála – čímž realizaci svých vlastních koncepcí zhatil.*“⁶²¹

E. von Manstein se ve svých pamětech také pokusil schopnosti A. Hitlera jako velitele zhodnotit. Odmítl jeho posměšné označení „kaprál z první světové války“. Přiznal mu „*určitý instinkt pro operační plánování.*“⁶²² Hitlerovy nedostatky naopak viděl v tom, že nechápal vztah mezi prostorem, časem a množstvím sil potřebným k provádění jednotlivých operací. Vůbec nechápal problémy zásobování a průběžného doplňování sil. E. von Manstein tak jinými slovy říká, že A. Hitler měl jako laik jisté nadání pro taktické manévry, ale chybělo mu vzdělání štábního důstojníka, aby si uvědomoval i technické a časoprostorové dimenze navrhovaných operací. Z toho Manstein učinil závěr, že A. Hitler nebyl schopen ani ochoten určit hlavní cíl německého válečného snažení, ke kterému by napnul všechny síly,

⁶¹⁷ C. BARNETT (ed.), *Hitlerovi generálové*, s. 12-13.

⁶¹⁸ B. LIDDELL HART, *Válka*, s. 17-18.

⁶¹⁹ TAMTÉŽ, s. 459.

⁶²⁰ Wilhelm von Thoma (1891-1948) byl německý generál tankových vojsk. Bojoval v Polsku, Francii, Sovětském svazu a severní Africe.

⁶²¹ B. LIDDELL HART, *Válka*, s. 129.

⁶²² Je zajímavé, že to dokládá na příkladu Hitlerova rozhodnutí realizovat Mansteinův vlastní plán útoku proti Francii v roce 1940.

zjednodušeně lze říci, že Vůdce nedokázal pochopit vazbu mezi vytyčenými cíli a prostředky potřebnými pro jejich splnění.⁶²³

O Hitlerových vojenských rozhodnutích si jeden z jeho největších odpůrců Franz Halder do deníku k 24. září 1942 poznamenal, že „*popírají jakoukoli souvislost s principy strategie. Jsou výplodem prudké povahy, ovlivněné momentálními impulsy, která není schopna rozpoznat meze toho, co je možné dosáhnout, a jejíž přání jsou otcem myšlenky.*“⁶²⁴ Svůj názor doplnil v poválečném rozhovoru s historikem Basilem Liddell Hartem. Adolf Hitler podle F. Haldera „*věřil, že úsudek a vědění nejsou ničím a že nezlomná vůle k vítězství a neúprosné sledování cíle jsou vším. Mystická spekulace nahradila časoprostorové úvahy a též pečlivou kalkulaci síly našich vlastních vojsk v poměru k nepřátelským. Veškerá volnost jednání byla eliminována. I ti nejvyšší velitelé byli podřízeni nesnesitelnému poručnictví.*“⁶²⁵

E. von Manstein tvrdil, že přesvědčení, že sám ví vše nejlépe, vedlo A. Hitlera k tomu, že začal zasahovat i do taktických a operačních otázek až na úrovni armádních sborů. To bylo v rozporu s tradicemi německého velení, kdy se ponechávala co možná největší iniciativa na nižších velitelích, kteří znali situaci nejlépe. A. Hitler byl ovšem přesvědčen, že ze situační mapy ve svém hlavním stanu vzdáleném stovky kilometrů od fronty může učinit lepší rozhodnutí než velitelé na bojišti, proto vydával detailní směrnice. Když se o takové zásahy pokusil v oblasti velení E. von Mansteina, Manstein důrazně protestoval a dokonce pohrozil rezignací.⁶²⁶ A. Hitler podle E. von Manstein odmítal brát v úvahu jak přesilu nepřátel, tak nedostatek vlastních sil a problémy v časoprostoru a zásobování. Manstein vyslovil názor, že to byla Hitlerova víra, že vůle, ať už jeho vlastní nebo vůle jeho vojáků, může přemoci všechny překážky, která vedla k těmto chybám.⁶²⁷

Do protikladu k Hitlerově důvěře ve svou vůli E. von Manstein postavil jeho nerozhodnost a malou odvahu v podstupování rizik při vojenských operacích. Dokládá to tím, že A. Hitler nebyl ochoten dočasně se vzdát obsazeného území za účelem vedení pružné obrany a také nerad oslaboval méně důležitá válčiště ve prospěch hlavního, tedy východní fronty.⁶²⁸ Tento Hitlerův rys se prohluboval s tím, jak válka pokračovala. E. von Manstein se domníval, že Hitlerův postoj pramenil z jeho víry, že rozkaz o neustupování zachránil jeho

⁶²³ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 12-13.

⁶²⁴ Franz HALDER, *War Journal of Franz Halder VII*, s. 397.

⁶²⁵ B. LIDDELL-HART, *Válka*, s. 60.

⁶²⁶ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 24, 322. Bylo to na konci operace Citadela na přelomu července a srpna 1943.

⁶²⁷ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 14.

⁶²⁸ TAMTÉŽ, s. 15.

vojska u Moskvy v zimě 1941/1942 před totálním zničením,⁶²⁹ a tak ho snažil aplikoval ve všech případech až do samého konce války. A. Hitler byl také velmi nerozhodný, když šlo o včasné přemístění sil na ohrožené úseky fronty z těch stabilnějších. Jeho rozhodnutí zpravidla přicházela pozdě a vyčlenil méně jednotek, než bylo zapotřebí, takže docházelo ke krizím, které si následně vyžádaly mnohem více sil, než kdyby rozhodl včas. A. Hitler podle E. von Mansteina vůbec nebyl schopen předpovídat kroky nepřítele a adekvátně na ně reagovat.⁶³⁰

Mansteinovu tezi o malé Hitlerově operační odvaze podpořil i H. Guderian, poukázal na to, že Vůdce byl často pro smělý plán (obsazení Norska, obchvatný útok přes Ardeny v květnu 1940 atd.), ale jakmile došlo při realizaci k prvním potížím, zpanikařil a začal měnit rozkazy. Naproti tomu při politických rozhodnutích se rozhodoval rychle a svých názorů se držel. H. Guderian si k tomu trpce poznamenal, že by bylo lepší, kdyby tomu bylo naopak: „*Dvakrát měř, jednou řež!*“ napsal ve svých pamětech. Další důvody, které A. Hitlerovi zabránily, aby se stal úspěšným vojevůdcem, byly časté výkyvy při rozhodování a nerozhodnost.⁶³¹

Polní maršál W. Keitel vyzoroval, že Adolf Hitler měl opakovaně problémy s jasným formulováním rozkazu. A. Hitler pak obviňoval generály, kteří nebyli obeznámeni s širšími souvislostmi a správně ho nepochopili, z neposlušnosti.⁶³² Celý problém ještě umocňovala Hitlerova přirozená nedůvěřivost.

A. Hitler nesnášel, když s ním někdo nesouhlasil nebo ho dokonce kritizoval, proto si polní maršál Keitel zvykl všechny nepříjemné otázky probírat výhradně mezi čtyřma očima.⁶³³ Heinz Guderian poznamenal, že Adolf Hitler téměř nikdy ze svých stanovisek neustupoval. Jedině když se proti němu postavila jednotná fronta oponentů, neochotně rozhodnutí změnil, což se však nedělo často.⁶³⁴

W. Keitel označil Hitlerův způsob práce za chaotický, nespořádaný a vojákovi cizí. Keitelovi vadilo, že A. Hitler „*nedodržel odpovědnosti a pracovní oblasti a překračoval je povely, jejichž předání dál vyžadoval, i když proti němu například stála příslušná úřední*

⁶²⁹ Sám E. von Manstein se vyjádřil v tom smyslu, že obrana je efektivnější způsob boje, ovšem za určitých podmínek. Za prvé by musela být vedena pružně-s místními ústupy a následnými protiútoky-to ovšem Hitlerova doktrína neustupování a bránění každého metru neumožňovala, naopak nabízela nepříteli možnost německé síly obklíčovat. Druhou podmínkou bylo mít pro takovou obranu dostatek sil, z toho důvodu E. von Manstein A. Hitlerovi vyčítal hájení dlouhodobě neudržitelných pozic (předmostí na Kubáni, Krym, Kuronsko atd.), místo toho je chtěl stáhnout a použít k vyztužení hlavní fronty.

⁶³⁰ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 16-18, 189, 268-269.

⁶³¹ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 448-451.

⁶³² W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 289.

⁶³³ TAMTÉŽ, s. 301-2.

⁶³⁴ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 474-475.

osoba.⁶³⁵ A. Hitler často činil naprosto spontánní rozhodnutí, která rušila rovnováhu mezi jednotlivými složkami Wehrmachtu, což W. Keitela psychicky vyčerpávalo. A. Hitler měl ve zvyku sdělovat jednotlivým osobám jen to, co potřebovaly ke splnění svého úkolu vědět, přehled o celkové situaci tak měl vlastně jen on. Neshody a konflikty, které z toho nutně vznikaly, A. Hitlerovi nevadily, spíše je vítal.⁶³⁶ Dá se říci, že Adolf Hitler potupoval podle zásady: „Rozděl a panuj.“ Německu tento postup bezpochyby uškodil.

A. Hitler měl zpravidla denně dvě porady o situaci. První byla polední (začínala mezi 12. a 14. hodinou), druhá večerní (zpravidla začínala okolo půlnoci). Neprobíraly se na nich jen otázky bezprostředně související s vojenskými problémy, ale i záležitosti z jiných oblastí, které vyžadovaly Hitlerovo rozhodnutí. Proto trvaly řadu hodin, podle polního maršála Keitela i generála Guderiana v průměru okolo tří každá.⁶³⁷ Mezi poradami A. Hitlera navštěvovali jednotliví úředníci i vojáci, aby vyřídili své záležitosti.

A. Hitler se živě zajímal o technické novinky pro vedení války.⁶³⁸ E. von Manstein Hitlerovi v některých oblastech přisuzuje zásluhy o rozvoj a urychlení německého zbrojení. Naopak mu vyčítá zásahy do vývoje letectva a zdržování ve vývoji raket a jaderných zbraní.⁶³⁹ Velkou Hitlerovou slabinou bylo podle E. von Mansteina všeobecné přeceňování nových německých zbraní⁶⁴⁰ v kombinaci s podceňováním výcviku vojáků v užívání těchto novinek s jejich předčasným nasazováním na frontu.⁶⁴¹

Rovněž podle Heinze Guderiana prokazoval A. Hitler velký zájem o vojenskou výzbroj a technické novinky. I generálplukovník viděl problém v Hitlerově přeceňování německých zbraní. A. Hitler také prosazoval jejich nasazení, ještě než byly řádně odzkoušeny nebo vyrobeny v dostatečném počtu. Heinz Guderian jako inspektor tankových vojsk s ním na toto téma vedl časté spory, připomeňme například otázku použití nových tanků *Panther* a *Tiger* při ofenzivě u Kursku v roce 1943.⁶⁴²

Hitlerova vojenská rozhodnutí vycházela ze širokého pohledu na situaci, protože jako diktátor měl podstatně větší přehled než jeho generálové. Jejich stanoviska se proto často lišila.

⁶³⁵ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 161.

⁶³⁶ W. MASER, *Adolf Hitler*, s. 16, 19-20.

⁶³⁷ H. EBERLE-M. UHL (eds.), *Akta*, s. 179-180; W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 256-257; H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 417-418.

⁶³⁸ H. PICKER, *Hitlerovy rozhovory*, s. 88-89; 260-261, 454-458, 526-527.

⁶³⁹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 11.

⁶⁴⁰ Jako příklad přeceňování německé techniky uvedl E. von Manstein Hitlerovu víru, že jeden jediný oddíl nových tanků Tiger by mohl na konci prosince 1942 zvrátit situaci u Stalingradu a umožnit spojení s obklíčenou 6. armádou. Viz E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 100.

⁶⁴¹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 19, 334.

⁶⁴² H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 282-289, 306, 318-319, 322.

Ve strategických otázkách E. von Manstein svému veliteli vyčítal přílišné zaměření na politicko-hospodářské cíle. Nepopíral jejich význam, ale důraz, jaký na ně A. Hitler kladl, byl podle Mansteina jednou z hlavních příčin německé porážky. E. von Manstein prosazoval zásadu, že pro udržení dobytých území (tedy splnění politicko-hospodářských cílů) je nutné nejprve eliminovat vojenskou sílu protivníka.⁶⁴³ Tento postup A. Hitler ve svých plánech opakovaně nedodržoval, Viděli jsme to na příkladu německého polního tažení v roce 1942, které vyústilo v katastrofu u Stalingradu.

Podle H. Guderiana si A. Hitler pod pojmem *bojovat mobilně či operativně* představoval pouze ústup, proto vždy na tato slova reagoval podrážděně.⁶⁴⁴ Do konce války trval na bránění neudržitelných a z vojenského hlediska bezcenných pozic. Většinou tvrdil, že je to nutné z politicko-hospodářských důvodů. Tyto argumenty pak generálové nemohli vyvracet, protože se v problematice neorientovali. Adolf Hitler totiž na ekonomické porady zástupce vojska nezval.⁶⁴⁵ Další příklad Hitlerovy zásady rozděl a panuj.

I generál Günther Blumentritt v rozhovoru s Basilem Liddell Hartem vyjádřil přesvědčení, že při vedení války byly pro A. Hitlera podstatnější politické a hospodářské než vojensko-strategické cíle.⁶⁴⁶

Problémem bylo i to, že nejbližší Hitlerovi spolupracovníci neměli větší zkušenosti z fronty, takže mohli Hitlerovi potvrzovat jeho zkreslené názory. Hasso von Manteuffel k tomu uvedl, že „*Keitel, Jodl a Warlimont ve válce nikdy nebyli. Nedostatek bojových zkušeností je současně vedl k tomu, aby podceňovali praktické potíže a utvrzovali Hitlera ve víře, že lze dokázat věci, jež byly zcela nemožné.*“⁶⁴⁷

Erich von Manstein Manteuffelovu myšlenku rozvedl, když ve svých pamětech napsal: „*Adolf Hitler snížil Vrchní velitelství branné moci na úroveň svého vojenského sekretariátu. Navíc jeho náčelník Wilhelm Keitel ani nebyl schopen Hitlerovi ve strategických záležitostech poradit. Hlavním velitelům druhů vojsk nebylo přiznáno žádné právo ohledně rozhodování o celkovém vedení války. Možná mu mohli čas od času přednést svůj názor, ale Hitlerova konečná rozhodnutí vycházela pouze z jeho vlastního uvážení. V každém případě si Adolf Hitler pro sebe vyhradil právo iniciativy, takže – snad kromě útoku na Norsko, ve kterém aspoň částečně rozhodoval velkoadmirál Erich Raeder⁶⁴⁸ – mi není znám žádný*

⁶⁴³ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 13, 27, 193.

⁶⁴⁴ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 331.

⁶⁴⁵ B. LIDDELL HART, *Válka*, s. 295; E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 268-269.

⁶⁴⁶ B. LIDDELL HART, *Válka*, s. 296.

⁶⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 445.

⁶⁴⁸ Erich Raeder (1876 -1960) byl německý velkoadmirál. V letech 1928-1943 byl velitelem válečného námořnictva.

případ, kdy bylo možno nějaké zásadní rozhodnutí v otázce celkového vedení války připsat na účet některého z hlavních velitelů druhů ozbrojených sil. Jelikož neměl nikdo oprávnění navrhnout válečné plány a Vrchní velitelství Wehrmachtu asi ze všech nejméně, skončilo to takovým způsobem, že všichni pouze očekávali Hitlerovo vnuknutí. Jedni – Keitel a Göring – toto vnuknutí očekávali v důvěřivém zbožňování, druzí – Brauchitsch a Raeder – v úplné rezignaci“⁶⁴⁹

Po válce mnoho generálů vyjádřilo názor, že hlavní příčinou jejich porážky na východě bylo Hitlerovo lpění na statické obraně. Uvedme jen několik příkladů. Generál Gotthard Heinrici⁶⁵⁰ mluvil o tom, že německá armáda neměla dostatek jednotek na kvalitní pokrytí tak dlouhých linií. Podobně se vyjádřil i generál Hasso von Manteuffel. Basilu Liddell Hartovi řekl: „Není pochyb o tom, že útočné akce Rudé armády v rozličných fázích války po Stalingradu by měly odlišné výsledky, kdyby byla naše obrana mobilnější a její odpor měl za cíl pokud možno zbrzdit nepřítele. Tento způsob boje mi přinesl úspěch i tváří v tvář početní převaze.“⁶⁵¹

I polní maršál Erich von Manstein byl kritikem Hitlerovy strategie neustupování. A. Hitlerovi velmi vyčítal, že zásadně odmítal budování opevnění v týlových oblastech. A. Hitler tvrdil, že by svádělo velitele k zbytečným nebo předčasným ústupům. Včas vybudované pozice by přitom zabránily mnohým katastrofám na východní frontě.⁶⁵²

6. 4. Vztah A. Hitlera k armádním elitám

Adolf Hitler věděl, že k uskutečnění svých zahraničněpolitických cílů bude bezpodmínečně potřebovat vojsko. I když měl k armádě výhrady, po nástupu k moci se neodvážil s tehdejší velením jít do střetu. Podle Mansteina Hitlerovi na Wehrmachtu vadil smysl pro čest (používá pojem „rytířkost“) a to, že se nedokáže nadchnout pro myšlenku národního socialismu, natožpak ji přijmout za svou. Dále v neprospěch vojska zasahovali Hitlerovi blízcí spolupracovníci jako Hermann Göring, Heinrich Himmler nebo Joseph Goebbels, kteří Wehrmacht podle Mansteina v Hitlerových očích očerňovali.⁶⁵³

⁶⁴⁹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 216-217.

⁶⁵⁰ Gotthard Heinrici (1886-1971) byl německý generál tankových vojsk. Účastnil se tažení proti Polsku a Francii, největší zásluhy si připsal v bojích s Rudou armádou.

⁶⁵¹ B. LIDDELL HART, *Válka*, s. 322-324.

⁶⁵² E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 353.

⁶⁵³ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 102.

Křehkou důvěru Adolfa Hitlera v jeho generály nahlodaly jejich obavy z obsazování Porýní,⁶⁵⁴ Rakouska a Československa. Varovali před válkou se západními spojenci, kterou by Německo nemuselo vyhrát, protože jeho nová armáda byla stále ještě v plenkách.⁶⁵⁵ Tuto myšlenku potvrdil i generálplukovník H. Guderian. Ve svých pamětech připomněl rozhovor z podzimu 1939 po vítězství nad Polskem. A. Hitler H. Guderianovi sdělil, že jeho nedůvěra vznikla, když se generálové stavěli proti jeho politickým cílům.⁶⁵⁶

Adolf Hitler o tom vyprávěl polnímu maršálovi F. von Bockovi při jejich setkání dne 24. září 1941: „*Než jsem se stal říšským kancléřem, myslel jsem si, že generální štáb se podobá vzteklému psu, kterého musí mít člověk pořád pevně na vodítku, protože by jinak napadl každého v dosahu. Po tom, co jsem se říšským kancléřem stal, jsem si uvědomil, že německý generální štáb je všechno možné, jen ne vzteklý pes. Generální štáb mi neustále bránil v tom, co jsem považoval za nutné. Generální štáb se bál znovuvyzbrojení, obsazení Porýní, anšlusu Rakouska, obsazení Československa, nakonec se dokonce postavil i proti válce s Polskem. Generální štáb mě odrazoval od ofenzivy proti Francii... Já jsem ten, kdo musí tohoto psa neustále dráždit.*“⁶⁵⁷

Heinz Guderian měl zato, že A. Hitler jako velký revolucionář trpěl komplexem vůči všemu tradičnímu, tím vysvětloval jeho odpor k aristokratům, vzdělavcům i důstojníkům. Guderian si všimal, jak s každým Hitlerovým úspěchem roste jeho pýcha, která mu postupem času přerostla přes hlavu a vedla k přesvědčení, že jen on sám je schopný věci správně posoudit a nemusí se s nikým radit.⁶⁵⁸

A. Hitler obecně odmítal brát v potaz komplexnost problémů. Projevovalo se to v jeho postoji k ekonomům a později k vojenským velitelům. Je pravda, že se mu několikrát podařilo nalézt jednoduché řešení zdánlivě složitého problému, často při prosazování vůle a brutality, což ho utvrdilo v jeho přesvědčení.⁶⁵⁹

Úspěch v Polsku a ve Francii podle Basila Liddell Harta dodal Hitlerovi ještě více na sebevědomí, takže začal do vedení operací zasahovat v mnohem větší míře. I Günther Blumentritt po válce dosvědčil, že vztah Adolfa Hitlera k jeho generálům prošel v průběhu

⁶⁵⁴ Wilhelm Keitel vzpomínal, jak Adolf Hitler zachoval pevné nervy při obsazování Porýní, což odporovalo Locarnské smlouvě. Někteří generálové po protestech Francie a Velké Británie navrhovali stažení, ale A. Hitler neustoupil. Viz W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 87-88. Generálové nebyli jediní, kteří se tohoto kroku obávali, i Hermann Göring, druhý muž říše a Hitlerův nástupce, měl značné obavy. Viz D. IRVING, *Göring*, s. 189.

⁶⁵⁵ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 32.

⁶⁵⁶ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 85-86.

⁶⁵⁷ Max DOMARUS, *Hitler. Reden und Proklamationen. 1932-1945. Svazek II*. Mnichov 1965, s. 1753.

⁶⁵⁸ H. GUDERIAN, *Vzpomínky*, s. 441, 446.

⁶⁵⁹ A. BULLOCK, *Hitler*, s. 357

času negativním vývojem. Tvrdil, že A. Hitler, vědom si svých úspěchů, generály čím dál více pohrdal. Dokonce se v pozdějších fázích války nechal slyšet, že záviděl J. Stalinovi, že provedl čistku ve vedoucích kruzích armády, a litoval, že on sám se toho neodvážil. Nicméně si A. Hitler stále uvědomoval, že se bez generálů neobejde, takže je ponechával ve funkcích, neopomněl je ale pečlivě kontrolovat.⁶⁶⁰

A. Hitler často prohlašoval, že jeho generálové umějí jen počítat, ale nemají odvalu.⁶⁶¹ Spíše opak byl pravdou, A. Hitler byl ten, kterému chyběla odvaha riskovat a vést pružnou obranu s místními protiútoky.

Jak jsme viděli, i generálové, kteří se nebáli Hitlera kritizovat, alespoň po jeho smrti, mu přiznávali určité kladné předpoklady pro vedení vojska. Vlastnosti, které mu generálové přičítali k dobru (paměť, fantazie, znalost moderní techniky, taktický talent atd.) byly jen několika z velké množiny předpokladů, které by měl úspěšný vrchní velitel mít. Hitlerovou tragédií bylo, že si nedokázal přiznat svou nedokonalost a nenechal si poradit od schopných mužů, kterých měla německá armáda dostatek. Místo toho se obklopil méně výraznými osobnostmi, které ochotně přitakávaly a zamlžovaly před ním nepříjemné skutečnosti.

E. von Manstein soudil, že kdyby měl A. Hitler schopného náčelníka štábu, který by jeho nedostatky vyvážil a se kterým by byl ochotný spolupracovat a důvěřoval mu, mohl být úspěšným velitelem.⁶⁶² Problém byl, že Adolf Hitler by kvůli pocitu vlastní výjimečnosti a neomylnosti vedle sebe nesnesl nikoho, kdo by si s ním dovolil nesouhlasit. Zároveň jako diktátor nemohl dopustit, aby jednou získané kompetence předal někomu jinému – mohlo by to být vnímáno jako známka slabosti.

Adolf Hitler uspěl v domácí i zahraniční politice díky spojení fanatismu a chladnokrevné vypočítavosti. Ve funkci vrchního velitele se z jeho rejstříku postupně vytrácela ona vypočítavost a nahrazoval ji stále rostoucí fanatismus. I v posledních týdnech ztracené války hnal tisíce vojáků na smrt, protože očekával, že jsou stejně zapálení jako on sám.

Je zajímavé, že ani konečná drtivá porážka nevedla některé osoby z diktátorovy blízkosti ke změně názoru na Adolfa Hitlera. Alfred Jodl řekl po válce svým vyšetřovatelům, že „z celkového pohledu je přesvědčen, že to (A. Hitler) byl velký vojevůdce. Zcela určitě

⁶⁶⁰ B. LIDDELL HART, *Válka*, s. 187, 296-298.

⁶⁶¹ E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství II*, s. 79.

⁶⁶² TAMTÉŽ, s. 22.

*nemůže žádný historik prohlásit, že Hannibal byl špatný generál jen proto, že Kartágo bylo nakonec přece jen zničeno.*⁶⁶³

⁶⁶³ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 824.

7. Závěr

Z předloženého textu vyplývá, že Adolf Hitler byl na svých generálech závislý stejně jako oni na něm. Vůdce by bez nich nemohl uskutečnit své velké zahraničněpolitické plány. Většina generálů by se zase bez zbrojení, které A. Hitler nastartoval, nedostala do tak vysokých hodností a funkcí, neboť ve stotisícovém Reichswehru by pro ně jednoduše nebylo místo.⁶⁶⁴ Když NSDAP nastoupila k moci, měla jistě příznivce i mezi příslušníky armády, zejména těmi mladšími. Vyšší důstojníci se k ní ovšem stavěli spíše zdrženlivě.

Téměř všichni Němci, vojáci ještě více, byli zarytými odpůrci Versailleské smlouvy. Když se A. Hitler dostal k moci a začal vyvracet jednotlivé body dohody, bylo přirozené, že s ním armáda spolupracovala, neboť měli přece stejný cíl.⁶⁶⁵ Vůdce dokázal i přes odpor některých vysokých důstojníků obsadit Porýní, připojit Rakousko a Sudety a vytvořit Protektorát Čechy a Morava politickými prostředky. Obavy z vypuknutí válečného konfliktu, před kterým někteří vojáci varovali, se nenaplnily. S rostoucími úspěchy se armádní elita s Adolfem Hitlerem sblížila a začala mu důvěřovat, naopak u Vůdce bylo zaseto semínko nedůvěry vůči pozemnímu vojsku. Proto se rozhodl s muži, kteří mu kladli odpor, vypořádat a odstranit je z jejich funkcí. Využil k tomu vhodné příležitosti, které se buď samy naskytly, nebo byly vytvořeny Heinrichem Himmlerem. Je pozoruhodné, že zejména neoprávněný odsun vrchního velitele pozemního vojska Wenera von Fritsche nevyvolal mezi armádní elitou závažnější protesty.

S částečně obměněným nejvyšším vedením Wehrmachtu A. Hitler 1. září 1939 rozpoutal druhou světovou válku, aby dobyl životní prostor na východě. K jeho nelibosti se do konfliktu zapojily i dvě západní mocnosti – Velká Británie a Francie. Boje v Polsku skončily po třech týdnech, Adolf Hitler do vedení operací nijak zásadně nezasahoval. Když se rozhodl zaútočit i na Francii, dostal se do prvního vážného sporu s Vrchním velitelstvím pozemního vojska, kdy šlo o dobu a způsob provedení útoku. Konzervativní plán vrchního velitelství byl nakonec zrušen a místo něj se prosadila představa E. von Mansteina aktivně podporovaná Adolfem Hitlerem. Čas útoku se oproti Vůdcevo přání posunul z podzimu 1939 až na květen 1940, nešlo ovšem o úspěch Vrchního velitelství pozemního vojska, ale o nutnost vyžádanou nevhodným počasím.

⁶⁶⁴ Kromě platů a výhod plynoucích z jejich funkcí byli důstojníci ve dvou nejvyšších hodnostech-polní maršálové a generálplukovníci-pravidelně (např. u příležitosti kulatých narozenin) nebo i nepravidelně odměňováni finančními a jinými dary. Viz Norman GODA, *Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers during World War II*. *Journal of Modern History* 72, 2000 (2), s. 413-415.

⁶⁶⁵ Je třeba si uvědomit, že už před nástupem A. Hitlera podnikalo vojenské vedení Výmarské republiky kroky, které byly v rozporu s diktátem z Versailles.

Když ofenziva začala, běžela rychle, tak jak si to progresivní, mladí velitelé (E. von Manstein, H. Guderian, E. von Kleist, E. Rommel) představovali. Proti nim se ale postavili konzervativnější důstojníci (G. von Kluge), kteří by raději volili obezřetnější tempo postupu. Je pozoruhodné, že se Adolf Hitler, který se při plánování operace přiklonil na stranu prvně jmenovaných a zvolil odvážnější verzi útoku, nyní, při jeho úspěšném průběhu, přiklonil na stranu konzervativnějších generálů a svými zásahy do vedení bojů nepříznivě, nikoli však fatálně, ovlivnil výsledky celého tažení. Nejdiskutovanějším Vůdcovým rozkazem bylo zastavení útoku před Dunkerque, který většina armádní elity po válce označila za chybný.

Francie byla dobyta za 32 dnů, Adolf Hitler a jeho Wehrmacht tím dosáhli skvělého úspěchu. Vůdci stouplо sebevědomí, díky své spoluúčasti na plánování operace se začal považovat za vynikajícího vojevůdce. A. Hitler se rozhodl nechat Velkou Británii stát stranou⁶⁶⁶ a svou pozornost obrátil na východ, ke svému původnímu cíli, Sovětskému svazu, životnímu prostoru.

Když se A. Hitler na své podřízené obrátil s myšlenkou během roku 1941 napadnout a zničit SSSR, vzbudil u některých z nich odpor (F. Halder, W. Keitel). Je třeba upozornit, že těmto odpůrcům nešlo o morální dimenze takového útoku, neboť argumentovali neukončenou válkou s Velkou Británií a nedostatečnou silou Wehrmachtu pro takový úkol. Jejich hlasy ovšem nebyly Vůdcem vyslyšeny, plánování začalo. Adolf Hitler s čerstvě nabytým sebevědomím ve své vojenské schopnosti se do tohoto procesu vložil mnohem důrazněji, než tomu bylo v případě Francie, ale stále ještě nedokázal nebo nechtěl absolutně prosadit svou vůli proti mínění Vrchního velitelství pozemního vojska.

Ukázalo se, že představa Adolfa Hitlera a Vrchního velitelství pozemního vojska se neliší už jen ve způsobu, jak cílů tažení dosáhnout (jako v případě Francie), ale už přímo ve výběru oněch cílů. Generálové usilovali o zničení vojenské síly protivníka, Vůdce chtěl obsadit politicky a hospodářsky důležitá území. Ve výsledném plánu se tato nejednota odrazila v jakémisi kompromisu mezi oběma koncepcemi.

Ještě před zahájením útoku byly Adolfem Hitlerem vydány jednoznačně zločinné rozkazy. Několik málo generálů proti nim protestovalo, ale u Vůdce neuspěli. V praxi se jimi někteří řídili, jiní nikoli, podle pramenů se zdá, že druhá skupina byla početnější, ale v tomto případě je třeba k nim přistupovat s obezřetností. Dosáhnout zrušení rozkazu o komisařích se

⁶⁶⁶ Je otázkou, zda si A. Hitler myslel, že se mu povede s Velkou Británií dohodnout kompromisní mír, nebo doufal, že ji donutí ke kapitulaci pomocí letecké a ponorkové války. Jako téměř jisté se jeví, že si ve skutečnosti zničení Britského impéria nepřál, spíše stál o spojenectví s ním. Viz H. PICKER, *Hitlerovy rozhovory*, s. 71-73.

nakonec podařilo, ale snahy armády byly v tomto ohledu podníceny spíše praktickými než humánními a morálními důvody.

V prvních týdnech ofenzivy kráčela německá vojska od vítězství k vítězství, ale už se začala projevovat zásadní chyba, kterou Adolf Hitler společně s Vrchním velitelstvím pozemního vojska udělali, těžce podcenili sílu Sovětského svazu a Rudé armády. Ukázalo se, že triumf do konce roku není tak jistý, jak se zpočátku zdálo. Ofenziva na jižním křídle vázla, Adolf Hitler se ji rozhodl podpořit dočasným zastavením skupiny armád Střed a přesměrováním jejich sil ke Kyjevu, aby tak umožnil obsazení hospodářsky důležitých oblastí Ukrajiny. Kvůli tomuto kroku se rozpoutala první opravdu vážná roztržka mezi armádními elitami a Adolfem Hitlerem. Většina generálů trvala, v souladu s představou Vrchního velitelství pozemního vojska, na pokračování tažení na Moskvu, které podle nich mělo přinést i zničení Rudé armády. Adolf Hitler se ovšem nenechal odradit a svůj záměr prosadil. Došlo tak k zásadnímu zdržení postupu skupiny armád Střed. Odhadovat, jak by se válka vyvíjela, kdyby nedošlo k této „odbočce,“ by bylo pouhou spekulací. Každopádně se jednalo o moment, který podkopával Vůdcovu důvěru v armádu. Zároveň někteří generálové začali pociťovat silné antipatie k Hitlerovým zásahům do vedení války, lhostejno zda ve výsledku vyzněly pozitivně či negativně.

Po úspěšném dokončení operací okolo Kyjeva byl obnoven útok na Moskvu. Jeho neúspěch byl zapříčiněn zejména silou protivníka a nepřízní počasí. Reálně hrozilo zničení německých sil, generálové požadovali povolení ustoupit. Adolf Hitler reagoval rozkazem k neustupování, který byl v dané situaci patrně nejlepším možným. Vůdce se rozhodl k rozsáhlým změnám v nejvyšším vedení vojska. Krom toho, že odvolal všechny velitele skupin armád a mnoho dalších vysokých důstojníků, se sám jmenoval do čela Vrchního velitelství pozemního vojska. Vůdcova pozice se tím radikálně změnila, nyní byl přímo odpovědný za operační vedení války, zároveň se dostal do přímého kontaktu s veliteli armád a skupin armád. Od té chvíle byl důkladně informován o všem, co se v pozemním vojsku dělo.

Po neúspěchu v prvním roce války proti SSSR se Vůdce rozhodl usilovat o její ukončení v roce 1942. Odvrátil se od Moskvy a podle svého původního záměru se pokusil Sovětský svaz vyřadit z boje dobytím hospodářsky důležitých oblastí, proto zamířil na jih, na Kavkaz. Jeho plán byl ambiciózní, ale při obezřetném vedení nabízel šanci na úspěch. Brzy se ukázalo, že se Adolf Hitler dopouštěl znovu stejné chyby – podceňoval sílu Rudé armády. Na rozdíl od roku 1941 se generálové této chyby už nedopustili a na nebezpečí Vůdce upozorňovali. Žádná rada však nedopadla na úrodnou půdu, naopak Adolf Hitler se v rozporu

se svým vlastním plánem rozhodl dosáhnout dvou cílů tažení zároveň, nikoli postupně. Udělal tak zásadní chybu, kdyby měl formální vojenské vzdělání, patrně by něco takového neprovedl, ale ke své škodě si od kvalifikovaných důstojníků nenechal poradit.

Adolf Hitler tak dovedl své jednotky do situace, kdy jim chyběla síla, aby vytyčených cílů dosáhly, navíc jim reálně hrozilo obklíčení. I přes jasná varování na to Vůdce nedbal a věřil, že díky své vůli dokáže situaci zvládnout. Opak byl pravdou. Došlo k obklíčení 6. armády, nejsilnějšího ze všech německých svazků. Vůdce se uchýlil k osvědčenému receptu – neustupovat za žádných okolností. V tomto případě se ukázal jako jednoznačně chybný, 6. armáda byla zničena, navíc byly vážně ohroženy i jiné úseky fronty. I když Vůdce přijal za tuto katastrofu odpovědnost, jeho největší chybou bylo, že se z ní nepoučil.

Na jaře 1943 se německým vojskům obsazením Charkova ještě jednou podařilo dobýt opravdu velké vítězství. Byla tak připravena půda pro operaci Citadela k odstranění výběžku fronty u Kurska. Názory na tento plán nebyly mezi generály jednoznačné, někteří požadovali okamžitý útok, jiní ho chtěli o něco odložit a posílit vlastní jednotky, zbylí by ho nejraději úplně zrušili. Adolf Hitler se rozhodl pro druhou možnost. Ukázalo se, že opět podcenil své nepřátele, tentokrát západní spojence, protože předpokládal, že v dohledné době nebudou schopni vylodění na evropské pevnině. Vedle toho se ukázala i jeho další slabina – přeceňování německé techniky, v tomto případě nových typů tanků. Ofenziva skončila neúspěchem, Adolf Hitler ji přes odpor některých generálů odvolal ještě před definitivním rozhodnutím. Tím promarnil poslední pokus o uchopení iniciativy na východní frontě.

Od bitvy u Kursku Wehrmacht podle Vůdcových pokynů už jen bránil co možná největší území. Adolf Hitler byl stále přesvědčen o univerzální použitelnosti rozkazu o neustupování, který sice jeho vojska před Moskvou zachránil, ale v dalších fázích války se ukázal jako zcela chybný. Zde se ukázalo, že i když se Vůdce zajímal o technické novinky a prosazoval moderní útočnou taktiku, vnitřně zůstal vojákem první světové války. Jeho představy o možnostech obrany nereflektovaly pokrok, který za 25 let vojenská taktika a technika udělaly. Adolf Hitler se upnul k myšlence, že při urputné německé obraně musí Rudá armáda dříve či později vykrvácet, neuvědomoval si při tom, že k tomu je třeba dostatečné obsazení vlastních linií. Kvůli rozmanitým důvodům rozkázal držet nepodstatná území (Kubáň, Krym, Kuronsko), na kterých musely být nasazeny jednotky, které by mohly být účelněji využity jinde. Generálové ho na tuto chybu upozorňovali, ale většinou byli odbyti politickými nebo hospodářskými argumenty, které sami nemohli vyvrátit.

Zásadním krokem k porážce Třetí říše bylo spojenecké vylodění ve Francii v červnu 1944. Pozornost Adolfa Hitlera se soustřeďovala na západ, východní fronta si musí pomoci

sama, prohlásil. Zřejmě uvažoval správně, když chtěl nejprve odrazit západní mocnosti a potom vrhnout všechnu sílu proti Sovětskému svazu, ale ukázalo se, že jeho síly nestačí ani na vítězství ve Francii, ani na úspěšnou obranu na východě. Německá vojska pod tlakem Rudé armády rychle ustupovala k hranicím říše.

Počátkem roku 1945 Adolf Hitler pochopil, že bezprostřední nebezpečí mu hrozí ze strany SSSR, a přesunul se zpět do Berlína, aby byl blíže k centru dění. V té době už jeho důvěra k armádním elitám byla na dně. Projevilo se to i tím, že velitelem klíčového úseku fronty nejmenoval některého z generálů pozemního vojska, ale svého věrného spolustraníka Heinricha Himmlera, který postrádal jakékoli vzdělání, talent i zkušenosti, co se vedení vojska týče. Ostatně tento experiment měl tragické následky a Vůdce musel neochotně Himmlera nahradit generálem pozemního vojska.

Vůdce se podle příkladu svého velkého vzoru Bedřicha Velikého rozhodl bojovat do poslední chvíle a doufat v obrát situace. Upínal se k tomu, že rozpory v nepřátelské koalici vzrostou do takové míry, že se rozpadne, neuvědomil si, podobně jako Napoleon Bonaparte, že je to právě on, kdo ji drží pohromadě. Proto nutil svá vojska k fanatickému odporu až do poslední chvíle. Někteří muži v Hitlerově okolí (H. Guderian, W. Keitel) pochopili bezvýhodnost situace dříve než on a pokusili se ho buď přímo, nebo s využitím jeho důvěrníků k vyjednávání o příměří. Ani ze strany Vůdce, ani u jeho věrných se jim nedostalo pochopení.

Je otázkou, kdy si Adolf Hitler uvědomil, že vítězství ve válce nedosáhne útočnými akcemi. Dle mého názoru se tak stalo při oné roztržce s Alfredem Jodlem v září 1942. Stále však doufal, že úspěch mu může přinést urputná obrana, ostatně i němečtí generálové byli přesvědčeni, že správně vedená defenziva by mohla válku dovést k patu a kompromisnímu míru. Představy Adolfa Hitlera a armádní elity o způsobu obrany se ovšem značně rozcházely. Vůdce požadoval fanatické bránění prostoru do posledního muže, naproti tomu jeho generálové chtěli vést pružnou obranu s rychlými ústupy a tvrdými protiútoky. Zde se znovu projevila rozdílná koncepce vedení války mezi Vůdcem a důstojníky pozemního vojska. Poprvé byla jasně patrná už při plánování operace Barbarossa a jako červená nit se táhla celou válkou se Sovětským svazem. Armádní elitě šlo v první řadě o likvidaci armády nepřítele, Adolf Hitler usiloval o obsazení a udržení hospodářsky a politicky významných území, přičemž Vůdce svůj názor v průběhu války prosazoval čím dál důrazněji, jasně je to patrné už při plánování tažení pro rok 1942.

Odhadovat, jak by válka dopadla, kdyby se prosadily představy armádní elity, by bylo pouhou spekulací. Naopak je jisté, že koncepce Adolfa Hitlera vedla k porážce Německa.

Vůdce si to uvědomil na konci dubna 1945. Oproti svým často opakovaným prohlášením, že zodpovědnost za vedení a výsledek války (tím i za válečné zločiny) nese pouze on, se jí rozhodl vyhnout, dne 30. dubna 1945 spáchal sebevraždu. Tento krok těžce zasáhl ty vojáky, kteří mu zůstali do poslední chvíle věrní (W. Keitel, A. Jodl), neboť pro jejich nazírání na svět a pojetí cti byl Hitlerův krok nepochopitelný.

Nabízí se otázka, proč se ti generálové, kteří už v předchozích letech pochopili, že Adolf Hitler vede Německo do záhuby, nepokusili o jeho svržení. Abychom mohli najít odpověď, je nejprve třeba určit, kdy k tomuto prozření došlo. Z výpovědí armádních elit se dá vypozařovat jistá křivka důvěry k osobě Adolfa Hitlera. Po nástupu k moci v roce 1933 nejvyšší vedení vojska nechovalo k novému kancléři příliš velkou důvěru, to se ovšem změnilo s jeho zahraničněpolitickými úspěchy. Ti generálové, kteří si uvědomovali nebezpečí Hitlerova jednání, byli ze svých pozic odsunuti, aniž by to vyvolalo zásadnější protesty ze strany jejich kolegů. Jisté zakolísání ve vztahu k Vůdci znamenalo vypuknutí války s Polskem a zapojení západních mocností, byla narušena víra v jeho politickou prozíravost. Drtivé vítězství nad Francií tuto krizi zažehnilo a zdá se, že Adolf Hitler z ní vyšel posílen.

Když se Vůdce rozhodl zaútočit na Sovětský svaz, setkal se s protesty jen několika mužů. Většina generálů s útokem souhlasila, protože byla zapřísáhlým odpůrcem komunismu. Přesvědčení armádní elity o oprávněnosti tažení posílilo i zjištěné rozestavení Rudé armády, z kterého vyvodili, že by v nejbližší době stejně zaútočila.

Vztah Adolfa Hitlera a armádní elity na východní frontě prošel třemi zásadními momenty. Prvním bylo nařizení útoku na Kyjev v létě 1941, znamenalo to, že si Vůdce činí nárok na zasahování do kompetencí Vrchního velitelství pozemního vojska, na které neměl právo. U generálů tak vzbudil nelibost, jednak se vyslovil proti názoru většiny z nich a také urazil jejich stavovskou čest. Druhým bodem zlomu byl nástup Adolfa Hitlera do funkce vrchního velitele pozemního vojska. Generálové se tak dostali do přímého kontaktu se svým Vůdcem a viděli jeho slabiny a nedostatky. Posledním a rozhodujícím momentem, který většině armádní elity ukázal, že Německo válku nevyhraje a že jejich vrchní velitel je neschopný kvalitního řízení vojska, byla porážka u Stalingradu. Bylo zcela jasné, že za tuto katastrofu je zodpovědný výlučně Adolf Hitler a jeho nekompetentní velení. Bylo to tedy na přelomu let 1942 a 1943, kdy si většina generálů uvědomila neschopnost jejich Vůdce.

Proč se ale nerozhodli s tímto nemožným stavem něco provést?⁶⁶⁷ Jejich důvody by se daly shrnout do tří tezí. Za prvé se obávali, že odstranění Adolfa Hitlera by vedlo k občanské válce mezi SS a Wehrmachtem, ke zhroucení front a průniku nepřátel, zejména komunistické Rudé armády, do jejich vlasti. Druhým momentem, který jim v takovém kroku bránil, byl požadavek nepřátelské koalice na bezpodmínečnou kapitulaci Německa. Třetí říše až na posledních několik měsíců války nebyla v tak bezvýchodné situaci, aby si to vyžádalo takové řešení. V tomto ohledu lze označit podmínku Spojenců za neprozíravou. Posledním a zřejmě nejdůležitějším důvodem postoje německých generálů byla jejich čest a poslušnost.

Byl to válečný teoretik Carl von Clausewitz, učitel, kterého studovali všichni důstojníci Wehrmachtu, který napsal: „*Ve válce není nic tak důležité jako poslušnost.*“⁶⁶⁸ Poslušnost byla pro armádní elitu jednou ze základních hodnot, bezpodmínečně ji vyžadovali od svých podřízených a bylo pro ně samozřejmé, že ji projevovali i svému nejvyššímu veliteli. Zdá se, že ještě důležitější roli v jejich uvažování hrála přísaha, kterou od roku 1934 skládali přímo Adolfu Hitlerovi a jejíž porušení bylo v jejich myšlenkovém světě nepřijatelné.

Pokud jde o posouzení vojevůdcovských kvalit Adolfa Hitlera, dopustili bychom se stejné chyby jako jeho protivníci v domácí i zahraniční politice, kdybychom ho označili za vojenského analfabeta. Podcenili bychom ho! A. Hitler měl nesporně jistý talent pro taktické plánování, což ukázal například při přípravě útoku na Francii, kdy rozpoznal výhody návrhu Ericha von Mansteina. Výborně se orientoval v technických záležitostech a mohl si připsat i zásluhy za některé úspěchy ve válečné výrobě.

Naproti tomu měl mnoho nedostatků, které v konečném důsledku převážily. Paradoxně nedokázal docenit možnosti mobilního vedení války i při defenzivě, což ho vedlo k rozkazům ke statické obraně v intencích první světové války. Protože postrádal vzdělání a zkušenosti štábního důstojníka, neuměl se orientovat v časoprostorových možnostech operací a problematika zásobování mu byla zcela cizí. Žil v představě, že situaci může nejlépe hodnotit z velkého odstupu ze svého hlavního stanu. Frontovým velitelům, kteří se postavili proti jeho představám, vyčítal, že příliš soucítí se svými vojáky. Problém umocňovalo, že až na výjimky A. Hitler neměl ve svém štábu důstojníky s bojovými zkušenostmi. Když se

⁶⁶⁷ Samozřejmě proběhlo ze strany německých generálů několik pokusů o odstranění Adolfa Hitlera, z nichž nejnadějnější byl atentát z 20. července 1944, ale z hlediska celkového počtu vyšších důstojníků sloužících ve Wehrmachtu se jednalo o marginální skupinu.

⁶⁶⁸ W. GÖRLTIZ (ed.), *Wilhelm Keitel*, s. 402.

k tomu přidala jeho víra ve vlastní dokonalost⁶⁶⁹ a pohrdání názory oponentů, ukázal se jako neschopný vrchní velitel.

V říjnu 1939, po vítězství nad Polskem, řekl A. Hitler Alfredu Jodlovi, že Německo válku vyhraje, protože má „*lepší výzbroj, silnější nervy a jednotné, rozhodné velení!*“⁶⁷⁰ Tyto informace platily pro válku s Polskem a o něco méně i pro Francii, ale v dalším průběhu se ukázaly jako pochybné. Hned v prvních týdnech východního tažení se ukázalo, že Rudá armáda disponuje v některých oblastech, zejména v tancích, lepší technikou než Wehrmacht. Tento hendikep se sice Němcům během války podařilo vyrovnat, co se kvality týče, ale v počtech vyrobených kusů různých druhů výzbroje stále zaostávali.⁶⁷¹

Už během léta 1941 se ukázalo, že neplatí ani Hitlerova teze o pevnějších nervech na jeho straně. Byl to právě on, kdo jako první změnil plány a nařídil útok na Kyjev, jeho hlavní protivník J. Stalin sice působil v prvních týdnech války rozpačitě, ale poté se věren své přezdívkou chopil řízení války pevně.⁶⁷² O jednotě velení nemohlo být řeči. Nepříznivě se ukazovalo zdvojení institucí Vrchního velitelství Wehrmachtu a pozemního vojska, aniž by byl přesně určen jejich vztah. Další zmatky znamenalo odebrání všech bojišť kromě východního pozemnímu vojsku a jejich podřízení Vrchnímu velitelství Wehrmachtu.⁶⁷³ Situaci ještě více komplikoval Hitlerův zvyk nejasně vymezovat pravomoci jednotlivých institucí. Existence jednotek Waffen-SS, které svým způsobem dublovalo funkci pozemního vojska, k přehlednosti rovněž nepřispěla. Rozhodnost, kterou se Adolf Hitler oháněl a kterou prokázal v politice, ve vedení války nepředvedl. Naopak, pro Vůdce jako vrchního velitele byla typická váhavost a časté měnění rozkazů, což situaci na frontě značně komplikovalo.

Je možné souhlasit s tezí Ericha von Mansteina, že kdyby byl Adolf Hitler ochoten spolupracovat se schopným náčelníkem štábu, nemusely by se jeho nedostatky tak zásadně projevit. Problém byl ovšem v samotném Adolfu Hitlerovi. Nikdy by totiž vedle sebe nesnesl přítomnost silné osobnosti, které by navíc musel přenechat část svých pravomocí. Jeho sebedůvěra a víra ve vlastní vůli, které ho vynesly až do křesla kancléře, umožnily mu

⁶⁶⁹ Adolf Hitler byl o svých vojevůdcovských kvalitách přesvědčován i svými přísluhovači, například Josephem Goebbelsem nebo Wilhelmem Keitelem. Viz J. GOEBBELS, *Deníky 1940-1942*, s. 257. Alfred Jodl i po konci války vyjádřil přesvědčení, že Vůdce byl velký stratég.

⁶⁷⁰ D. IRVING, *Hitlerova válka*, s. 277.

⁶⁷¹ J. COLLINS, *Vojevůdci*, s. 221-222; J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 210-212; Richard OVERY, *Proč spojenci zvítězili*. Praha 2008, s. 218-229.

⁶⁷² Stalin na rozdíl od Adolfa Hitlera včas pochopil, že jeho schopnosti na řízení operací nestačí, proto tyto pravomoci přenechal svým generálům, sám vystupoval spíše jako jakýsi supervizor. Viz J. KEEGAN, *Druhá světová válka*, s. 188-190.

⁶⁷³ Blíže k problematice G. MEGARGEE, *Triumph*, s. 60-80.

soustředit rozhodující pravomoci ve státě a přinesly mu nepopiratelné zahraničněpolitické úspěchy, se během války staly příčinou pádu Wehrmachtu, Německa i Vůdce samotného.

8. Seznam pramenů a literatury

8. 1. Prameny

CIANO, Galeazzo: *Cianův deník*. Praha 1948.

EBERLE, Henrik – UHL, Matthias (eds.): *Akta Hitler: tajná složka NKVD pro Josifa V. Stalina, sestavená na základě protokolů o výsledku Hitlerova osobního pobočníka Otto Günscheho a komorníka Heinze Lingeho. Moskva 1948-49*. Praha 2006.

GOEBBELS, Joseph: *Deníky. Svazek 4, 1940-1942*. Praha 2010.

GOEBBELS, Joseph: *Deníky. Svazek 5, 1942-1945*. Praha 2010.

GÖRLITZ, Walter (ed.): *Wilhelm Keitel. Monografie náčelníka Hitlerova generálního štábu*. Praha 2015.

GUDERIAN, Heinz: *Vzpomínky generála*. Brno 2009.

HITLER, Adolf: *Mein Kampf*. Praha 2000.

HALDER, Franz: *War Journal of Franz Halder I - VII*. [USA], 1947.

IRVING, David (ed.): *Tajné deníky Hitlerova osobního lékaře*. Praha 2013.

KESSELRING, Albert: *Vojákem do posledního dne*. Praha 2015.

MANSTEIN, Erich von: *Ztracená vítězství I, II*. Brno 2006.

PICKER, Henry: *Hitlerovy rozhovory u kulatého stolu*. Frýdek-Místek 2005.

8. 2. Literatura

AY, Karl-Ludwig: *Appelle einer Revolution*. Mnichov 1968.

BAKER, Lee: *Explaining Defeat: A Reappraisal of "Operation Bagration," 1944*. Journal of Slavic Military Studies 21, 2008 (1), s. 129-145.

BARNETT, Correlli (ed.): *Hitlerovi generálové*. Brno 2000.

BETHELL, Nicholas: *Útok na SSSR. Druhá světová válka*. Praha 2000.

BOR, Peter: *Gespräche mit Halder*. Wiesbaden 1950.

BULLOCK, Allan: *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy*. Plzeň 1995.

CARELL, Paul: *Operace Barbarossa*. Plzeň 1996.

CARELL, Paul: *Stalingrad*. Praha 2008.

COLLINS, James: *Vojevůdci Třetí říše*. Praha 2001.

DAVIS, Norman: *Europe at war 1939-1945. No Simple Victory*. Londýn 2007.

DEIGHTON, Len: *Blitzkrieg. Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque*. Praha 1994.

DIEDRICH, Torsten: *Paulus. Trauma od Stalingradu*. Praha 2014.

DOMARUS Max: *Hitler. Reden und Proklamationen. 1932-1945. I – IV*. Mnichov 1965.

FÖRSTER, Jürgen: *Barbarossa Revisited: Strategy and Ideology in the East*. Jewish Social Studies 50, 1992 (1/2), s. 21-36.

FRASCHKA, Günther: *S meči a brilianty*. Plzeň 1996.

GLANTZ, David: *Prelude to German Operation Blau: Military Operations on Germany's Eastern Front, April-June 1942*. Journal of Slavic Military Studies 20, 2007 (2), s. 171-234.

GODA, Norman: *Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers during World War II*. *Journal of Modern History* 72, 2000 (2), s. 413-452.

GRIMSLEY, Mark: *...the July 20 Bomb Plot Had Succeeded?* *World War II* 22, 2008 (9), s. 85-87.

HAMANN, Brigitte: *Hitlers Wien. Lehrjahre eines Diktators*. Mnichov 1996.

HAYWARD, Joel: *Stalingrad*. *Airpower Journal* 11, 1997 (1), s. 21-38.

HELD, James: *Failed Attempt to Assassinate the Führer*. *World War II*. 18, 2003 (3), s. 72-74.

HOYT, Edwin Palmer: *Hitlerova válka*. Praha 2003.

CHANT, Christopher: *Hitlerovi generálové a jejich bitvy*. Praha 1998.

IRVING, David: *Göring*. Český Těšín 1997.

IRVING, David: *Hitlerova válka a válečná stezka 1933-1945*. Brno 1998.

JACOBESN, Hans-Adolf: *The Kommissarbefehl and Mass Executions of Soviet Russian Prisoners of War*. In Helmut KRAUSNICK – Martin BROSZAT (edd.): *Anatomy of the SS State*. New York 1968,

JORDAN, Jonathan: *The Wehrmacht's Worst Defeat*. *World War II*. 21, 2006 (4), s. 36-43.

KAY, Alex: *A 'War in a Region beyond State Control'? The German-Soviet War, 1941-1944*. *War in History* 18, 2011 (1), s. 109-122.

KEEGAN, John: *Druhá světová válka*. Praha 1996.

KERSHAW, Ian: *Hitler. 1889-1936: Hybris*. Praha 2004.

- KERSHAW, Ian: *Hitler. 1936-1945: Nemesis*. Praha 2004.
- KNOPP, Guido: *Wehrmacht: bilance*. Praha 2009.
- KNOPP, Guido: *Stalingrad. Peklo na Volze*. Praha 2005.
- LIDDELL HART, Basil: *Válka z druhého břehu. Vzestup a pád německé armády očima Hitlerových generálů*. Brno 2004.
- LIDDELL HART, Basil: *Dějiny druhé světové války*. Brno 2000.
- LINDSEY, Brian: *Hitler's favorite general, Ferdinand Schorner, showed brilliance as well as brutality on the battlefield*. *World War II* 14, 1999 (2), s. 68-72.
- MACKSEY, Kenneth: *Guderian. Panzer General*. Meackpole 1997.
- MEGARGEE, Geoffrey: *Triumph of the Null: Structure and Conflict in the Command of German Land Forces, 1939-1945*. *War in History* 4, 1997 (1), s. 60-80.
- MASER, Werner: *Adolf Hitler. Tak vedl a řídil*. Praha 2014.
- NÁLEVKA, Vladimír: *Druhá světová válka*. Praha 2014.
- ORLOV, Alexander: *The price of victory, the cost of aggression (battle for Berlin)*. *History Today* 55, 2005 (4), s. 24-26.
- OVERY, Richard: *Proč spojenci zvítězili*. Praha 2008.
- PIEKALKIEWICZ, Janusz: *Druhá světová válka*. Praha 2007.
- PRIEMEL, Kim Christian: *Occupying Ukraine: Great Expectations, Failed Opportunities, and the Spoils of War, 1941–1943*. *Central European History* 48, 2015 (I), s. 31-52.

RUTHERFORD, Jeff: *Life and Death in the Demiansk Pocket: The 123rd Infantry Division in Combat and Occupation*. Central European History 41, 2008 (3), s. 347-380.

SKOKAN, Ladislav: *Historickogeografický úvod do regionální geografie*. Ústí nad Labem 2000.

STEFFAHN, Harald: *Hitler*. Hamburg 1983.

SUVOROV, Viktor: *Všechno bylo jinak*. Praha 2008.

TAYLOR, John: *Hitler and Moscow 1941*. Journal of Slavic Military Studies 26, 2013 (3), s. 490-527.

WEBER, Thomas: *Hitlerova první válka*. Brno 2011.

ZAMULIN, Valeriy: *Could Germany Have Won the Battle of Kursk if It Had Started in Late May or the Beginning of June 1943?* Journal of Slavic Military Studies 27, 2014 (4), s. 606-617.

ZITELMANN, Rainer: *Adolf Hitler a jeho cesta k moci*. Praha 1993.

9. Přílohy

Příloha č. 1⁶⁷⁴

Vůdce a nejvyšší velitel Wehrmachtu

Vůdcův hlavní stan, 18. 12. 40

Směrnice č. 21 Operace Barbarossa

Německé ozbrojené síly musí být připraveny k tomu, aby byly schopny, i před ukončením války proti Anglii, porazit sovětské Rusko rychlým polním tažením.

Přípravy vrchního velení musí vycházet z těchto základů:

I.) Obecný záměr

Masa ruského pozemního vojska, které je situováno v západním Rusku, musí být zničena odvážnými operacemi a průniky tankových klínů do hloubky obrany nepřítele; ústupu bojeschopných částí ruských jednotek do hloubky ruského prostoru musí být zabráněno.

Rychlým pronásledováním je nutné dosáhnout linie, ze které už ruské letectvo nebude schopno napadat říšskoněmecké území. Konečným cílem operace je odstínění asijského Ruska přibližně z linie Volha – Archangelsk. V případě nutnosti pak bude možné vyřadit poslední zbývající ruskou průmyslovou oblast na Urale útoky letectva.

II.) Předpokládání spojenci a jejich úkoly

(...)

III.) Vedení operací

A) Pozemní vojsko (v souladu s přednesenými záměry):

⁶⁷⁴ Převzato z P. CARELL, *Operace Barbarossa*, s. 11-12.

V operačním prostoru, který je rozdělen Pripet'skými bažinami na severní a jižní polovinu, je třeba vytvořit těžiště na severu tohoto prostoru, kde je třeba počítat se dvěma skupinami armád.

Úkolem jižní z nich – ve středu celkové fronty – je zvláště silnými tankovými a motorizovanými svazky proniknout z prostoru Varšavy a severně od ní a rozpráší nepřátelské síly v Bělorusku. Tím vytvořit předpoklady pro stočení silných částí mechanizovaných vojsk na sever a pro zničení nepřátelských sil v Pobaltí v součinnosti se skupinou armád Sever, operující z Východního Pruska směrem všeobecně na Leningrad. Až po splnění tohoto naléhavého úkolu, po kterém musí následovat obsazení Leningradu a Kronštatu, se bude pokračovat v útočných operacích, jejichž cílem bude obsazení důležitého dopravního a zbrojního centra – Moskvy.

Jen překvapivě rychlé zhroucení ruských sil může být důvodem pro to, aby se přikročilo k současnému plnění obou cílů.

Cílem skupiny armád nasazené jižně od Pripet'ských bažin je tankovými silami rychle hluboko proniknout do boku a týlu ruských sil a tyto pak napadnout podél Dněpru. K tomu je třeba soustředit hlavní úsilí v prostoru od Lublinu směrem všeobecně na Kyjev.

Až budou boje jižně, resp. severně od Pripet'ských bažin vítězně vybojovány, je třeba se v rámci pronásledování snažit o:

na jihu: včasné obsazení hospodářsky důležité Doněcké pánve;

na severu: rychlé dosažení Moskvy.

Dobytí tohoto města představuje politicky a hospodářsky rozhodující úspěch, navíc ještě ztrátu důležitého železničního uzlu.

(...)

podepsán Adolf Hitler

Příloha č. 2

Organizace německých vojsk na východní frontě k 22. červnu 1941⁶⁷⁵

Vrchní velitelství Wehrmachtu

vrchní velitel - Adolf Hitler
náčelník štábu - Wilhelm Keitel
náčelník operačního oddělení - Alfred Jodl

Vrchní velitelství pozemního vojska

vrchní velitel - Walter von Brauchitsch
náčelník štábu - Franz Halder

Skupina armád Sever - Wilhelm von Leeb

16. armáda - Ernst Busch
18. armáda - Georg von Küchler
4. tanková skupina - Erich Höpner

- v jejím rámci operoval LVI. motorizovaný sbor Ericha von Mansteina

Skupina armád Střed - Fedor von Bock

4. armáda - Hans Günther von Kluge
- náčelník štábu – Günther Blumentritt

9. armáda - Adolf Strauss

2. tanková skupina - Heinz Guderian

3. tanková skupina - Hermann Hoth

Skupina armád Jih - Gerd von Rundstedt

6. armáda - Walter von Reichenau

11. armáda - Eugen von Schobert

17. armáda - Karl Heinrich Stüpnagel

1. tanková skupina - Ewald von Kleist

⁶⁷⁵ Převzato z E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 284-289.

Vůdce a vrchní velitel Wehrmachtu

dne 5. 4. 1942

OKW/WFSSt Nr. 55 616/422 g. K. Chefs,

PŘÍSNĚ TAJNÉ

Jen pro důstojníky

Směrnice č. 41

Zimní bitva v Rusku končí.

Díky mimořádné statečnosti a obětavosti vojáků na východní frontě dobyla německá vojska úspěch v obranném boji ohromných rozměrů.

Nepřítel utrpěl těžké ztráty na lidech a materiálu. Ve snaze využít zdánlivých počátečních úspěchů spotřeboval během letošní zimy většinu svých záloh určených pro pozdější operace.

Jakmile nastane příznivé počasí a budou vhodné terénní podmínky, musí německé velení a vojska využít své převahy, znovu se chopit iniciativy a vnutit nepříteli svou vůli.

Je třeba definitivně zničit živou sílu, kterou ještě mají Sověti k dispozici, a zbavit je co největšího množství nejdůležitějších středisek válečného hospodářství.

K tomu budou nasazeny všechny síly, kterými disponuje německá branná moc a síly spojenců. Přitom ale za všech okolností musí zůstat zajištěna obsazená území v západní a severní Evropě, obzvláště mořská pobřeží.

I. Všeobecný zámysl

Při zachování původních hlavních cílů východního tažení půjde nyní o to, udržet frontu na středním úseku, na severním úseku dobýt Leningrad a zřídit pozemní spojení s finskou armádou, přitom si však na jižním křídle vynutit průlom do prostoru Kavkazu.

⁶⁷⁶ Převzato z P. CARELL, *Stalingrad*, s. 155-157.

Tyto úkoly je nutné plnit s přihlédnutím k situaci po ukončení zimní bitvy, k množství sil a prostředků, k přepravním podmínkám, a jen postupně po úsecích.

Proto je potřeba nejdříve soustředit všechny síly, jež jsou k dispozici, k uskutečnění hlavní operace na jižním úseku a zničení nepřítele na západ od Donu, v dalším se pak zmocnit naftových oblastí Kavkazu a horských přechodů přes Kavkaz.

S definitivním odříznutím Leningradu a obsazením leningradského prostoru vyčkat, až pro to budou příznivé podmínky nebo až se uvolní další síly.

II. Řízení operací

A. Nejbližším úkolem pozemních vojsk a letectva je vytvořit po skončení období dešťů a bláta předpoklady pro provedení hlavní operace.

To si vyžádá vyrovnání a stabilizaci celé východní fronty i jejího týlu s cílem získat maximum sil pro hlavní operaci, na ostatních úsecích však nicméně zabezpečit s minimem sil plnou odolnost obrany.

Všude, kde se budou muset uskutečnit za tímto účelem a podle mých příkazů místní útočné operace, bude rovněž nutno vytvořit drtivou převahu všech sil pozemního vojska a letectva, aby se tak dosáhlo rychlých a pronikavých úspěchů. Tím se opět upevní důvěra vojsk ve vítězství ještě před započítím velké jarní ofenzivy, nepříteli se pak pádně dokáže jeho beznadějná slabost.

B. V dalším je potřeba na Krymu vyčistit Kerčský poloostrov a dobýt Sevastopol. Letectvo a válečné námořnictvo zabezpečí přípravu těchto akcí účinným rušením nepřátelského přísunu po Černém moři a v Kerčském průlivu,

Na jižní frontě je třeba odříznout a zničit nepřítele, který se vklíní do naší obrany u Izjumu.

Další vyčišťovací akce na středním a severním úseku bude možno definitivně posoudit a rozhodnout až po ukončení probíhajících bojů a jarního tání. K tomu však bude nutné získat potřebné síly – jakmile to dovolí situace – vyrovnáním fronty.

C. Hlavní operace na východní frontě

Cílem operace je – jak už bylo zdůrazněno – rozhodná porážka a zničení ruských sil v prostoru jih od Voroněže a na západ, případně na sever od Donu jako nezbytný předpoklad

k proniknutí na Kavkaz. Operaci bude možno uskutečnit s ohledem na to, kdy budou na místě nově přisunované divize, pouze řadou postupných, vzájemně však sladěných, respektive na sebe navazujících úderů. Proto je třeba úderů časově sladit od severu k jihu, aby se pro každý z nich mohlo zabezpečit na rozhodujícím místě maximální soustředění sil jak pozemních vojsk, tak zejména letectva.

Vzhledem k dostatečně prokázané neschopnosti Rusů čelit operativně obkličovacím operacím, klást hlavní důraz na to – podobně jako v bitvě u Vjazmy a Brjanska – aby jednotlivé úderů vedly k pevnému obklíčení nepřítele.

Je nutno zamezit, aby naše divize opožděným uzavřením kleští neposkytly nepříteli možnost uniknout zničení.

Dbát na to, aby se tankové, resp. motorizované divize příliš rychlým a hlubokým výpadem neodtrhly od postupující pěchoty, nebo aby dokonce neztratily možnost pomoci pěchotě v jejím těžkém boji bezprostředními zásahy do týlu obklíčených ruských vojsk.

Velké úkoly operace vyžadují v každé z těchto akcí bezpodmínečně zabezpečit zničení napadeného nepřítele už správným zasazením a řízením našich divizí.

Hlavní operaci zahájit obchvatným úderem, resp. průlomem směrem na Voroněž, vedeným z prostoru jih od Orlu. Z obou skupin tankových a motorizovaných svazků zasazených do obkličovací operace musí být severní silnější než jižní. Cílem operace je obsadit Voroněž. Zatímco část pěších divizí okamžitě vybuduje silné obranné postavení mezi Orlem a Voroněží, bude úkolem tankových a motorizovaných svazků pokračovat v útoku, postupovat levým křídlem opřeným o Don od Voroněže na jih a podpořit další úder, který bude veden všeobecně z prostoru Charkov směrem na východ. Ani zde není prvořadým cílem donutit nepřítele k ústupu, ale zničit jeho síly v součinnosti s divizemi postupujícími podél Donu.

Třetí úder vést tak, aby se svazky postupující podél Donu spojily v prostoru Taganrog – Artjomovsk, přes Doněc mezi dolním tokem Donu a Vorošilovgradem, směrem na východ; tato skupina by pak měla navázat styk s tankovou armádou postupující na Stalingrad.

Vyvstane-li v průběhu této operace, zvláště když se podaří obsadit nepoškozené mosty, možnost vytvořit předmostí na východním resp. jižním břehu Donu, bude třeba jí využít. V každém případě se musíme pokusit o obsazení Stalingradu, nebo se k němu alespoň přiblížit na účinný dostřel těžkých zbraní, aby tak bylo vyřazeno další středisko zbrojní výroby a dopravní uzel.

Pro další operace, plánované na pozdější dobu, by bylo obzvláště žádoucí, kdyby se podařilo získat buď nepoškozené mosty, pokud možno v Rostově, nebo jiné zajištěné předmostí na jih od Donu.

Abychom zabránili ruským vojskům, která jsou na sever od Donu, uniknout s hlavními silami přes Don k jihu, bude nutno posílit pravé křídlo úderného uskupení postupujícího od Taganrogu na východ přísunutím tankových a rychlých vojsk vytvořených – v případě nutnosti – i z improvizovaných svazků.

Souběžně s rozvíjením těchto úderů bude nutno pamatovat nejen na silné boční zajištění útočných operací ze severovýchodu, ale i na okamžité budování obranných postavení na Donu. Hlavní důraz položit na silnou protitankovou obranu. Od začátku budovat obranná postavení s ohledem na jejich případné využití v zimě a zabezpečit je pro to vším potřebným.

K obsazení donské fronty, která se bude prodlužovat v průběhu operace, zasadit především spojenecké svazky s tím, že obranu zpevní německá vojska zasazená mezi Orlem a Donem, jakož i mezi Donem a Volhou; všeobecně pak ponechat jednotlivé německé divize za donskou frontou jako operační zálohy.

Spojenecká vojska použít ve vlastních úsecích, a to tak, že nejdále na severu budou Maďaři, pak Italové a na jihovýchodě Rumuni.

D. Další rychlý postup za Don a dále na jih k dosažení konečných cílů operace nutno uskutečnit s přihlédnutím k podmínkám ročního období.

(Vypuštěny části pro letectvo, válečné námořnictvo, utajení a hlášení)

podepsán Adolf Hitler

Příloha č. 4

Organizace německých vojsk na východní frontě k 10. květnu 1942⁶⁷⁷

Vrchní velitelství Wehrmachtu

vrchní velitel	- Adolf Hitler
náčelník štábu	- Wilhelm Keitel
náčelník operačního oddělení	- Alfred Jodl

Vrchní velitelství pozemního vojska

vrchní velitel	- Adolf Hitler
náčelník štábu	- Franz Halder

Skupina armád Sever - Georg von Küchler

16. armáda - Ernst Busch

18. armáda - Georg Lindemann

Skupina armád Střed - Hans Günther von Kluge

4. armáda - Gotthard Heinrici

9. armáda - Walter Model

2. tanková armáda - Rudolf Schmidt

3. tanková armáda - Georg Hans Reinhardt

Skupina armád Jih - Fedor von Bock

2. armáda - Maximilian von Weichs

6. armáda - Friedrich Paulus

11. armáda - Erich von Manstein

17. armáda - Richard Ruoff

1. tanková skupina - Ewald von Kleist

4. tanková armáda - Hermann Hoth

⁶⁷⁷ Převzato z E. von MANSTEIN, Ztracená vítězství I, s. 404-409.

Příloha č. 5

Organizace německých vojsk na východní frontě k 25. prosinci 1943⁶⁷⁸

Vrchní velitelství Wehrmachtu

vrchní velitel	- Adolf Hitler
náčelník štábu	- Wilhelm Keitel
náčelník operačního oddělení	- Alfred Jodl

Vrchní velitelství pozemního vojska

vrchní velitel	- Adolf Hitler
náčelník štábu	- Kurt Zeitzler

Skupina armád Sever - Georg von Küchler

16. armáda - Christian Hansen

18. armáda - Georg Lindemann

Skupina armád Střed - Hans Günther von Kluge

2. armáda - Walter Weiss

4. armáda - Gotthard Heinrici

9. armáda - Walter Model

3. tanková armáda - Georg Hans Reinhardt

Skupina armád Jih - Erich von Manstein

8. armáda - Otto Wöhler

1. tanková armáda - Hans-Valentin Hube

4. tanková armáda - Erhard Raus

Skupina armád A - Ewald von Kleist

6. armáda - Karl Hollidt

17. armáda - Erwin Jänecke

⁶⁷⁸ Převzato z E. von MANSTEIN, *Ztracená vítězství I*, s. 459-464 .

13 November 1941 (145th Day)

- 1000 Start of the C of S Conference. Present: The Cs of S of the three Army Gps., and of Eighteenth, Sixteenth, Ninth, Fourth Armies, Second Panzer Army and Sixth and Seventeenth Armies.
- 1000 - 1210 Review of the over-all situation. Proposed moves of the High Command and reasons for them. Presentation of report on Russian Army by Kinszel.
- 1230 - 1340 Tactical problems, Supply Services, and Transportation.
Comprehensive Reports:
Gen. Gu., on supply position, winter equipment and transport.
Org. Spa., on changes in Army organization, disbanding of Divs., and question of trucks.
- 1400 - 1500 Luncheon.
- 1500 - 1900 Conferences with the individual Cs of S of Army Gps. Review of situation in their sectors and of their intentions.
- 1900 - 2030 Dinner.
- 2030 - 2230 Summation of the afternoon Conferences. Policy for the winter. Operational prospects for the coming year. General political situation.
- 2230 Departure of train from Orsha.

14 November 1941 (146th Day)

Return trip: Stop at Moločozyno. Long talk with the Regtl. Cg. of Security Division (Sammelmann) and the En. Cg.

Moločozyno: Typhus camp of Russian P.O.s (20,000), deemed to die. Several German doctors fatally ill. In other camps in the neighborhood no typhus, but every day many prisoners die from starvation. Ghastly picture, but relief appears impracticable at the moment.

⁶⁷⁹ Převzato z F. HALDER, *War Journal VII*, s. 162.